
УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Nauka w świecie współczesnym. (29.05.2013 - 31.05.2013) - Łódź: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 112 str.
ISBN:978-83-63620-01-1 (t.5)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.05.2013 - 31.05.2013 roku. Łódź.

Część 5.

УДК 80+811.111+ 801.8+82+082.2

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-01-1 (t.5)

"Diamond trading tour" ©

**СЕКСЈА 22. FILOLOGIĘ.
(ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)**

1. Дубровська О.Т.....	5
ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНИЙ КОМПЛЕКС ТА СЛОВЕСНО-ОБРАЗНИЙ СВІТ ОДИ Ф. КЛОПШТОКА «ПІЗНАЙТЕ САМИХ СЕБЕ»	
2. Постернак И. С.	10
МЕТАФОРИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ «ПУТИ И ВРЕМЕНИ» В ПОЭЗИИ БОРИСА ПАСТЕРНАКА	
3. Sukhenko I.....	14
BETWEEN POLITICS AND LITERATURE: ECOCRITICAL STUDIES IN UKRAINE'S POST-CHORNOBYL EXPERIENCE	
4. Челенгірова О.В.....	17
ПОТІК СВІДОМОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИЙОМ ЛІТЕРАТУРИ МОДЕРНІЗМУ	
5. Казанжи О. В.	20
ЕЛЕМЕНТИ ПОЕТИКИ ЕКСПРЕСІОНІЗМУ В ТВОРЧОСТІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ	
6. Марущак В.С.....	23
ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ	
7. Тодуа М., Арахамия Н.	26
ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЧНОГО ЧЕЛОВЕКА В ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	
8. Пархоменко К. О.....	32
ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК СПОСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ	
9. Дражевська А.С.	35
МЕТАФОРИЧНІ ОДИНИЦІ В ОПОВІДАННЯХ В.С. МОЕМА	
10. Бабій Ю.М.	37
ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА У ДИСКУРСІ	
11. Баррій С. Р.....	42
СЛЕНГ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	
12. Комар Л.В.	47
ОЗНАКИ ІНШОМОВНОСТІ У ФОНЕТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ	
13. Коробчак В.Н.....	51
ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ПРИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА Д.Х. ЛОРЕНСА “A SICK COLLIER”	
14. Кунгурова О.Г., Бодрова Е.....	54
СЕНСОРНАЯ ОЦЕНКА В ПРОЗЕ К.ПАУСТОВСКОГО (СБОРНИК «ЛЕТНИЕ ДНИ»)	

15. Помірко Р. С., Лесько Х. С.	56
СЛОВОВІРНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ СУФІКСІВ ДЕМІНУТИВНОСТІ ТА АУГМЕНТАТИВНОСТІ	
16. Левицька Л.Я., Микитка І.С.	62
ВПЛИВ ДІАЛЕКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	
17. Михасів Т.С.	67
ОБРАЗ ВІЙНИ В ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УОЛТА УІТМЕНА	
18. Петрова О.Г.	70
АВТОРСКОЕ НАЧАЛО В РОМАНЕ У.М.ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРКА ТЩЕСЛАВИЯ»	
19. Руссу А. О.	73
ДВОВИДОВІ ДІЄСЛІВНІ ТЕРМІНИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДНИХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКІВ 20-30-Х РР. ХХ СТ.)	
20. Куренкова Т.Н.	78
К ВОПРОСУ О ЯЗЫКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	
21. Оксанич М. П.	80
ПІДРЯДНІ ТЕМПОРАЛЬНІ РЕЧЕННЯ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
22. Міцай Ю. О.	88
СТИЛІСТИЧНА СИНОНІМІЯ ТА СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ СЛОВА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
23. Беляева В.А.	90
ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ НЕЙМИНГА КАК ПРОЯВЛЕНИЕ МЕНТАЛИТЕТА НАЦИИ	
24. Воронина О.А.	96
ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЗНАКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	
25. Марченко М.О.	98
АЛЮЗИЯ ЯК ЗАСІБ ІМПЛІКАЦІЇ ЗМІСТУ У ТВОРАХ Г. М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА	
26. Білявська Т.М.	100
ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА ЄДИНОГО СТАНДАРТУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «ЗОРЯ» (1880-1897 РР.)	
27. Бабій Ю.М.	103
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРТРЕТУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА	
28. Міхаль М. М.	109
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	
29. Міцай Ю. О.	111
СТИЛІСТИЧНА СИНОНІМІЯ ЯК ЗАСІБ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В ПРОЗІ Б. ШЛІНКА В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ	

Дубровська О.Т.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики німецької
мови Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. Івана Франка

**ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНИЙ КОМПЛЕКС ТА
СЛОВЕСНО-ОБРАЗНИЙ СВІТ ОДИ
Ф. КЛОПШТОКА «ПІЗНАЙТЕ САМИХ СЕБЕ»**

Перш ніж братися за аналіз вірша одичного жанру, нам слід визначитися щодо можливості жанрової інтерпретації оди, і визначення таких параметрів, що вони якоюсь мірою були б “надчасовими”, і, з другого боку, намагалися б охопити весь досвід жанрової еволюції оди.

Аналізуючи особливості жанрової еволюції оди, можна дійти висновку про наявність двох жанрових ознак оди, які обов’язково супроводжують розвиток даного жанру впродовж всього часу. Це своєрідний *ідейно-тематичний комплекс* твору та його (твору) *словесно-образний світ*.

Що стосується *ідейно-тематичного комплексу* оди як жанру, то зауважимо, що у даному випадку йдеться про такі жанрові риси твору, котрі генетично притаманні оді. Згадаймо, що у плані вираження певної ідеї, оді як жанру на всіх етапах її розвитку був притаманний певний пафос оспівування, емоційно-піднесеного ставлення до вибраних подій, людей, кажучи узагальнено, до вибраних реалій дійсності. У переважній більшості випадків оди зверталась до соціально-політичної дійсності, і це є той аспект еволюції жанру, коли *ідейно-тематичні* засади твору представляють сферу соціального. Навіть оди Піндара для свого часу були тісно пов’язані з соціальним життям Давньої Греції, бо олімпійські ігри в епоху античності були явищем перш за все соціально-політичним. Аналогічно соціальним і політичним явищам (війна, обрання нового монарха на трон, смерть визначної особистості тощо) були присвячені класицистичні та посткласицистичні оди. Така ідеологічна традиція оди була настільки тривкою, що вона мала великий вплив навіть на ідейний зміст духовної оди.

Звичайно, що у ході жанрової еволюції зазначені особливості одичного пафосу можуть прямувати до своєї протилежності (так виникає сатира, а згодом і пародія на одичний жанр). Але загалом, беручи для оди, ідея возвеличення, прославлення, віднаходження позитивного у реальності є генеральною.

Аналогічно жанрова визначеність оди стосується і теми. Темою повинна бути значна подія у житті суспільства чи особи, і, теж аналогічно, тема може обернутися у свою протилежність, і тоді появляється власне пародія на жанр (як у випадку “Оди до індики” Самійленка). Таким чином, і ідея, і тема одичного жанру в ході його еволюції творять певну єдність, певний *ідейно-тематичний комплекс*, що є сталим настільки, наскільки можна говорити про єдність жанрової історії оди.

З другого боку, перелічені складові ідейно-тематичного комплексу оди у цілісності художнього твору, як словесній реальності творять теж певний і теж свого роду визначений **словесно-образний світ**. У даному випадку не йдеться про таку сталість образів, котра зберігається впродовж жанрової еволюції незмінно, що в принципі є неможливим. Словесно-образний світ одичного жанру піддається еволюції разом з розвитком жанрової системи. Проте у ході цієї еволюції певні образи, певні стильові особливості на рівні епітетів та метафор зберігаються або повністю, або змінюються рівно настільки, що не втрачають своєї основної семантики.

Зазначені два аспекти інтерпретації оди є відображенням двох суттєвих характеристик цього жанру: типу поетичного світу (одична концепція світу і людини у ньому) і типу поетичного тексту (наявність у тексті відповідних сигналів про жанр або про “пам’ять жанру”). Ідейно-тематичний комплекс відображає саме тип поетичного світу оди, а словесно-образний рівень – тип поетичного тексту. Звичайно, такий поділ є трохи умовним, при конкретних інтерпретаціях відбувається взаємоперехід поетичного світу і поетичного тексту.

Розглянемо у контексті викладеного матеріалу поезію Ф. Клопштока „Пізнайте самих себе” („Kennet euch selbst“, 1789). Ось текст оди:

Frankreich schuf sich frei. Des Jahrhunderts edelste Tat hub
Da sich zu dem Olympus empor!
Bist du so eng begrenzt, daß du sie verkennst, umschwebet
Diese Dämmerung dir noch den Blick,
Diese Nacht, so durchwandre die Weltannalen und finde
Etwas darin, das ihr ferne nur gleicht,
Wenn du kannst. O Schicksal! das sind sie also, das sind sie,
Unsere Brüder, die Franken! und wir?
Ach, ich frag umsonst; ihr verstummet, Deutsche! Was zeigt
Euer Schweigen? bejahrter Geduld
Müden Kummer? oder verkündet es nahe Verwandlung?
Wie die schwüle Stille den Sturm,
Der vor sich her sie wirbelt, die Donnerwolken, bis Glut sie
Werden und werden zerschmetterndes Eis!
Nach dem Wetter atmen sie kaum die Lüfte, die Bäche
Rieseln, vom Laube träufelt es sanft,
Frische labet, Geruch' umduften, die bläuliche Heitre
Lächelt, das Himmelsgemälde mit ihr;
Alles ist reg und ist Leben und freut sich! Die Nachtigall flötet
Hochzeit! liebender singet die Braut !
Knaben umtanzen den Mann, den kein Despot mehr verachtet!
Mädchen das ruhige, säugende Weib.
[1, 105-106].

Пізнайте самих себе

Франція добилася свободи. Найбагатіші досягнення
Століття піднялося вгору на Олімп!
Невже ж ти настільки обмежена, що не усвідомлюєш цього,
Ці сутінки ширяють навколо тебе своїм поглядом,

Ця ніч: мандруй анналами світу, знайди
В них щось, хоч здалеку подібне цьому,
Якщо ти зможеш. О доле! Це вони, отже, це вони,
Наші брати, франки! а ми?
Ах, даремно я питаю; ви втратили дар мови, німці! Що ж означає
Ваша німота? Старої терплячості
Втомлений смуток? Чи проголошення близької зміни?
Як спекотна тиша перед бурею,
Яка кружляє ними, громовими хмарами, поки пеклом
Не стануть і розбитою кригою!
Після бурі їм бракує повітря, струмки
Дзюрчать, з листя ніжно скапує,
Тішить свіжість, запахи духмяніють, блакитна радість
Всміхається, картина неба з нею;
Все жваве, і є життя, і радіє! Соловейко виспівує
Весілля! Кохаючий оспівує наречену!
Хлопці танцюють навколо чоловіка, якого жоден деспот вже незневажає!
Дівчина - спокійна, годуюча грудьми жінка. (переклад мій: О.Д.)

Тематично та ідейно ця ода Клопштока пов'язана з відображенням такої визначної події як революція у Франції ("Frankreich schuf sich frei"). Проблема свободи у широкому, історичному та філософському розумінні, є центральною для цього вірша, і ця проблематика ріднить Клопштока з традицією одичного жанру в російській літературі (згадаймо хоча б оду «Вольность» О.Радіщева чи одноіменну оду О. Пушкіна). Незважаючи на те, що Клопштоком оспівується свобода, поет одночасно зберігає характерну для жанру тенденцію повчання:

ihr verstummet, Deutsche! Was zeigt
Euer Schweigen? bejahrter Geduld
Müden Kummer? oder verkündet es nahe Verwandlung?

У творі повчання стосується німців як нації в порівнянні з французами, що вже стали вільними. Заслугує на увагу і той факт, що тема твору набуває державних вимірів (свобода стосується цілої країни, а не окремо взятої особистості). Ця риса знову ж таки є характерною для жанру оди, що прагнула відобразити державницьку проблематику і репрезентувати державницьку ідеологію. Сама тенденція оспівування у цій ситуації стосується і власне свободи як статусу держави, і Франції як країни, котра стала вільною:

Frankreich schuf sich frei. Des Jahrhunderts edelste Tat hub
Da sich zu dem Olympus empor!

Парадоксальним видається вирішення проблеми свободи на рівні заголовку поезії – «Пізнайте самих себе». Для Клопштока самопізнання нації і народу прямо пов'язане зі свободою – свободою думки і совісті. В його концепції народ настільки пізнав себе, наскільки він вільний, і навпаки: народ настільки вільний, наскільки він просунувся у напрямку самопізнання. Самопізнання нації визначає її історичну перспективу і здатне прогнозувати шляхи у майбутнє:

Alles ist reg und ist Leben und freut sich! Die Nachtigall flötet
Hochzeit! liebender singet die Braut

Knaben umtanzen den Mann, den kein Despot mehr verachtet!

Словесно-образний світ цієї оди Клопштока орієнтований на кращі класичні традиції, що є характерною рисою поезії Клопштока взагалі. Зазначений словесно-образний світ можна умовно розділити на три рівні:

1) перший буде втіленням Франції і свободи, як найблагороднішого досягнення століття;

2) другий репрезентує стан сучасної Німеччини;

3) третій відтворює умовне майбутнє Німеччини.

Щодо першого аспекту, то тут одична традиція представлена у традиційних вимірах: поет оспівує найблагородніші, на його думку, події століття. Другий аспект свідчить вже про індивідуально-авторське вирішення проблеми свободи в одичному жанрі: сучасна Клопштокові Німеччина в його поезії зазнає критики, іронії (ще не романтичної), що традиційно не пов'язувалось з одою. Нарешті, третій аспект ніби повертає загальну жанрову концепцію твору в одичне русло: поетом оспівується умовне майбутнє Німеччини.

Зазначимо, що у цій оді відобразилося і характерне для Клопштока тяжіння до образів природи, і міфологізація природи репрезентує Німеччину у майбутньому:

Frische labet, Gerüch' umduften, die bläuliche Heitre

Lächelt, das Himmelsgemälde mit ihr;

Alles ist reg und ist Leben und freut sich! Die Nachtigall flötet
Hochzeit!

Усі перелічені одичні риси вірша Клопштока „Пізнайте самих себе” мають явно виражений характер високої поезії, про це свідчить і лексика твору: *sich frei schaffen, sich zum Olympus emporheben, umschweben, die Weltannalen, Frische labet, das Himmelsgemälde*.

Зауважимо одночасно, що риторичні жанрові норми оди Клопштоком не витримуються, і саме тут відбуваються процеси, пов'язані з новаторством Клопштока. По-перше, текст оди «Пізнайте самих себе» коротший за тексти інших од. По-друге, тема цієї оди розвивається динамічно у зіставленні з подією у Франції та мріями про майбутнє, і Поет оспівує свободу не у своїй країні, а у чужій. Таке порівняння не на користь своєї країни не було характерним для одичного жанру з його чіткою державницькою орієнтацією. Варто тут зауважити, що сама тема Французької революції є темою романтичною, і цю тему Клопшток розвиває в інших одах. Серед них найвідоміша – «*Sie und nicht wir*» («Вони, а не ми»).

У цьому творі теж оспівана Франція, подвиг її народу в революції з гірким протиставленням німцям і Німеччині. Ода починається урочисто і піднесено:

„Hätt ich hundert Stimmen- ich feierte Galliens Freiheit“ [2, 107]

(“Якби я мав сто голосів – я прославив би свободу Галлії”).

Всередині вірша поетичне напруження і пафос переростає у розчарування, трагічне звернення до своєї вітчизни: «*Ach mein Vaterland!*» [2, 107] („Ах, моя батьківщино!“).

Виходячи з цих міркувань, та особливо з проблематики твору, пов'язаної з Французькою революцією, ми можемо робити висновок про те, що у поезії Клопштока формувались засади для переходу одичного жанру в епоху романтизму.

Список використаної літератури

1. Klopstock F.G. Werke. – München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1969. – 1378 S.
2. Klopstocks Werke. – Berlin und Weimar: Aufbau – Verlag, 1983. – 335 S.
3. Hellmuth H. H. Metrische Erfindung und metrische Theorie bei Klopstock. München, Fink, 1973. – 292 S.
4. Schleiden K. A. Klopstocks Dichtungstheorie als Beitrag zur Geschichte der deutschen Poetik. Saarbrücken, 1954.
5. Schneider K.L. Klopstock und die Erneuerung der deutschen Dichtersprache im XVIII. Jahrhundert, Heidelberg, 1960.
6. Vietor K. Geschichte der deutschen Ode. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1961. – 194 S.

Постернак И. С.

Студентка 4 курса

Факультет иностранных языков

Национальный исследовательский Томский государственный университет

МЕТАФОРИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ «ПУТИ И ВРЕМЕНИ» В ПОЭЗИИ БОРИСА ПАСТЕРНАКА

Феномен метафоры уже более двух тысячелетий продолжает находиться в центре внимания языковедов с начала ее изучения, которое связывают с именем Аристотеля. Исторически рассмотрение метафоры происходило в русле стилистики. В качестве родоначальников семантического подхода к ее рассмотрению следует назвать М. Блэка, А.А. Ричардса. Их интеракционистская концепция заключала в себе психологический и логический подходы одновременно. Традиционная точка зрения на метафору выделяла только несколько способов ее образования, тем самым ограничивая ее применение, что заставляло рассматривать метафору только как языковое средство [1].

В 1980 году в книге Джорджа Лакоффа и Марка Джонсона «Метафоры, которыми мы живем» впервые была изложена теория концептуальной метафоры, которая послужила импульсом для развития когнитивного подхода к изучению метафоры. В России она сейчас успешно развивается в работах А. Н. Баранова и Д. О. Добровольского, В. З. Демьянкова, Е. С. Кубряковой, Е. В. Рахилиной, Т. Г. Скребцовой и др. [2]. В соответствии с рассматриваемой теорией метафорические модели заложены в понятийной системе человеческого разума, это своего рода схемы, по которым человек думает и действует. Соответственно наблюдения за функционированием метафор признаются важным источником данных о функционировании человеческого разума [2].

Сегодня к проблеме метафоры обращаются специалисты различных наук: искусствоведы, философы и психологи, лингвисты. В исследовании метафоры современная когнитивная лингвистика полностью отказалась от традиционного взгляда на метафору как на сравнение или один из способов украшения речи. Она считает метафору не тропом, а формой мышления. Метафору в современной когнитивистике принято определять как «(основную) ментальную операцию, как

способ познания, категоризации, концептуализации, оценки и объяснения мира» [2].

Метафоричность выступает показателем менталитета различных языковых сообществ людей, прежде всего отражаясь в используемых образных средствах языка, в которых культурно значимая информация играет важную роль при выборе средств в смыслопостроении. Тезис о том, что «наиболее фундаментальные культурные ценности согласованы с метафорической структурой основных понятий данной культуры», лег в основу огромного количества лингвистических и лингвофилософских работ во всем мире. При этом, как отмечают Дж. Лакофф и М. Джонсон, не в меньшей степени индекс приоритетов ценностей определяется личными оценками и пристрастиями индивида, поэтому совершенно недопустимо игнорирование аксиологических параметров в исследованиях национальных и индивидуальных метафорик [4].

Концепт «путь» как один из важнейших в русской картине мира рассматривался многими учеными, среди них О. О. Ипполитов, В. А. Маслова, Ю. Н. Караулов, Н. В. Уфимцева. Кроме того, последние два исследователя включают представления о «пути/дороге» в ядро языкового сознания русских (27 и 28 место соответственно) и отмечают, что концепт «путь/дорога» входит в гештальт «жизнь» [5, с. 13].

Данный концепт присутствует на различных уровнях старой и новой культуры, в обрядах и ритуалах, в фольклоре различных жанров, в художественных поэтических и прозаических произведениях, в живописи, музыке и т. д. Вся совокупность понятий, образов, символов, связанных с идеей пути образует «мифологему пути», неизменно и ощутимо присутствующую в нашем коллективном национальном сознании [6].

Кроме того, как это нередко бывает, данный концепт имеет смысл рассматривать в совокупности с концептом времени, так как они очень тесно связаны, и изучение их по отдельности представляется в отдельных случаях достаточно сложно. В своей диссертации «Время в зеркале русской языковой метафоры» Д. А. Катунин пишет, что «во всех языковых метафорических моделях движения времени (ЯММДВ) в качестве ключевого определяется понятие движения, через которое время, очевидно, только и может быть осмысленно в языке» [7]. То есть речевая вербализация концепта пути в большинстве случаев оказывается не отделенной от вербализации понятия времени. В свою очередь исследование данных метафорических моделей позволяет выявить образы времени и дороги, существующие в сознании отдельно взятого человека, например, Б. Л. Пастернака.

Бориса Леонидовича Пастернака называют ярчайшим, уникальнейшим явлением в российской литературе XX века; человеком, чья значимость для русской поэзии своего времени сравнима лишь со значимостью Пушкина для «века золотого». Его произведения - неисчерпаемый источник для изучения русской души и мировидения, поэтому именно его стихи выбраны для рассмотрения реализации концептов пути и времени в русской литературе.

Как отмечает Д. А. Катунин, метафорические модели времени имеют аксиологическую направленность (или оценочность). «При реализации тех моделей, где время выступает как субъект или как объект различных действий, не связанных с семантикой направленного движения, значение оценочности становится

дополнительным» [7]. Поэтому одной из задач во время исследования было определить степень оценочности метафорической модели.

В результате изучения творчества Пастернака было выявлено, что основными речевыми единицами, с помощью которых происходит вербализация концепта, являются глаголы со значением движения, как видно из следующих примеров:

Он **миг** для прятков прозевал.

Назад не повернуть оглобли,

Хотя б и затаясь в подвал.

Он жаждал воли и покоя,

А годы шли примерно так,

Как облака над мастерской

«Художник» (1936 г.) В приведенных примерах видно, как сталкиваются в одном предложении такие слова как «миг» и «повернуть назад»; «годы шли». Тем самым автор подчеркивает, что движение времени и движение жизни – два неразделимых процесса. Что касается аксиологической направленности, то в отношении глаголов движения она не выражена ярко, так как автор не пытается с их помощью передать свое личное отношение к процессу движения.

Следующим способом вербализации моделей являются существительные, обозначающие начало или конец пути, процесс движения, отрезок или период времени. Следует сразу отметить, что в приведенных далее примерах хорошо прослеживается оценочный компонент. Использование таких слов как «въезд, вход, начало» создает позитивную оценку и настраивает на открытие чего-то нового, при этом такие слова как «конец» указывают на неизбежную конечность чего-либо, тем самым создавая негативную оценку. Как, например, в следующих отрывках:

Разве **въезд в эпоху** заперт?

Пусть он крепость, пусть и храм,

«Художник» (1936 г.)

Там он **жизни небывалой**

Невообразимый ход

«Старый парк» (1941 г.)

Но продуман распорядок действий,

И неотвратим конец пути.

Я один, все тонет в фарисействе.

Жизнь прожить — не поле перейти. «Гамлет» (1946 г.)

Следует также обратить внимание на то, что автор достаточно часто использует слово «жизнь» в своих стихотворениях, которое одновременно передает собой и период времени, данный человеку при рождении, и тот отрезок мирового пути, который человек проходит за этот период. Кроме того, последнее представленное четверостишие интересно еще и тем, что в нем использована поговорка «Жизнь прожить — не поле перейти», которая сама по себе является неразвернутым концептом, характеризующим понятие «жизнь». Тем самым с легкой руки автора читатель останавливается на последней строке стихотворения, чтобы осмыслить, а что же действительно такое жизнь. Парадоксальным является тот факт, что на протяжении стихотворения понятие жизнь-дорога акцентируется глаголами движения, но последнее предложение опровергает эту мысль, хотя оно так же создано с использованием этого же глагола. Такой прием автора оставляет пространство для мысли каждого человека в отдельности, позволяя ему самому судить и решать на основе его личного опыта, о чем и говорили Лакофф и Джонсон.

Еще несколько примеров можно привести, в которых глаголы движения и пути употреблены не в отношении понятия «жизнь», а конкретно с этим словом.

Жизнь вернулась так же беспричинно,

Как когда-то странно **прервалась**.

«Объяснение» (1947г.)

Последней из выявленных особенностей в рамках этой работы стало использование семантических конструкций и высказываний, которые напрямую не говорят о концептах пути и времени, но их более тщательное рассмотрение позволяет уловить весьма определенную связь. Это хорошо видно в следующих примерах:

От перекрестка до угла,

И до рассвета и тепла

Еще тысячелетье.

«На страстной» (1946г.)

Я помню их наперечет:

Зима подходит к середине

«Единственные дни» (1959г.)

В данной работе были рассмотрены способы вербализации метафорических моделей времени и пути, использованные русским поэтом Борисом Пастернаком в своем творчестве. Было выявлено, что основными из них являются глаголы со значением движения и существительные, обозначающие начало, конец и сам процесс этого действия.

Литература

1. Илюхина И. А. Метафора и фразеологические единицы // Грамота. - 2010. - № 1 (5). - Ч. I. - С. 139-142.
2. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) (Екатеринбург, 2001. - 238 с.)
3. Пастернак, Б. Когда разгуляется : стихотворения / Борис Пастернак. - М.: АСТ, 2005. - 158, [2] с. - (Классическая и современная поэзия).
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Дж. Лакофф, М. Джонсон; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 256 с.
5. Дрыга, С.Г. Концепт «путь» в русской языковой картине мира Текст./ С.Г. Дрыга// Автореф. дис.канд. филол. наук: 10.02.01 - Ставрополь, 2010. 23 с.
6. Черепанова О. А. Путь и дорога в русской ментальности и древних текстах // Материалы XXVIII межвуз. научн.-метод. конф. преподавателей и аспирантов. Вып. 7. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1999. С. 29-36.
7. Катунин Д. А. Время в зеркале русской языковой метафоры : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Д. А. Катунин. – Томск., 2005. – 195с.

Sukhenko Inna

PhD,

Oles Honchar Dnipropetrovsk

National University

BETWEEN POLITICS AND LITERATURE: ECOCRITICAL STUDIES IN UKRAINE'S POST-CHORNOBYL EXPERIENCE

Ecological culture of the Ukrainian ethnos, within which the Ukrainians' ecological values were shaped under the influence of ecological determinants and religion, was developed in the direction from the agricultural culture to the high-technical one. The formation of Ukraine's ecological culture stemmed from pagans' nature-centered consciousness, went through the theological basis of Christianity to the anthropo-centered attitude to the nature in the period of the Soviet Ukraine when Ukraine was a part of the Soviet Union.

The consciousness of the contemporary Ukrainian society falls into line with the political ideas of the new ecological ethics formation, based on the renewed life-support systems, intensive development of politically-directed science as well as those culture components (closely connected with political, economical, social, historical, religious ones), that have got popular for the last decades. Thus, the philosophy of ecocritical perception of the environment is under its active formation in the Ukrainian society nowadays.

Also it was a period of a deep ecological crisis at the background of extremely dynamic growth of the industrial zones, the destructive usage of natural resources, which was of extreme threat for humans' life as well as actions of demolishing historical and cultural memories. It was a period when appeared acute problems which were typical and common within the whole territory of the Soviet Union and dealing with the processes of changing rivers' watercourse in the Siberia due to the government decisions, polluting lake Baikal and making human-made seas with a view to building new water-power plans. The new ecological aesthetics was aimed at the development of reasonable behavior norms, which could regulate «human-nature» relations in their ecological, cultural, social, aesthetical and political aspects in order to keep the balance between the environment and cultural national values. This vision of the ecological problems greatly influenced the political orientation of the environment in its Ukrainian variant. While being of demand today, this ecological aesthetics in its numerous implementations appeared as a complex harmonic conception of the environment.

The reaction of critics (Ukrainian as well as foreign ones) to these fiction works produced the formation of ecologically-centered features of literary studies as well as its new problems, themes and even terminology. All these actions took place at the crossroads of ecological aesthetics and literary studies. Nevertheless, all these tendencies did not gain the appropriate development while even having all the reasons for this.

The catastrophe at the Chornobyl nuclear power plant (April 26, 1986) not only made Ukraine (the Soviet Republic of Ukraine then) famous as a nuclear-contaminated land in the very center of the overcrowded continent, but also initiated the premises for the

coming political changes – the so-called «the Communist Regime's crack» in Eastern Europe. This nuclear catastrophe made the former Soviet bloc countries face the urgent necessity to get informed of the truth about this nuclear explosion, and even more – to establish the process of revealing secret information in the former Soviet bloc in the Eastern Europe. There was a complete blackout on the factual events. «Chornobyl» became a symbolic explosion, standing for political turn-out. It became a step towards not only new ecological consciousness formation but also resulted in the political initiative – «the Glasnost».

The Chornobyl nuclear catastrophe started as a regional historical event. But later the real facts as well as consequences were impossible to hide. The national governments (ones of Ukraine, Belarus as well as the Central Soviet one) did not manage to continue concealing political, historical, economic and social, social and ethnical consequences of the catastrophe. And the reasons for this are well-known: in the first years after the Chornobyl tragedy, reporting any information dealing with the accident, was under prohibition; it was the only official – governmental – point of view on this catastrophe, which allowed mass media as well as fiction writers to reveal the secret documents. It took about a decade to get aware of the Chornobyl as a technical accident that caused the global transitive process of the former Communist consciousness, seeking for the Truth.

Chornobyl with its post-Chornobyl events revealed the national peculiarities of unveiling the Truth in the former Soviet Union's regions against the official explanation of the Soviet government. This situation resulted in the global transformations of the Eastern European countries' national memory seeking for the Truth.

The accident at Chornobyl nuclear power plant (April, 26, 1986) produced the peculiar exposure of ecologically-directed publications as well as enabled the appearance of «ecological non-fiction» (so-called «writings on ecological affairs») as well as «memoirs ecological literature», representing the «writer's approach of ecological kind». Ukrainian writers' responses to this accident were extremely dynamic, among them are non-fiction works (1986) by L. Kostenko (Л. Костенко), «*Reasons and Consequences*», 1986 and «*Chornobyl*», 1989 by Y. Shcherbak («Причини і наслідки», 1986 та «Чорнобиль», 1989 Ю. Щербака), «*Maria with Mugwort at the End of the Century*», 1988 by V. Yavorivskiy («Марія з полином у кінці століття», 1988 В. Яворівського), «*Chornobyl Madonna*», 1988 by I. Drach («Чорнобильська мадонна», 1988 І. Драча), «*Seven*», 1988 by B. Oliynyk («Сім», 1988 Б. Олійника), «*At That Fire Night*», 1989 by L. Viryna («Тієї вогняної ночі», 1989 Л. Віриної), «*Fire Destructors*», 1996 by V. Mykul'skiy («Ліквідатори», 1996 В. Микульського) and others. But the critics' response to these and other works was a restrained and low-key one. Even sometimes a newly-published work went unnoticed. And the reasons for this are well-known: in the first years after the Chornobyl tragedy under prohibition on reporting any information dealing with the accident, it was the only official – governmental – point of view on this catastrophe, that journalists as well as writers could cover. There was a complete blackout on the factual events. But some time later, in spite of all obstacles and prohibitions the society came got aware of the Chornobyl as a technical accident that caused the global ecological catastrophe, the sequences of which will be experienced by some next generations. This awareness of real events in the Chornobyl came to mass media in the capacity of huge and various publications mainly representing memoirs of the Chornobyl catastrophe witnesses.

Post-Chornobyl decade's writers tried to keep the commonly-accepted opinions on

the accident consequences, although ecological problems, depicted by them, allowed writers to be deep in analysis of human characters under danger. Despite the aspects of covering the Chornobyl accident as well as its aftermath, every writer of that post-Chornobyl period came to the comprehension that every land patch is dead and inappropriate to live on. These post-Chornobyl non-fiction works by Ukrainian writers represented the statement of facts, memories, reconsidered by the authors and passed through writers' and eye-witnesses' imagination. However, Ukrainian fiction did not manage to cover all the tragedy of the Chornobyl catastrophe to the full extent.

Ukrainian literature – both of the post-Chornobyl period and the contemporary one – is characterized by its ecological-spiritual as well as political direction, where ecological and spiritual problems are regarded as the integral whole with the politics of the country, which caused the differentiated approach of the Ukrainian literary studies in covering ecological problems in this Eastern European country. All these problems are regarded by Ukrainian literary critics as a typical phenomenon of the industrial and postcolonial society, while the emphasis on representing the moral and spiritual aspects of ecological-spiritual problems of the Ukrainian society which are based on the «memory culture» theory (by A. Assman). All these factors put the background for the dominant tendency of covering «human-nature-politics» relations in the contemporary Ukrainian literature.

The Ukrainian literary studies have reached the point of feeling the urgent need in ecocritical researches, as the Ukrainians' ecological consciousness formation as well as its further development can function as both the background and the main source of ethnical self-comprehension in the contemporary world, the basis of national self-identification, which can integrate as well as keep the integrity of the Ukrainian nation, and provide mutual connections and heredity of generations in this Eastern European country.

References:

1. Андреева Т. Развитие моральных засад відношення «людина-природа» в українському світогляді // Мультиверсум. Філософський альманах: Збірник наукових праць. – Київ, 2000. – Вип. 11. – С. 201-212.
2. Варго О. Динаміка екологічної свідомості в Україні // Науковий вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Серія: Філософія. – Харків, 2004. – Вип. 15. – С. 95–99.
3. Концептуальні виміри екологічної свідомості / Кисельов М., Деркач В., Канак Ф., Толстоухов А.: Моногр. – К., 2003. – 312 с.
4. Толстоухов А., Хилько М. Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем: Моногр. – К., 2001. – 333 с.
5. Украинский характер: аналитический доклад / Под ред. А. Ермолаева, А. Левцун, С. Денисенко. – Киев, 2011. – 64 с.
6. Democracy and trust / Ed. by M. Warren. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1999. – 360 p.

Челенгірова О.В.

студентка 446 групи

факультет іноземної філології

Миколаївський національний університет ім.В.О.Сухомлинського

науковий керівник, к.п.н., викладач Л.С.Добровольська

ПОТІК СВІДОМОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИЙОМ ЛІТЕРАТУРИ МОДЕРНІЗМУ

Анотація

У статті зроблено огляд матеріалу присвяченого одному із модерністських напрямів, а саме потоку свідомості. Розглядаються основні характеристики напрямку та його приклади у літературі.

Анотація англійською

The article issues one of the modernistic movements, stream of consciousness. Main characteristics of the movement and its representation in literature are stated.

Ключові слова: модернізм, потік свідомості.

Key words: modernism, stream of consciousness.

Література модернізму представлена достатньо великою кількістю напрямів та шкіл. Потік свідомості вважається одним з провідних прийомів у літературі модернізму. Дане поняття запозичене літературознавцями із психології та філософії. Проте, сам термін «потік свідомості» належить американському філософу – ідеалісту Вільяму Джеймсу. У його книзі «Наукові основи психології» прослідковуємо як автор порівнює свідомість людини з плином ріки, потоку. Тобто, думка змінює думку, вони переплітаються, вступають одна з одною в суперечку або, навпаки, доповнюють одна одну[2, с.150].

Письменниками, що передбачили в своїй творчості сучасний «потік свідомості», вважають Л. Стерна і Л. Н. Толстого, який відкрив новий етап у розробці засобів психологічного аналізу.

Вважається, що Мерсель Пруст був одним із перших письменників, який використав «потік свідомості» у своїх творах, що підтверджується у його романі – епопеї «У пошуках втраченого часу». Щодо творчості англійських представників, то першою, хто використав техніку «потоку свідомості» була Дороти Річардсон.

Феномен «потоку свідомості», будучи однією з важливих складових у художній культурі ХХ століття, яскраво втілювався у творчій практиці модернізму. Проте, в сучасному гуманітарному дискурсі це поняття є недостатньо висвітленими. Виникнувши наприкінці ХІХ - першої третини ХХ століть, цей феномен, не маючи однозначного визначення й у той же час реально існуючи в художніх творах, набував різних тлумачень.

Зазвичай, потік свідомості являє собою крайню форму внутрішнього діалогу, доволі часто у ньому важко встановлюються об'єктивні зв'язки з реальністю. Автор йде до своєї мети – створити уявне внутрішнє життя героя для ознайомлення з ним читача. Найчастіше – це щось неможливе у реальному житті. Дана мета досягається двома шляхами – цитуванням та оповіданням, внутрішнім монологом. При цьому відчуття, переживання та асоціації переплітаються, переривають одне

одного. Саме таким, за уявленням автора, є наше життя.

До основних характеристик потоку свідомості відносимо наступні:

- зосередження на внутрішніх думках та почуттях
- потік думок представлений довгими взаємопов'язаними реченнями
- відсутність розділових знаків
- використання розмовної лексики

У класичних творах з наявністю «потоку свідомості», а саме у творах М. Пруста, В. Вулф, Дж. Джойс, до межі загострена увага до суб'єктивного, потайного в психіці людини. Письменники порушують традиційну оповідну структуру, зсув тимчасових планів приймає характер формального експерименту[5, с.21].

Центральний твір «потоку свідомості» в літературі — «Улісс» Джеймса Джойса. У ньому продемонстровано одночасно вершину і вичерпність можливостей даного літературного методу: дослідження внутрішнього життя людини поєднується з розмиванням кордонів характеру, психологічний аналіз незрідка перетворюється у самоціль[1, с. 45].

Роман побудований на поєднанні двох світів – грецької та християнської Біблії. Ця ідея втілена і в імені головного персонажа Стівена Дедала. Стівен чи Степан – диякон, мученик першоапостольської Церкви (Новий Заповіт, книга апостолів, 6-8 розділи). Дедалі – славетний грецький майстер, котрий допоміг Ікару зробити крила, щоб утекти з полону на острові Крит у Середземному морі. Таким чином, Стівен символізує людину нового типу – людину XX століття[4, с.10]. Спланувавши стати священиком, він втрачає віру та хоче втекти від буденного життя, знайти спокій. Ця образа втеча і є тією одиссеєю, пошуком самого себе.

У Дж. Джойса «потік свідомості» стає літературним методом, а увага до внутрішнього світу людини, її психології – його творчим кредо. Його першим твором з використання «потоку свідомості» було психологічне есе «Джакомо Джойс». Цей невеличкий твір цікавий передусім тому, що написаний на межі творчості Джойса-реаліста і Джойса-модерніста. У цьому творі автор випробував багато композиційних елементів різного рівня, які знаходимо у його пізніших модернових творах. У «Джакомо» автор з непідробною і принадною самоіронією відтворив цікавий момент свого життя, коли він, зрілий чоловік, закохався у свою ученицю, молоду італійську єврейку Амалію Поппер, що брала в нього уроки англійської. Іронізуючи над великою різницею у віці, він жартома називає ліричного героя есе – Джакомо (натякаючи на ім'я знаменитого «серцеїда» Казанови). Наголошуємо на тому, що події розгортаються переважно в Італії, де англійському імені «Джеймс» є італійський відповідник – «Джакомо». А відтак Дж. Джойс у Італії – таки Джакомо. Цей дрібний епізод приватного життя письменника зробив твір визнаним шедевром всесвітньої літератури передусім тому, що написаний у творчій манері «потоку свідомості».

Таким чином, робимо висновок, що саме завдяки Джеймсу Джойсу більшість видатних письменників пройшли через захоплення «потокм свідомості» в основному в ранніх творах і надалі зверталися до нього в реалістичних пізнавальних цілях — як до прийому в зображенні певних душевних станів. Сюди відносимо Е. Хемінгуейя, В. Фолкнера, О. Хакслі, Р. Грін, Р. Грасса, М. Дюра та ін.[3, с.350].

Література

1. Варламова І.В. Деякі особливості техніки потоку свідомості в романі Джеймса Джойса «Улісс» // Мова. Дискурс. Текст: Матеріали III міжнародної наукової конференції 5-6 квітня 2007 р. — К.: Вид-во КПП, 2007. — 200с.
2. Зверев А.М. Модернизм в літературі. — М.: Наука, 1979. — 318 с.
3. Засурский Я.Н. Література ХХ століття. — М.: Изд-во МГУ, 1984. — 503 с.
4. Краснящих А.П. Джеймс Джойс: специфіка художнього світу та проблема творчого методу (роман «Улісс»): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.04 / Дніпропетр. держ. ун-т. — Д., 1999. — 19 с.
5. Халілова М.І. Особливості внутрішньої мови в літературі «потоку свідомості» // Гуманітарні і соціально-економічні науки. — №1. — 57с.

Казанжи О. В.

Кандидат філологічних наук,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

кафедра методики початкової освіти

ЕЛЕМЕНТИ ПОЕТИКИ ЕКСПРЕСІОНІЗМУ В ТВОРЧОСТІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ

Вперше про експресіонізм в українській літературі починають говорити у зв'язку з творчістю В. Стефаника, але найвищого рівня розвитку він досягає у 20-х роках ХХ століття (Юрій Клен, М. Бажан, Т. Осьмачка, О. Туринський, М. Куліш, Лесь Курбас). Цей напрям виник як реакція на дегуманізацію суспільства і його моральний розклад. Основним творчим принципом експресіонізму є «відображення загостреного суб'єктивного світобачення через гіпертрофоване авторське «Я», напругу його переживань та емоцій» [2, с. 229].

Найбільш яскраво означений напрям проявився в українській поезії. Так, зокрема окремі експресіоністичні мотиви трагічного відтворення дійсності спостерігаються у ліриці Є. Плужника, власне у його збірці «Дні», в окремих віршах В. Сосюри («З вікна», «1917 рік», «Віра», «Маки»), П. Тичини («Голод», «Псалом залізу», «Кожум'яка»), у поемі Юрія Клена «Попіл імперій», у якій піднімається питання відповідальності кожної людини за трагічну долю цілої нації, людства загалом. Але найповніше поетика експресіонізму реалізувалася у творчості Тодося Осьмачки. Експресіоністичні мотиви з'являються вже в першій збірці Т. Осьмачки «Круча» (1922), позначені впливами символістської поетики й українського фольклору. Наростаюча напруженість думки, гіперболізація образів, «нервова» емоційність надають віршам поета експресіоністичного забарвлення. Ліричний герой Т. Осьмачки – народний кобзар, сумний провидець, який знаходиться в постійному передчутті трагічного майбутнього. Своєю поетикою вірші «Круч», написані чи то у формі речитативного верлібру, чи то класичними віршованими розмірами, нагадують українські народні думи. Вони є яскравими епічними полотнами, події на яких виписані незвичними метафорами й гротескними образами: *«Чорне море рветься з кам'яного прикорня, / Балканами носить... / Дніпро ламає стіни України / важким, мохнатым кулаком, земля гуде, як мідний дзвін!»* («Казка») [4, с. 34].

Прикметною особливістю творчості Т. Осьмачки є незмінна відданість історії й сучасності українського народу. Історіософські мотиви звучать у поезіях наступної збірки митця «Скитські вогні» (1925), центральним образом якої є степ як символ України. Відтворюючи трагічну історію країни, поет висловлює тривожні передчуття «кривавого завтра». У непривабливих кривавих картинах, часто неестетичних й надзвичайно гнітючих, відбивається експресіоністичне бачення сучасного поетові світу, загибелі України в «червоних загравах комунізму»: *«а серце пала – сонце із крові»* («Труни у гаях») [4, с. 55]; *«вовк у степу на забитого зліг, / зуби до сонця в крові підійма»* («Забутий») [4, с. 54]; *«Од борони небо кров'ю червониться, / кров'ю північ червоно заносить»* («На Ігоровім полі») [4, с. 69].

Збірка «Клекіт» (1929) стала останньою в радянській Україні. У ній посилюється експресія ліричного героя, напруженість його думки аж до крику й ридання. Більшість віршів збірки є трагічною сповіддю знесиленого, але не впокореного борця з радянизацією за «народну правду»: «На бій із вами виступить однині / душа знеможена моя!» («Деспотам») [4, с. 85]. «Працьовитий народ», кинутий під «кригу ланцюгів», змушений співати «присмаглими устами чужих пісень із городів» [4, с. 84] – таке майбутнє пророчить своїм землякам Т. Осьмачка устами свого ліричного героя. «Клекіт» пронизаний пафосом болю, самотності й відчаю, що виражається у настроєвих метафорах і несподіваних порівняннях: «моє життя, свідомість бідної тварини» («Не можу пригадати, кого я ждав») [4, с. 80]; «Мицани! Ви тупая смерті сила» («Мицани») [4, с. 114]; «Я знов самотній і проклятий / схилився тяжко до вікна: / на мурах, ніби на розп'яттях, ворони виють в небеса» («Я знов самотній і проклятий») [4, с. 77]. В окремих віршах висловлюється погляд на призначення поета в житті народу, його участь в ідеологічній боротьбі («Пам'яті Франка», «Дорогому», «Деспотам», «Містерія»).

Збірка „Сучасники” (1943) стала „скорбною книгою”, „народженою з муки”, як висловився сам Т. Осьмачка у „Присвяті”. У ній розкриваються наріжні проблеми часу, в який жив і творив письменник. Провідним мотивом, навіяним особистими враженнями від соціалістичних деформацій дійсності, є трагічна доля поета-патріота, поета-мрійника, поета-правдолюбця, змуженого «під гук та сміх похилитися в селі під тином» і якому «в атрибутах рабства й бруду» «назустріч кидає день святого Каїна та Юду» («Елегія») [4, с. 143]. Вірші збірки, частина яких написана в народнопісенній манері, належать переважно до медитативної лірики, філософські роздуми у якій зводяться до плачу над долею України та її народу. Прикметною ознакою «Сучасників» є повсякчасне звернення до української народної символіки, образів і сюжетів («Дезертир», «Семен Палій», «Дума про Зінька Самгородського»). Таким чином, експресіонізм, виражений у гротескних образах, переходить в Т. Осьмачки у неоромантизм.

Осібне місце в „Сучасниках” посідає поема «Дума про Зінька Самгородського» (1930), у якій в образі козака Зінька, наділеного козацькою силою духу, звитягою, мужністю й вірністю своєму слову, змальований закатований у радянській тюрмі борець за вільну Україну, український народ, українську землю, українське слово. Досконала за мистецькою формою, поема була поставлена у ряд найістотніших явищ світової літератури.

Вершиною творчого злету Т. Осьмачки є поема „Поет” (1947), яка стала скорботною сповіддю митця про власну долю й долю цілої нації, про трагізм „червоної” доби й виживання в умовах тотального винищення людської особистості. Поема не є автобіографічною, але у ній відбилися особисті враження поета від пережитого. Крізь призму міфологічних образів-лейтмотивів, народних вірувань і світосприйняття юного героя поеми Свирида Чички розкриваються сільські реалії, спотворені репресіями та знущаннями над селянами, які сягають меж надреального і перетворюють життя на пекло – «вічну в'язницю червону», де «в ланцюгах за кожную ногу голу / звисають люди головами в смолу» [4, с. 232]. Твір був завершений у Німеччині під час перебування Т. Осьмачки в таборах переміщених осіб і включений до останньої збірки письменника „Із-під світу”, виданої в Нью-Йорку 1954 року.

До збірки „Китиці часу” (1953) увійшли вірші написані 1943–1948 років, що розкривають реалії емігрантського життя поета. Наскрізним мотивом збірки є ностальгія за Україною, дитинством, мотиви самотності й трагічності, творчої та особистої доля поета-вигнанця. Загалом, поетична творчість Т. Осьмачки, що мала вагоме значення для розвитку українського експресіонізму й інтелектуальної лірики, позначеної впливами українського фольклору, стала важливою одиницею українського літературного процесу 20–30-х років XX століття.

Література

1. Дзюба І. М. З криниці літ: у 3 т. / І. М. Дзюба. — К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”. — Т.1. — 2006. — 630 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / [редкол. Р. Г. Гром’як (голова) та ін] / [2-е вид., випр. і доп.]. — К. : ВЦ „Академія”, 2007. — 752 с.
3. Неврлий М. Українська радянська поезія 20-х років: мікропортрети в художніх стилях і напрямках / М. Неврлий. — К. : Вища школа, 1991. — 271 с.
4. Осьмачка Т. Поезії / Тодось Осьмачка / [упоряд. та приміт. Л. Р. Світайло; передм. М. Г. Жулинський]. — К. : Радянський письменник, 1991. — 252 с.

Марущак В.С.

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики початкової освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Сучасне життя, динамічні процеси, які відбуваються в політичному та економічному житті суспільства, залежить від людей, які творчо сприймають світ, здатні самостійно приймати рішення усвідомлено здійснювати свій вибір, нетрадиційно підходити до вирішення проблем, просуватись до змінних процесів, створювати нове.

Відповідно важливою в державній політиці виявляється проблема творчості, навчання і виховання творчої особистості, стимулювання творчої праці. Досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій освіти, культури свідчать про необхідність радикальної перебудови системи навчання та виховання у напрямку створення умов для творчої особистості вільно проявляти свої здібності, розвиватися відповідно до своїх нахилів.

Для України створення системи розвитку творчої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови держави. Нині і сама доля України залежить від того, як ефективно будуть використані творчі, інтелектуальні можливості її народу і кожного з нас. Тому проблема, порушена нами, є надто на часі.

Феномен творчої особистості, розвитку її творчих здібностей був і є в центрі уваги. Багато вчених, таких як В.І.Андрєєв, Ш.Д.Бех, Б.Ананьєв, В.О.Кан-Калик, Д.Богоявленська, В.В.Клименко, Н.В.Кузьміна, Дж.Гілфорд, С.Сисоева, Я.О.Понамарьов, Е.Торранс.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про значний інтерес науковців до проблеми розвитку творчого потенціалу особистості.

Розвиток творчих здібностей особистості залежить від широкого комплексу різноманітних факторів: успадкованих задатків, гуманістичної спрямованості, її високого рівня, характеру діяльності, взаємодії з оточуючими людьми, особливостей сімейного виховання, навчально-виховного процесу, стилю педагогічного спілкування, психологічного мікроклімату.

Творчу особистість можна визначити, як суб'єкт творчих соціальних відносин та творчої діяльності. Ця діяльність потребує таких особистісних якостей, що забезпечують створення нових суспільно значущих результатів.[1, с.62]

Отже, творча особистість – це людина, яка володіє високим рівнем знань, потягом до нового, оригінального, вміє відкинути шаблонне, стандартне, звичайне[4. с. 61].

Нас цікавлять передусім можливості педагогічного керівництва розвитком творчих здібностей студентів в умовах позааудиторної роботи як невід'ємної

складової виховного процесу у вузі.

Позааудиторна робота містить значні потенційні можливості щодо розвитку творчих здібностей студентів, сприяє їх особистісному й інтелектуальному становленню як суб'єктів творчої діяльності.

Творча особистість студента виявляє такі наріжні риси: зануреність у суспільні відносини, трансцендентність (відхід за межі твоєї індивідуальності) й хаотичність (спонтанність, інтуїтивність поведінки).

Студенти, які є творчими особистостями, характеризуються мінімальною агресивністю щодо оточення, допомагають близьким людям.

Творчість допомагає таким особистостям розуміти точку зору іншої людини, формує в них непрагматичне сприйняття світу. Творчість є виходом у сферу багатозначного, багатомірного, парадоксального, передбачає актуалізацію надситуативності, як здатності студента виходити за межі однозначної, зовнішньої діяльності. [5, с. 162]

Наші спостереження доводять, що творчі студенти, як правило, виявляються двоїстими, парадоксальними, амбівалентними істотами, яким притаманні риси, що взаємовиключають одна одну.

Слід підкреслити й те, що сама пособи участь студентів в позааудиторній роботі ще не гарантує їх творчої самореалізації.

Перетворення потенційних можливостей у реальне можливе лише за певних умов і відповідної організації позааудиторної роботи студентів.

Однією із важливих умов розвитку творчого потенціалу студентів є невимушеної, доброзичливої, щирої атмосфери у навчально-виховному процесі. Саме така атмосфера сприяє розвитку творчої уяви студентів.

Постановка проблемних завдань викладачем є поштовхом до розгортання творчого процесу. А не визначеність у постановці завдання виводить розв'язання проблемної ситуації на творчо-пошуковий рівень.

Дуже важливо, щоб у процесі позааудиторної діяльності студенти мали можливість обирати між різними видами діяльності, гуртками, проблемними групами, секціями, студіями. Кожен такий гурток має бути оснащений різноманітними посібниками, стендами, наочністю роздатковим матеріалом, обладнанням. Необхідно заняття проводити в аудиторіях, кабінетах, які б сприяли прояву творчості студентів, прийняттю викладачем самостійних рішень.

Засобом досягнення цілей спільної творчої діяльності є система форм взаємодії викладача зі студентами, які розгортаються в логіці перебудови рівнів саморегуляції від максимальної допомоги викладача студентам у виконанні творчих завдань до послідовного наростання власної активності і самостійності студентів і до повністю саморегульованих дій і появи позиції творчого партнерства з викладачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогического творчества. – Казань: Издательство Казанского университета, 1988. – 288с.

2. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения. Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986. – 240с.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.:Райдуга, 1994. – 61с.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность /А.Г.Маслоу, пер. с англ. А.М. Татлыбаевой. – СПб:Евразия, 1999. – 478с.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, Л.Є.Січаєва, Я.В.Цехмістр та ін.// за ред. С.О.Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502с.
6. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки//Педагогіка і психологія. – 1998. - №2. – С. 161-172
7. Смануер А.П. Гуманизация педагогического процесса / А.П. Смануер. – Мн.:Бесыринт, 2005. – 362с.
8. Фелющенко І.В. Формування творчої особистості старшокласників засобами світової творчої культури. – Херсон, 2004. – С.50

Миранда Тодуа

кандидат

филологических наук,

Сухумский государственный университет

(Тбилиси), Грузия

Нана Арахамия

кандидат филологических наук,

Сухумский государственный университет (Тбилиси), Грузия

ПРОБЛЕМА ГАРМОНИЧНОГО ЧЕЛОВЕКА В ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В наше время, проблема человека, которую, часто, считают проблемой личности, значительное место занимает в каждой области грузинской культуры, философии, психологии, литературе... По усмотрению требований эпох менялись и взгляды. В христианской литературе человек гармонии достигал подавлением искушений плоти, стремлением к небесам, преобладанием над грехами, самоотвержением за веру или проведение долголетней жизни в божьей службе. А такие люди являются образами-примерами для современников и поколений. В христианской религии, значительное место занимает монашеская жизнь. Святые отцы в пустыне уединялись как от сего мира, так и от греха, которая является спутником человечества. «Ангельская жизнь» монахов, нравственно-духовная возвышенность, совершенное, примерное бытие церковных деятелей создавало и лепило гармоничную личность. В данной работе мы постараемся показать то, как рисуют таких личностей, с одной стороны, грузинские писатели старой грузинской духовной литературы, а с другой стороны, грузинские писатели девятнадцатого века.

Автор памятника X века, « Жизнь Григол Хандзтели», Гиорги Мерчуле реалистично описывает Григола как благородную, образованную личность, который предпочитает тяжелейший жизненный путь монаха. Оставив Картли он отправился в разрушенный Мурваном-Кру Тао-Кларджети и там он предстал организатором монастырской жизни, у которого появилось множество последователей. Автор сообщает, что потомок благородных, названный сын картлийского Эристава Нерсе, с детства отличался скромностью, щедростью, жадой к учебе, несмотря на молодость, Бог даровал ему мудрость. Несмотря на благородность, он не жил в роскоши, наоборот отказывался от мяса, не был любителем поесть, ел лишь столько, сколько было необходимо для существования. Желаящий превзойти душой плоть Григол, никак не стремился приобрести мирское уважение плоти, но его воспитанники, народ увидев особенность, невинность Григола, намерились благословить в священники, что он считал тяжелой ответственностью для его молодого возраста, но все равно уступил их воле. Но когда намерились благословить и в Епископы, желающий уединиться и душой превзойти плоть, Григол направляется к пустыне Тао-Кларджети.

По справкам Гиорги Мерчуле, Григол Хандзтели с самого начала притягивала

ни белая (мирская) жизнь, а черное (монашеское) духовенство, которые жили по строжайшим порядкам и неоднократно жертвовали себя во имя Христа. Об этом стремлении Григола Хандзтели неоднократно сообщает нам автор. С тремя единомышленниками, вышедший из Картли, первоначально обосновался в Опизе, но желание отшельничества преобладало в нем и уединился в пустыне. Здесь же описывает нам Мерчуле образ уединенного монаха – Хуэдиоса, который дал обет отшельничества и поэтому попросил молодого Григола о том, чтоб в пустыне, при его жизни, не размножались монахи. После его смерти у Григола Хандзтели появилось множество последователей и сторонников, и поэтому желающий уединения монах Григол предстал организатором монастырского бытия. Строжайшим был предписанный Григолом порядок монастырской жизни, но отец Григол сам был примером для них. Он был строг и при избирании учеников, сначала испытывал их в добрых делах, а затем брал в ученики, ленивых близко не подпускал, поэтому его ученики были избранными и как сообщает автор, они походили на своего учителя, как учитель на Христа. Их невинная жизнь и множество заставили Курапалата и благородных сказать: «Глядя на вас кажется, что мы на небесах, собрание ангелов»! Многое запрещалось монахам: во время церковной службы, молитвы, разговор между собой был неприемлем, певчий должен был петь медленно, с задержкой, при молитве никто не прислонялся к стене, келии монахов не имели форточек, т.к. никогда не разжигали огня и не зажигали свечи, они ночью молились в темноте, а книги читали днем, спали в маленьких кроватях в простом белье, имели лишь одну посуду для воды, в общей столовой один раз в день питались небольшим количеством хлеба и пхали (однородная зелень), большинство из них вино не пили вообще, остальные самую малость, и то разведенное в воде... Во время поста Григол ел лишь немного сырой капусты. По этому поводу, интересный пассаж встречается в сочинении, воспитанный по личному примеру отца Григола – Василий был прикован к смертельному одру, несколько дней прошло натошак, а когда умирающий пожелал варенную пшеницу, оказалось, что это не пища для монахов, поэтому сварили для него. Удивительную душевную силу проявил умирающий, когда узнал про это, он срочно вылил пищу и сказал, что не согрешит перед смертью. Со стороны физического терпения, так строго жили монахи, чтоб осуществить заветный идеал, возвысить душу.

Не одно интересное место имеется в сочинении, борьба души и плоти, противоречия мирского и вечного, подавления грехов мучениями. Интересный эпизод – обман сестры Зенона. Зенон сын благородной семьи. Однажды, его сестра с каким-то недобрым человеком пошла ночью. Вздвигнутый юноша следовал за ними, но в дороге подумал, что если нагонит их, должен убить недоброго, что явилось бы опасностью для его души, но вернуться пустым не смог бы, т.к. имя будет опорочено. Оказавшийся перед дилеммой Зенон, оставляет все имущество и идет в ученики к Григолу, позже Зенон упоминается оградой пустыни.

Святой монах стоит и на защите нравов других. Григол Хандзтели указывает и на Ашота Курапалата, когда у него любовные отношения с другой женщиной и более, ее приводит во дворец. Курапалат не смог преодолеть искушения, оказался в «капкане черта» и не смог отстать от «блудной женщины». Тогда сам монах пришел во дворец, когда Курапалата не было дома, и подверг женщину истине. Испытывая сожаление

женщина, дала обет послушания отцу Григорию и попросила его заботиться о ее душе. Сожалеющую о грехе женщину отец Григорий отвел в женский монастырь Мере и находящуюся в не себе женщину поручил матушке Фебронии. Матушка Феброния была монахиней женского монастыря Мере. В ее лице интересный образ рисует нам Гиорги Мерчуле. Фебронию с Григолом Хандзтели связывала большая духовная дружба и отличалась большой душевной силой. Она упорно встретила Ашота Курапалата, который в монастыре навел на женщину, но выведенный матушкой Фебронией на чистую воду, со следующими словами оставил монастырь: «Благо тому кто нет в живых». Хотя матушка Феброния добра в другом, аналогичном случае. В подобный грех впал брат Ашота Курапалата – Адарнесе. Он в отличие от Ашота Курапалата, не принял во внимание предупреждения, развелся с законной женой и женился на любовнице, из-за чего, по справкам автора, Всевышний явил ему испытания. Отчаянная женщина обратилась к матушке Фебронии, чтобы она молила отца Григола исповедать ей грехи. Хотя, Григол Хандзтели, в данном случае, строго поступил с грешной женщиной и не простил ей разрушение семьи Адарнесе Курапалата. А матушка Феброния проявляет удивительную добросердечность, упорный защитник нрава монашка по человечески отнеслась к трагедии неисповеданной женщины и разрешила ей остаться в монастыре. Так образно показал Григол Мерчуле в лице матушки Фебронии идеальную женщину, в личности которой гармонично слиты глубокая христианская вера, стойкость души, нравственная честность и земное, человеческое тепло.

Интересно, что гармоничность души и плоти по другому осмыслено в литературе девятнадцатого века, в частности, в творчестве Ильи Чавчавадзе. Писатель, который хвалил активную общественную деятельность, не смог бы привыкнуть к отшельничеству, быть в бездействии для страны. У него интересно описано и передано душевный мир молодого отшельника. В поэме «Гандегили» (что в переводе означает «Отшельник») Илья Чавчавадзе выдвинул глубоко философские вопросы смысла жизни в виде нравственных обязанностей человека. Только что вернувшись из Европы, видный ученый Димитрий Узнадзе чрезвычайную статью посвятил указанной проблеме под названием: «Проблема отшельничества в «Гандегили» Ильи Чавчавадзе. (Д.Узнадзе 1984) И предложил подлежащее вниманию заключение: Когда-то отшельник жил так, как каждый человек. И он желал укоренения человеческого процветания, но его воля была настолько сильна, что его не удовлетворила ни одна человеческая ценность и остро ощутил, что весь сбор этих ценностей, которые осуществляются в этой жизни, тщетны... По своей сильной воле, стал стремиться лишь к небесам, но скоро стало видно, что человеческая воля является человеческой и его абсолютное совершенство невозможно». (10, стр. 249).

В 1987 году в газете «Литературиლი Сакартвело» (в переводе означает «Литературная Грузия») было опубликовано письмо Т.Буачидзе «Бедный отшельник Ильи и «Бедное сознание Гегеля» Гегеля (2, стр.6). Исследователь философии нового времени Западной Европы интересно рассуждает о сложнейшей философско-социологической профилактике современности и считает, что в философии Гегеля выдвинутая, острейшая мыслительно-социологическая дилемма, т.н. «бедного сознания», которая в наше время, стала краеугольным «отчужденности» человека, встречной литературной опорой находит в «Гандегили». Т.Буачидзе считает, что из-

за неосуществления истинной любви и на фоне трагизма автор выдвигает основную цель поэмы (там же).

Указанным мнением Т.Буачидзе пользуется исследователь Т.Гвазава и считает, что «без духовной коммуникации с другим человеком, человек не может быть совершенным».

М.Заркуа, при рассмотрении с психологической точки зрения «Гандегили» отмечает: «психика нормального человека не может адаптироваться к нечеловеческим и противочеловеческим требованиям аскетической теории. В случае людей, имеющих твердую силу воли, уступка реальности, но уступающая личность психически нормальный, то психологическая уступка не может произойти, т.к., то что было желательным для нормального человека не может потерять желаемость, а то, что формально правильная, но существенно неправдивая теория предложила в виде высшей ценности, не может занять место предмета положительной эмоции, не сможет изменить его. В результате за этим следует конфликт между сознательным и непосредственно чувственным сферами, а конфликт производит раздвоение личности» (4, стр. 277).

С точки зрения рассуждения психологических особенностей личности еще более интересным нам кажутся взгляды знаменитого психолога А.Зурабишвили. Исследователь, на основании персонологических и деонтологических материалов формирует мнения о психологических особенностях личности и считает, что в творчестве И.Чавчавадзе сильно проявляют себя персонологические проблемы. Последний проявление находит в поэме «Гандегили». По утверждениям А.Зурабишвили, поэт не мог делать таких выводов, что личность поражает инстинкт, что страсть плоти или физическая страсть сильнее личности. Ученый справедливо считает, что необходимо изучение человека в целостном аспекте и именно этот вопрос – проблему целостности личности выдвинул на передний план И.Чавчавадзе в «Гандегили», т.к. писатель данную проблему обобщал и рассматривал в целостности народа, нации. (5, стр. 118-122).

Значительны взгляды А.Бакрадзе о том, что на отшельника возложена величайшая миссия и эта величайшая миссия заключается в спасении страны, по мнению исследователя, не может быть осуществлена без спасения личности. Отшельник не смог спасти душу, т.к. это не легко. Для этого человек должен иметь веру и энергию Распятого, должен обладать его смелостью и силой. Т.к. у отшельника не оказалось этих особенностей, он погиб. Эта смерть читателя призывает к воспитанию в себе стойкости души, силе, энергии, силе воли» (1, стр.110).

А по мнению Г.Каландаришвили, автора интересовала многообразная природа человека (7, стр. 57). А Г.Канкава думает, что персонаж поэмы -отшельник является не только художественным образом аскета, но и других таких людей, которые, в результате нравственной отключенности переживает критическое раздвоение. Критик отмечает, что Илья Чавчавадзе является необыкновенным мастером проникновения в глубокие слои человеческой души. (8, стр. 5).

Концепция «Гандегили» в полном согласии с ведущими идеями творчества Ильи Чавчавадзе. С этой точки зрения, еще в грузинской критике раннего периода, высказаны стоящие внимания доводы. Особенно, надо отметить взгляды Г.Джавахишвили. Исследователь пишет: «В «Гандегили» Илья более углубляет тот

вопрос, который он задал в «Отараант квриви» (в переводе означает «Отарова вдова»). Если в последнем автор документирует, что социальное неравноправие и различие интересов в человеческой природе, его психике вызывают неравновесие, непонятливость, различие интересов создает различие в психической природе, из-за чего невозможна гармоничная работа и совпадение интересов.

По мнению критика, поэтому Илья выход видит именно в воспитании этой психической природы. К анализу психологии двух званий прилагается желание автора их совместного союза. В «Гандегили» Илья старается доказать, что «в сердце самого человека сидят два человека, две природы: один стремиться к небесам для возвышения души, а второй восхваляет Землю... И человечество, для примирения двух природ, не может найти нечто. По сей день некоторые выбирают небеса, некоторые наоборот отвергают, а некоторые предметом своей жизни временно поставили сладость. Г.Джавахишвили отметил, что, то как должно произойти это примирение, как соединить, успокоить человеческую природу, Илья об этом ничего не говорит в поэме, и не давал ответа на этот вопрос (3).

Как выясняется, критики еще раннего периода, во «Отарова вдове» по ту сторону проблемы разрушенного моста, видят поставленные Ильей другие аспекты: проблема личностного отчуждения человека, точнее, проблема одиночества человека. Меж званиями разрушенного моста, проблема взаимоотношений сегодня признана проблемой неkontakта и отчуждения. В большинстве случаев внимание уделяют не только трагедии вдовы, но и трагедии Сосии, Илья желал достичь человеческой психологии. Это хорошо видно из воспоминаний Артура Лаиста: «Был дождливый день, когда я зашел к Илье. Он сидел в своем кабинете и когда окончил беседу со мной о новых немецких книгах, вдруг сказал: «У меня интересная идея для рассказа, она должна развернуть психологию грузинских крестьян и грузинских соотечественников последних времен... Да, в первом рассказе я боролся за вещественную свободу крестьян. В этом рассказе я хочу воздействовать на нравственную свободу», - добавил Илья и внезапно коснулся быта тогдашнего грузинского крестьянина, чистоту и честность его нрава». (9, стр. 67).

Психологические, интеллектуальные и еще другого вида платины создают недоразумения между людьми. Эти недоразумения касаются всех сфер, и той сферы, где кажется всякие платины между людьми должны быть сняты. И само чувство любви становится бессильным наладить проблемы бесконтактности, отчужденности. Сосиа мельник, который не в своей жизни не смог заполучить любовь вдовы, не дают оплакать даже мертвую. И он одинок и беспризорный, как скончавшаяся вдова. В трудные минуты жизни Сосиа рядом со Отарова вдовой, но между вдовой и мельником воздвигнута платина человеческой чести. Трагичны и одиноки оба персонажа. На фоне трагедии Сосии, Илья выдвинул проблему одиночества человека, которая актуальна для человека всех времен.

Проблему одиночества пересилила вдова. Она трудясь угнетает одиночество и тот же труд приносит ей душевное спокойствие, более того, и присвоенное ей чувство спокойствия перед смертью исходит из ее активной и трудолюбивой природы. Те же особенности: трудолюбие, жизнь собственным трудом, единство дела и слова, преодоление трудом одиночества, подавление страха смерти, сила слова создает впечатление об идеальной личности сына вдовы.

Илья и тут, исходя из мировоззрения, решает вопрос о назначении человека и считает, что работа личности связана с реальной жизнью и добро проявляется лишь в труде и действии. Смело можно сказать, что в творчестве большого писателя везде и всегда особенное внимание уделяется деятельности, труду, упорству в работе. Результатом труда является семья Отарова вдовы, как «материальный документ духовной ценности» вдовы.

Как было отмечено, в основе отчуждения людей лежит множество факторов и Илья Чавчавадзе, обычной для него творческой смелостью, описывает нам эти причины. В случае вдовы и Сосии, человеческая честь стала причиной отчуждения, а отключающей силой матери и сына, в научной литературе, признан психо-биологический фактор. Как видно, отчуждение сопутствует существованию человека, и в случае таких матери и сына, какими являются Гиорги и Отарова вдова. Иногда основанием отчужденности является классовое разногласие, иногда человеческое достоинство, иногда кто знает что. Илья довольно чувствительно анализирует болезненную проблему ни только с точки зрения нашей страны и ни только своего времени.

Илья в своем творчестве поставил вопрос проблемы гармоничного человека, чьим неотъемлемым аспектом является обязанность, патриотизм, совесть, культ добра, гордости, любви, доверия. Из-за исторической необходимости, великие писатели ставят вопрос необходимости активного и полноправного человека, ставят целью то, что созданием таких художественных образов, указывать обществу на их порочные особенности.

В этом же аспекте вполне приемлемо мнение В.Микеладзе: «Всякое рабство, укреплено двумя цепями: одна – правовая, рабство узаконено. Закон уничтожен, цепь разорвана, внешне и рабство уничтожено. Вторая - цепь укреплена в самом сознании человека, общества, в его чувстве, характере. Разрушение этих кандалов более сложно, необходимо больше времени. Чувство человека, сознание, совесть должны быть очищены. Для этого требуется долгая, упорная борьба. (6, стр. 186).

Использованная литература:

1. А.Бакрадзе, Илья Чавчавадзе, Тб., 1981;
2. Т.Буачидзе «Бедный отшельник Ильи и «Бедное сознание Гегеля» Гегеля, «Литератури Сакартвело», 1987, №34
3. Г.Джавахишвили, Илья Чавчавадзе, как поэт, газета «Исани», №211, 1907;
4. М.Заркуа, Трагедия раздвоенной личности. Увиденный с психологической точки зрения «Гандегили» Ильи. В книге Илья Чавчавадзе, юбилейное собрание, Тб., 1957;
5. А.Зурабишвили, Персонологические проблемы в грузинской литературе, Тб., 1973;
6. Илья Чавчавадзе Смерть и похороны, Собрание, Тб., 1985;
7. Г.Каландаришвили, Проблема аскетизма в «Гандегили» Ильи Чавчавадзе, «Мацне» (в переводе «Вестник») №4, 1982;
8. Г.Канкава, Литературные письма, Тб., 1985;
9. А.Лайст, Сердце Грузии, Тб., 1963;
10. Д.Узнадзе, «Литератури Сакартвело», 1987, №34.

Пархоменко К. О

студентка кафедри іноземної філології та методики викладання англійської

мови

Мелітопольський державний педагогічний університет

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК СПОСІБ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ

Словниковий склад англійської мови є одним цілим і постійно змінюється – поповнюється новими мовними одиницями. Запозичення як процес поповнення словникового складу мови є одним з продуктивних засобів. Проблеми теоретичного осмислення семантичних і граматичних і граматичних процесів, що виникають у ході запозичення чужомовних слів до лексичної системи англійської мови, були предметом дослідження багатьох фахівців: О. А. Потебні, В. Д. Аракіна, І. Б. Хлебнікової, Г. Б. Антрушиної, Ю. А. Зацного, С. Б. Бевзенко, М. І Мостового, Н. М. Раєвської, А. Н. Кочерган та інших.

Однак лексико-семантичні процеси, що відбуваються в лексичній системі англійської мови в останні десятиліття у зв'язку з посиленням політичних, економічних, культурних зв'язків між різними країнами, які користуються англійською мовою, вимагають нових досліджень.

Актуальність даного дослідження визначає недостатня вивченість процесів запозичення слів, що відбувається на сучасному етапі розвитку, неповна визначеність багатьох ключових понять. Складні процеси в англійській лексико-семантичній системі, що відбувається у зв'язку з інтенсивним припливом запозичень, потребують наукового аналізу й узагальнення.

Запозичення відбивають історичний стан мови. Власне долею запозичень займаються у дослідженнях з історії лексикології. Для сучасного лексичного складу мови важливим є той стан, який вона має тепер, та у яких стосунках знаходяться мовні елементи на даному етапі розвитку.

Знання історії розвитку окремих мовних явищ дозволяє краще розуміти відмінні риси сучасної нам мови, її фонетичний, граматичний і лексичний склад [3, с. 121]. В історичній лексикології розрізняються джерела запозичення і шляхи надходження запозичених слів. Якщо, наприклад, ряд слів із латинської мови надійшли до англійської у I ст. до н. е., а наукові терміни латинського походження запозичувалися піл час універсального розвитку наукових ідей у XVIII-XIX ст., то не є прямі запозичення, хоча перші відбивають живий характер людських стосунків, а другі походять з мертвої мови. Решта латинських запозичень надійшла через інші мови. Переважно це була французька мова, через яку надійшло більше 3 тисяч лексем. Менша частина запозичень через французьку перейшла з інших європейських мов, причому обсяг цих опосередкованих запозичень значно більший, ніж запозичень прямих, безпосередніх [4, с. 39].

Походження слова, таким чином, будемо відносити до тієї мови, до якої це слово прослідковується як до початкового джерела. Інколи відомим є джерело запозичення, хоча саме походження слова з цієї мови викликає сумнівів. Таких

випадків небагато, як небагато і слів, походження яких невідоме, наприклад *awning* «шматок тканини для захисту від сонця», стосовно якого джерелами висуваються старофранцузька і нижньогерманська мови, *cock* «кокс, випалене вугілля», яке приписується скандинавським мовам тощо [5, с. 156].

Місцевий елемент в англійській мові містить величезну кількість слів, що часто повторюються, таких, як артиклі, приводи, союзи, допоміжні дієслова, а також слова, що означають предмети повсякденного життя (дитина, вітер, працювати, люблячий, поганий і так далі). Крім того, граматична структура, по суті германська, залишається незайманою іноземним впливом. Також слід зазначити, що в різні часи пуристи намагалися очистити англійську мову від іноземних слів, замінюючи їх англо-саксонськими [6, с. 167].

Можна сказати, що саме завдяки запозиченням сучасна англійська мова має достатні внутрішні ресурси для задоволення потреб її носіїв, і тим самим, уже не вимагає великої кількості нових запозичень. Більш того, англійська мова сама перетворилась в останні десятиліття на головне джерело поповнення словникового складу багатьох мов. Саме тому продовжує діяти тенденція до зниження питомої ваги запозичень серед неологізмів англійської мови. Проте процес запозичень продовжується, словниковий склад англійської мови поповнюється лексикою, що збагачує арсенал його номінативних і експресивних засобів, його інноваційний фонд [2, 201]. Запозичення лексики є наслідком зближення народів на ґрунті економічних, політичних, наукових і культурних зв'язків. У більшості випадків запозичені слова потрапляють в мову як засіб для запозичення нових речей і вираження раніше невідомих понять. Запозичені слова можуть також бути вторинними найменуваннями вже відомих предметів і явищ. Велику роль в розвитку словникового складу англійської мови зіграли запозичення з латинської і французької мов. Деякий вплив на словник англійської мови зробили також скандинавські мови.

Класифікація за джерелом запозичення розроблена як найповніше, але не є єдиною можливою. Запозичення лексики може відбуватися усним і письмовим шляхом. У разі запозичення усним шляхом слова швидше асимілюються в мові. Слова, запозичені письмово, довше зберігають свої фонетичні, орфографічні і граматичні особливості. В залежності від того, який аспект слова є новим для приймаючої мови, запозичення виділяють такі основні способи запозичення лексики – транскрипція, транслітерація, калькування і семантичне запозичення [1, с. 121].

Таким чином, знання запозичених слів, їх коренів та афіксів є необхідною умовою при вивченні іноземної мови. Воно допомагає нам розкрити мотивацію запозичених слів і зрозуміти їх значення. Знайомство з семантикою найбільш уживаних коренів необхідно також для правильної вимови і написання поширених термінів та загальнонародних слів. Отже, запозичення як джерело поповнення словникового складу посідають в англійській мові значне місце. Найбільша кількість запозичень надійшла саме з французької та латинської мови. Більша частина запозичень, що є найменуваннями відомих носіїв англійської мови предметів (явищ, понять), прийшла на зміну власне англійським описовим зворотам. Однак кількість запозичень у наш час є незначною, але їх розгляд є необхідним, адже без запозичень неможливо уявити весь корпус нової лексики.

Запозичення є наслідком розширення політичних, культурних і економічних

зв'язків країни. Саме завдяки запозиченням сучасна англійська мова має достатні внутрішні ресурси для задоволення потреб носіїв, і саме тому зараз виникає менша необхідність у запозиченні нових слів у мову.

Література:

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка. - М., Изд-во лит-ри на иностранных, 1956.-220 с.
2. Зацний Ю. А. Збагачення словникового складу сучасної англійської мови.- Запоріжжя: ЗДУ, 2001.-243 с.
3. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови: [Підручник для ін.-тів і фак.. інозем. Мов]. – Х.: Основа, 1993. 256 с.
4. Попова Е. А. К вопросу о заимствованиях в английском языке. Ученые записки 1-го МГПИИЯ, том v, Из-во ХГУ им. А. М. Горького, Харьков, 1953. 37-51 с.
5. Раєвська Н. М. English lexicology: Підручник для студентів факультетів іноземних мов університетів. – К.: Вища школа, 1971. – 332 с.
6. Adams V/ An Introduction to Modern English Word-formation/ London? 1973, 230p.

МЕТАФОРИЧНІ ОДИНИЦІ В ОПОВІДАННЯХ В.С. МОЕМА

В нашій роботі розглядаються структурні особливості та граматичні характеристики метафоричних одиниць в оповіданнях В.С.Моема. Популярність творів британського письменника В.С. Моема не знижується вже протягом століття. Причиною цього є не лише цікаві сюжети, несподівані розв'язки, а й особливості стилю письменника. Метафора є одним із тропів, який творче використовував В.С. Моем.

Метафора притягувала увагу дослідників ще в античні часи. Сучасні лінгвісти продовжують досліджувати структуру, семантику, функції метафори (Арутюнова Н.Д., Бессорабова Н.Д., Єфімов А.І., Чудінов А.П., Харченко В.К. та інші) [1; с. 5]. Величезне значення метафори – це насамперед її використання в художніх творах. Кожен автор більшою або меншою мірою користується метафоричним перенесенням для того, щоб описати героїв, різні явища і дії в яскравих фарбах, створити нове значення, продемонструвати неординарне сприйняття світу.

За структурним принципом метафори можна поділити на: прості (елементарні) і розгорнені (поширені) [3, с. 57]. Проста метафора – це метафора, фокус якої представлений одним словом, що виконує в реченні певну синтаксичну функцію. Поширена метафора є складним концептом і реалізується або структурно складним метафоричним фокусом, або поширеними, метафорично осмисленими межами. В творах В.С. Моема переважають прості метафори. *Dr. Macphail felt heart sink when he considered the efficiency with which she certainly managed it.* В даному реченні використовується метафора *heart sink* з негативною конотацією. У переносному значенні автор використовує лише одиницю *sink*. Ця одиниця порівнює емоції людини із небезпечними переміщеннями у просторі.

Поширена метафора є групою асоціативно пов'язаних метафоричних одиниць, які є носієм образу. Це такі як: *Each one of us is a prisoner in a solitary tower and he communicates with the other prisoner, who form mankind, by conventional signs that have not quite the same meaning for them as for himself.* В даному уривку поширеною метафорою виступають прості метафори *a prisoner in a solitary tower, prisoner, conventional signs*, що зв'язані між собою асоціативно, тобто в рамках «семантичного поля». За допомогою цієї метафори автор намагається висловити свою думку про недосконалість людської комунікації.

За морфологічним вираженням метафори поділяють на іменникову, прикметникову та дієслівну метафори [2, с. 16]. З усіх виявлених метафоричних одиниць 25% відносять до дієслівних метафор, 45% - до іменникових та 30% - до прикметникових метафор.

Іменникові метафори – це метафора-номінація, що переважно має емоційно-оцінне навантаження. Визначальну роль відіграють ознаки предмета і явища, назва

якого набуває переносного значення, конотації, що супроводжують слово-оболонку. До іменникових метафор можна віднести такі метафори, як: «*You men! You filthy, **dirty pigs!** You're all the same, all of you. Pigs! Pigs!*». У цьому реченні присутня іменникова метафора *dirty pigs*. Порівняння людини з брудною свинею дозволяє передати ставлення персонажа до чоловіків.

Також при використанні прикметників виражається пасивна ознака предмета чи явища. Прикметникова метафора – це метафора-характеристика. Її можна знайти і в творах В.С. Моєма. Прикметникові метафори часто використовуються паралельно з відповідними за змістом іменниковими метафорами. Ми виділили такі прикметникові метафори як:

В оповіданні “The Round Dozen” вживається речення «*It was a type of **cold perfection** that one had seen far five-and-twenty years.*», в якому міститься прикметникова метафора *cold perfection*.

Дієслівна метафора притягує увагу до дії, надає їй нових рис. Так, у наступному реченні процес мислення порівнюється із подорожуванням. *But for some reason, that evening **the missionary's thoughts travelled back** to the early days he and his wife had spent on the islands.* Така метафора надає можливість візуалізувати процес мислення.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н.Д. Вступительная статья / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры: сборник: пер. с англ., фр., нем., польск. яз. / общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-32
2. Харченко В.К. Функции метафори. / за ред. Харченко В.К. // Воронеж, 1992
3. Чудинов А.П. Теория метафорического моделирования на современном этапе развития / Лингвистика: Бюлетень Уральського лингвістического общества. // за ред. А.П. Чудинова // Екатеринбург, 2000

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРТРЕТУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА У ДИСКУРСІ

Поняття «дискурс» дуже багатозначне. Воно походить від латинського слова *discursus*, що буквально означало «біг у різних напрямках». Поступово термін набуває величезної кількості різноманітних значень. У перекладі з англійської *discourse* означає «мова, міркування, розмова, бесіда», у французькій мові слово *discours* означає «діалогічна мова, публічний виступ», у середньовічній латині він мав значення «пояснення, довід, аргумент у суперечці, логічне міркування». У науковій літературі, насамперед лінгвістичній і логічній, слово дискурс в основному вживається як синонім слова текст. При чому під текстом може розумітися не тільки специфічний продукт мовної діяльності, а й будь-яке явище дійсності, що має знакову природу і певним чином структуроване: наприклад, фільми, спектаклі, мітинги, дебати тощо

У основі політичного виступу лежить трихотомічна структура античної риторики: вступ, основна частина і висновок. Вступ орієнтовано на слухача. Головна частина орієнтована на інформаційний аспект і будується, використовуючи про- і контраргументацію, відповідно до часової системи координат: минуле є причиною ситуації в теперішності, яку можна перетворити у благополучне майбутнє. Висновок знову орієнтований на слухача і підводить підсумки сказаного. Політичний виступ, темою якого є вирішення якоїсь проблеми, модифікує цю модель. Як правило, у вступі і/або на початку основної частини чітко визначається ця проблема, далі називаються причини, що викликали її, і заходи для її вирішення, а у висновку міститься заклик усунути дану проблему запропонованими засобами. Для парламентського виступу можливо відволікання від основної теми виступу як реакція на репліки з місця, що, проте, у цілому не порушує наведеної вище риторичної структури.

Парламентські, партійні, передвиборні і привітальні виступи за обсягом приблизно рівні, проте середня довжина речень у парламентському виступі більше, а синтаксис, відповідно, складніший. Значно меншим обсягом відрізняються святкові виступи (насамперед за рахунок новорічних звертань). Середній обсяг ПВ складає 2487,0 словоформ, включених у 143,77 речення, середня довжина котрих, відповідно, 17,34 слова. Більш складним синтаксисом відрізняються парламентські і святкові виступи.

У цілому ж можна свідчити про те, що сучасні політики віддають перевагу простим реченням, і багато складних речень або мають характер формально простого, або головне речення не несе значного інформаційного навантаження, але лише вводить підрядне. Такі речення легше сприймаються, створюють видимість міркування з наступним висновком, мають апелятивний, стверджувальний характер: *«Rather, it has been the risk-takers, the doers, the makers of things – some celebrated, but more often men and women obscure in their labor – who have carried us up the long, rugged path*

toward prosperity and freedom», Барак Обама.

«У катастрофічному стані державні фінанси – державний борг виріс втричі», Віктор Янукович.

Подібне спрощення синтаксичної структури сучасного політичного дискурсу пов'язане з загальними тенденціями розвитку мови і з впливом на політичний виступ ЗМІ і мови реклами. «*More economic stagnation and less affordable health care. More high gas prices and less alternative energy. More skyrocketing debt and home foreclosures and mounting bills that are crushing our middle class families. More war and less diplomacy*», Гілларі Клінтон.

Важливу роль у політичних промовах грають питальні та умовні речення. Частіше всього вони вживаються в парламентському виступі, що пояснюється дебатним характером цих виступів, а також представниками опозиції як засобу негативної оцінки партії влади. Всі питальні речення вживаються або у вигляді риторичного питання, що залишається без відповіді, або на поставлене питання відразу дається відповідь самим виступаючим, тобто використовується «питально-відповідний хід», що виконує функцію актуалізації теми, полегшує адресату перехід до неї, а також виступає в якості засобу «інтимізації», оскільки «співрозмовником» є адресат, який представляється вже в якості послідовника, однодумця, виразника спільної думки. Умовні речення спираються на систему аргументації і мають у такому контексті модальне значення: «*Education is the civil rights issue of this century. Equal access to public education has been gained. But what is the value of access to a failing school? We need to shake up failed school bureaucracies with competition, empower parents with choice, remove barriers to qualified instructors, attract and reward good teachers, and help bad teachers find another line of work*», Дж. МакКейн.

Риторичні запитання не вимагають відповіді, хоча і звернені до співрозмовника, вони певним чином впливають на адресата. Так, вимовляючи виголошувати риторичне запитання, промовець спонукає слухача самому знайти відповідь і, в той же час переконує його що це і є єдина правильна відповідь [1]. У структурі риторичних запитань присутня така стилістична фігура як епанора: «*Whose judgment should we trust? Should we trust John McCain's judgment...?*», Джо Байден.

Словотвір є ще одним засобом, який допомагає політику створити позитивний політичний портрет. Завдяки словотвору у мові з'являється багато неологізмів. Неологізми мають свою специфіку і використовуються для створення експресивно-емоційного фону. Більш того, політик має можливість наповнити неологізми зручним і потрібним йому раціональним і емоційним змістом і визначити (принаймні, на якийсь час) виникаючі одночасно з появою неологізмів семантичне та асоціативне поля. Крім того, політик, що вдало вживає і створює неологізми, вважається творчою, освіченою особистістю. Наприклад мова Барака Обама насичена неологізмами, що робить його виступи цікавими і незабутніми:

«*I also believe that Treasury should not limit itself to purchasing mortgage-backed securities – it should help to unfreeze markets for individual mortgages, student loans, car loans, and credit card...*».

Я також переконаний, що Міністерство фінансів не буде обмежуватися у придбанні цінних паперів, забезпечених заставними – це може допомогти розморозити ринки для індивідуальних застав, студентських позик, позик на покупку

автомобіля або кредитних карток.

$N + Adj = Adj$

«*These roundtables are one of my favourite things to do on the campaign trail*».

Ці зустрічі, які відбуваються за круглим столом – одне з моїх найулюбленіших занять під час передвиборчої кампанії.

$Adj \rightarrow N$

«*What led Hillary Clinton to the United States Senate and fuelled her barrier-breaking campaign for the presidency – an unyielding desire to improve the lives of ordinary Americans, no matter how difficult the fight may be*».

Що привело Гіларі Клінтон до сенату Об'єднаних Штатів та зарядило енергією кампанію президентства, яка подолає будь-які перешкоди, так це непохитне бажання покращити життя американців і не має значення наскільки це буде тяжко зробити.

$N+N=Adj$

«*I think we've had enough of the Bush-McCain economics*».

Я вважаю, що вже достатньо Бушево-Маккенівської економіки.

$N+N=Adj$

У політичному дискурсі ми повсякчас зустрічаємо модальні дієслова, які формують портрет політичного діяча.

Часте використання модальних дієслів пов'язане з їхньою спроможністю подавати висловлення як обгрунтоване, необхідне, можливе, і регулювати модальність усього висловлення, готуючи свідомість адресата і сигналізуючи про наміри, побажання, вимоги політика. Вони мають імперативний характер і здобувають у політичній комунікації підвищену ідеологічну значущість. Найбільша кількість модальних дієслів використовується в партійному і передвиборчому виступах, виступах, що мають агітуючий характер, найменша – у парламентських. Особливо важливими для всіх виступів є дієслова: can, should, shall, must. «*We must achieve both security and solvency. In fact, the foundation of military strength is economic strength*», Б. Обама. Вони служать вираженню основної цілі виступу – необхідності виконання адресатом дії, що мають підтримуючий основну ціль виступу характер і виражають можливість і бажання виконання цієї дії, створюють необхідний настрій в адресата для сприйняття установки. Схематично таку модель можна подати таким чином: $\text{вирити, хотіти} > \text{виконувати}$.

Частота вжитку модальних дієслів пов'язана і з використанням у виступі інших модальних конструкцій: способів дії, модифікуючих елементів, умовних речень. Проте, це найважливіший елемент вираження директивності в політичному дискурсі, що треба кваліфікувати як його типологічну особливість. «*And if we don't lose our nerve, I'm confident we'll achieve our objectives*», Барак Обама.

Для здійснення прагматичної спрямованості виступів широко використовується граматичний час. У ПВ переважають часові форми презенса, далі слідують перфект, футурум. Розходження у вжитку в окремих різновидах не є значними.

Перфект вживається, в основному, тоді, коли оратор посилається на попередній виступ або попередні вчинки, що надає виступу певні риси діалогу. Цим же можна пояснити дещо частіше вживання перфекта в парламентському і

партійному виступах. *«I've been on the ground in Georgia, Iraq, Pakistan and Afghanistan, and I can tell you in no uncertain terms: this Administration's policy has been an abject failure. America cannot afford four more years of this»*, Джо Байден.

Форми футурума частіше вживаються в партійних, передвиборних виступах і новорічних звертаннях. У них же він представлений найбільше акцентовано, тобто частіше в заключній частині виступу, разом із закликком.

«I will end this war in Iraq responsibly and finish the fight against Al Qaida and the Taliban in Afghanistan», Барак Обама.

Досить часто уживають форми футурума й у привітальних виступах. Це пов'язане з тим, що політики, які знаходяться при владі, виступаючи на яких-небудь заходах, дають прогноз на майбутнє.

«I will set a clear goal as President: in ten years, we will finally end our dependence on oil from the Middle East. As President, I will tap our natural gas reserves, invest in clean coal technology, and find ways to safely harness nuclear power. I'll help our auto companies re-tool, so that the fuel-efficient cars of the future are built right here in America. I'll make it easier for the American people to afford these new cars», Барак Обама.

«Як Лідер Партії регіонів, як Президент я в першу чергу беру до уваги суспільні потреби і очікування. І я змушу владу працювати за цим принципом», Віктор Янукович в своїй промові окреслює план дій, які він, як президент обіцяє виконати у майбутньому.

Крім того, футурум, висловлюючи преференцію якоїсь дії і співвідносячи що-небудь із майбутнім, може використовуватися для вираження модальності, в результаті чого висловлення сприймається як упевнене твердження, заклик, претендує на характер істини.

«We're going to keep on praising together. I am confident that we can create a Kingdom right here on Earth», Барак Обама.

Одним з найважливіших засобів політичного дискурсу є – інтимізація, тобто ототожнення політика з народом. Ефективна комунікація спрямована на усування адресату думки, що лідер – «своя», близька до народу людина.

Інтимізація реалізується в дискурсі завдяки використанню, зокрема просторічної лексики та займенника «*we*», а в українському – використання займенника «*ми*» та універсальних висловлювань.

«We have begun an effort to relieve the poorest countries of the crushing burden of debt and we have doubled our overseas development assistance in five years». Цей приклад засвідчує наявність прийому інтимізації у промові. Під фразами «*we have begun*» та «*we have doubled*» Кондоліза Райс має на увазі уряд Сполучених Штатів і натякає на наближеність урядовців до народу, викликаючи у останнього гордість за досягнення США.

«Не один раз суспільство опинялося в ситуації, коли від рішення політиків залежала доля народу і його прийдешніх поколінь, історичний вибір шляху нашого розвитку, коли вирішувалося гамлетівське «бути чи не бути» нам як суверенній європейській державі». Віктор Янукович використовує займенник «*нам*», щоб показати єдність себе, народу і держави.

«You see, you see, we Democrats have a very different measure of what constitutes progress in this country», Барак Обама використовує просторічний вислів *you see*, щоб

показати свою спільність з народом і те, що він – такий же як і громадяни його країни.

Використовуючи ці засоби політик намагається аргументувати запропоновану тезу тим, що він є частиною суспільства в якому живе: «*And this is the time as Americans together we get back up, back up together*», а тому не може нашкодити тим хто його оточує. У поданому прикладі політик Джо Байден використав особовий займенник *we* щоб підкреслити свою приналежність до американського суспільства.

Ще одним ефективним прийомом інтимізації є наближення до народу згадуючи у промовах членів власної родини, друзів, людей, які допомогли досягти успіхів у житті та кар'єрі. Демонстрація любові до батьків і дружини, піклування про дітей, вдячність за підтримку друзям свідчать про людяність кандидата, що справляє значний вплив на виборців [2]: «*Let me introduce to you my family. My mother and father, Billy and Leola McKinney... My son, Coy, who just graduated from college in Canada*», С.МакКіні; «*And I'm so proud of my son Hunter, my daughter Ashley, and my wife Jill, the only one who leaves me breathless and speechless at the same time*», Дж. Байден; «*To the love of my life, our next first lady, Michelle Obama... and to Malia and Sasha, I love you so much, and I am so proud of you*», Б. Обама. «Що стосується найбільш авторитетної, поважної та відомої жінки України, то для мене – це моя дружина...», Володимир Литвин.

Використовуючи цей засіб, політики підкреслюють, що вони – «свої», а тому їм можна довіряти. Як видно з прикладів, політики використовують емоційні аргументи, апелюючи до почуття солідарності і патріотизму. Ці аргументи виражаються особовим займенниками *we* та *our*, *mi* та *naš*; іменником, який позначає загальну назву народу *American / Americans*. Для посилення ефекту емоційних аргументів застосовуються емфатичні конструкції: *it is time to take back...*, *this is the time...*

Отже, політичні діячі широко використовують граматичні мовні засоби, щоб зробити свою промову насиченою і цікавою.

Список використаних джерел

1. Jaffe, J.M. Interactive Mass Media and Political Participation. – 1994
2. Tannen D. Discourse Analysis.

Багрий Софія Романівна

асистент кафедри іноземних мов

для природничих факультетів

Львівський національний університет імені І.Франка

СЛЕНГ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мова – це динамічна система, яка постійно живе та розвивається. Дослідженню мови як соціального явища приділяли свою увагу такі вчені як В. Жирмунський, Є. Поливанов, Й. Дзендзелівський, О. Береговська, Л. Нікольський, О. Горбач. На сучасному етапі вивчення соціальних варіантів української мови ведуться Л. Ставицькою, О. Тараненком та ін. Мова впливає на світосприйняття людини, на її мислення. На думку В. фон Гумбольдта, мова — це ніби призма, крізь яку людина дивиться на світ. Сленг – молодіжний жаргон – настільки поширене явище, що словосполучення «сучасний жаргон» асоціюється у мовців саме з ним. Ми є свідками нової хвилі активізації сленгу (після трьох попередніх у XX ст.: у 20-ті, 70-ті, 90-ті рр.), що цілком відповідає природі функціонування цього маргінального в архісистемі мови явища. Про хвилювистість сленгу ще в 60-ті роки писав Д. Лихачов, пов'язуючи активізацію соціальних діалектів у ретроспективі з перехідними явищами в житті суспільства загалом [9, с. 356].

Проблема жаргонної лексики була предметом вивчення як вітчизняних, так й закордонних лінгвістів (Л.А. Болгова, В.С. Захаров, Е.Г. Різель, І.І. Чернишова, В.І. Портянникова, Ю. Бенеке, В. Фляйшер, Х. Кюппер), які відмічають гетерогенність жаргонної лексики, її яскраво виражений емоційно-експресивний характер та належність до периферії словникового складу загальнонародної мови. Але проблема походження та функціонування молодіжної жаргонної лексики, яка виникає на базі загальнонародної мови та залежить від конкретних історичних та суспільних умов, донині не знаходить однозначного тлумачення й знаходить значні розходження як і в оцінці самого поняття «молодіжний жаргон», так і його системних ознак і соціолінгвістичних особливостей. Мовленнєва ідентифікація особистості, внесення її до соціальної категорії «молодь» грає важливу роль у всіх розвинутих мовах.

Особливо цікавою для дослідження є молодіжна лексика, яка в мовознавстві існує під англословною категорією **сленг** (slang). Московська лінгвістична енциклопедія від 1990 року ототожнює сленг з жаргоном, тобто соціальним різновидом мовлення, для якого характерна професійна лексика з експресивною полісемантикою та фразеологією. Категорію «сленг» тут подають як сукупність жаргонізмів, які утворюють різновид розмовної лексики і відображають фамільярне, гумористичне ставлення до предмета мовлення. Їх вживають переважно за умов невимушеного спілкування. Інколи сленг — викривлене, ненормативне, вульгарне мовлення (близьке до *арго*), коли предмету надають принизливої оцінки. На відміну від арго, сленг/жаргон має в основі літературну мову або іншомовні запозичення.

Щодо визначення поняття «сленг» існує багато суперечливих підходів та дефініцій. Єдиного визначення даного поняття не існує, оскільки спроби розмежувати сленг і загальноповсякденну лексику або сленг і нецензурну мову не дали

точних результатів. Мовознавці, які займалися питанням вивчення сленгу, так і не дійшли єдиного висновку щодо визначення терміну. У різних словниках і посібниках можна зустріти безліч визначень для сленгу, таких як: “особливий соціостилістичний субваріант ненормативної англійської мови” (У. Потятинник), “поезія повсякденного життя” (С.І. Хаякава), “ненормативна, неформальна, стилістично знижена мова” (В. Балабін) [10, с. 2; 2, с.289]. Сленг нерідко розглядається в психологічному аспекті, як продукт “духовної” творчості (у тому числі й індивідуальної) представників окремих соціальних і професійних угруповань та слугує вираженням певного “духу” або “свідомості” людей, що належать до того або іншого суспільного середовища (В. Гумбольдт). Термін «сленг» був зафіксований у 1750 році зі значенням «мова вулиці». Сленг є активним постачальником слів розмовного використання та носить урбаністичне забарвлення.

У різних словниках і посібниках ми можемо зустріти безліч визначень для сленгу, таких як: «нецензурна мова», «мова неписьменних і безпутних людей», «поезія простої людини». В.О. Чеховський називає сленг «мовною грою, що допомагає особистості заявити про себе у власному мікросоціумі та водночас відокремитись разом з ним від решти суспільства» [14, с.207]. З погляду лінгвіста, сленг – це стиль мови, що посідає місце у формальній, офіційній мові. Сленг перебуває в самому кінці можливих засобів мовного спілкування і включає різні форми мови, за допомогою яких люди можуть ототожнювати себе з певними соціальними угрупованнями [14, с.209].

Сленг (англ. Slang) - у сучасній лінгвістичній літературі використовується щонайменше у чотирьох різних значеннях: по-перше, як особливий вокабуляр, який вживається всередині більш-менш обмежених соціальних або соціально-етнічних груп (молодіжний сленг, професійний сленг); по-друге, як грубі, непристойні вирази; по-третє, як усі лексичні пласти, які не входять ні в літературну мову, ні в діалекти; по-четверте, як особливий шар загальнозрозумілого та загально поширюваного знижування експресивної лексики [1, с. 27].

Погляди лінгвістів щодо терміну “сленг” можна узагальнити так:

- 1) це нелітературна (інтердіалектна, напівдіалектна, неформальна, субстандартна, професійна) лексика, тобто та, яка є за межами літературної мови;
- 2) це явище переважно усного розмовного мовлення;
- 3) це фамільярний стиль мови в певній галузі;
- 4) це розмовний варіант професійного мовлення; жаргон;
- 5) це групова говірка;
- 6) це варіант лексичних норм;
- 7) це нелітературна/субстандартна емоційно забарвлена лексика;
- 8) сленг характеризується прозорістю своїх меж, здатністю приймати і пропускати крізь себе величезну кількість мовних одиниць, збагачуючи тим самим словниковий склад мови новими експресивно забарвленими лексемами, незвичайними в плані семантики і комбінаторики.

Українські мовознавці не дійшли на сьогодні згоди у визначенні понять «сленг» та «жаргон». Жаргон є синонімом терміна «сленг», але без негативної емоційної забарвленості. Жаргон – це соціальний діалект, він розвивається в середовищі відносно замкнутих колективів: школярів, студентів, воєнних, різноманітних

професійних груп, себто колективів, поєднаних професійно або соціально [2, с. 257]. Поняття сленг розуміють як соціально обумовлений різновид і трактують «як сукупність будь-яких слів, окрім відверто лайливих, нових порівняно з узуальними, що складають шар розмовної лексики, яка відображає грубувато-фамільярне, іноді гумористичне ставлення до предмету мовлення, метафоричного за своїм первинним значенням, і вживаного переважно в умовах невимушеного спілкування» [1, с.135].

Л. Ставицька відносить сленг до жаргонної лексики. [11, с. 7]. Т. Нікітіна ототожнює поняття «сленг» та «жаргон». Характерними особливостями сленгу є наявність емоційно-експресивного забарвлення, мовна гра, оцінність та швидкоплинність. Швидкоплинність сленгу пов'язана зі змінами мовного шару разом із зміною поколінь.

Молодіжний сленг є нормативно зниженим, емоційно забарвленим, функціонально обмеженим мовним субкодом соціально-вікової групи молоді, що відображає її світогляд та ціннісні орієнтири і виконує функції ідентифікації, консолідації, прихованого престижу, відмежування від інших груп. Молодіжний сленг включає до свого складу кілька вуличних підсистем, залежно від приналежності представників молоді до певних соціально-вікових, соціально-професійних груп, має регіональні та гендерно зумовлені відмінності використання.

В. Хомяков, який у праці «О специальном сленге» визначив сленг як «відносно стабільний для певного періоду, широко розповсюджений та загальнозрозумілий шар нелітературної лексики і фразеології у середовищі живої розмовної мови, вельми неоднорідний за своїм генетичним складом та ступенем наближення до літературної мови; носить яскраво виражений емоційно-експресивний оціночний характер, що часто є протестом-насмійкою над соціальними, етичними, естетичними, мовними та іншомовними умовностями та авторитетами» [13, с.8]. Мовознавець І.Ющук серед соціальних діалектів виокремлює професіоналізми, жаргонізми та арготизми [7, с. 4], вчений І. Білодід – жаргонізми, професійні жаргонізми та арготизми [7, с.4]. М. Кочерган ототожнює сленг, називаючи його «сленгові слова», із жаргонізмами [10, с.215]. Сленг (від англ. slang- жаргон) – слова або вислови, які використовують люди деяких професій чи класових прошарків [1, с.129]. Сленг традиційно протистоїть офіційній загальноприйнятій мові й до кінця зрозумілий лише представникам порівняно вузького кола осіб, які належать до певної соціальної або професійної групи, яка впровадила в мову слово або вислів [6, с. 15].

Сленг – міський соціолект, виниклий з арготизмів різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків, інтернет-спільноти), як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю, поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді) міст [5].

Молодіжний сленг – це окремий пласт національної мови, який відображає певною мірою рівень культури, освіченості, розвитку суспільства. У наш час він контролюваний маскультурою, під вплив якої потрапляють різні категорії молоді [4].

З іншого боку, мова сленгу – це реквізит молодості, як і катання на роликів ковзанах, масові рок-концерти, легковажність і безтурботність. Це своєрідна форма самовираження і свободи. Це, знову ж таки, різновид молодіжної культури

[3, с. 3].

Сленг часто запозичує лексичні елементи для номінації таких понять, які вже мають словесне оформлення в літературній мові. Це свідчить про вторинний характер молодіжного сленгу, його субхарактер, орієнтацію на систему літературної мови [1, с. 140].

Сленгом розмовляють не лише члени молодіжних об'єднань, а й багато молодих людей, які не належать до якогось соціального або професійного угруповання, і все ж постійно послуговуються сленгом. Частина з них – це неосвічена молодь, яка просто не знає норм літературної мови. Інші ж добре володіють літературною українською мовою, але свідомо використовують сленг. Причиною цього може бути протест молоді проти узвичаєних норм, вічний конфлікт “батьки-діти”, непорозуміння зі старшим поколінням, незадоволення дійсністю. Усе це сприяє появі негативно оцінних сленгових неологізмів і активному їх поширенню. Таким чином, елементи сленгу, які не зникають з ужитку, а стають частиною нормативної літературної мови, можуть змінювати свій емоційно-оцінний характер.

Загалом межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є дуже рухливою, перехідною. Часто статус слова змінюється, і те, що, скажімо, у 60-х, 70-х, 80-х роках ХХ століття вважалося сленгом, тепер стало частиною повсякденного словника людей. Молодіжний сленг — це повноцінний елемент мовного простору. Він займає свою нішу у кадастрі національної мови. Молодіжна лексика стала активним прошарком лексики, яка не згасає сьогодні, а лише видозмінюється, оновлюється на вимогу, продиктовану часом. Сьогодні одним із принципів молоді став виклик суспільству, неприйняття його норм, зразків, що призвело до низької мовної культури. Порушення мовних норм – це вияв глибоких суспільно-культурних і психологічних зсувів [3, с. 267-268].

Заслужують на увагу дослідження таких науковців, як Ткач Л.М. [12], Кочубей А.В., Войтенко М.О. [8] тощо, яких цікавить питання мови в площині молодіжного мовлення.

Сучасний молодіжний жаргон як різновид соціального діалекту за своєю суттю той самий, що й жаргони попередніх років. А саме:

1. Він обслуговує певну соціальну групу, що є його творцем та носієм (і зрозумілий саме їй) [6, с. 15].

2. Він значною мірою використовує засоби попередніх етапів свого функціонування, причому не лише власне молодіжного, а й жаргону злочинців, кримінальних злочинців, тобто простежується певна наступність (хоча динамізм – іманентна риса цього типу діалектів) [6, с. 15].

3. Сучасний молодіжний жаргон має типову стилістичну маркованість: знижено-грубувату, вульгарну, фамільярну, що й забезпечує йому експресію в іронічно-жартівливому ключі. Досить часто жаргонізми творяться на основі метафори, метонімії, синекдохи. Напр.: клешні – руки; чайник – голова.

4. Сленг вийшов за межі великих міст, тобто територіально поширился межі його функціонування. Досі дослідники констатували, що молодіжний сленг – прерогатива міст, і то – великих. Це підтверджують, зокрема, матеріали обстеження сленгу в Росії, здійсненого Е. Береговською ще в середині 90-х рр [6, с. 15].

5. У сленгу як різновиді жаргону виразно простежується гіпертрофована дія

закону економії мови. Пор.: сервак – сервер, вінд – віндоус [6, с. 16].

Молодіжний сленг тісно пов'язаний з мовною грою, що передбачає спеціальне маніпулювання власне мовними засобами в цілях створення певного ефекту (комічного, концептуального, викривального та ін.). У сленговій лексиці дуже часто проявляється така словотворча можливість як “творча словогра” [6].

У молодіжному середовищі сленг посідає помітне місце як засіб виділення індивіда, як своєрідний спосіб вербального спілкування.

Список використаної літератури

1. Англійські слова в українській мові // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 140.
2. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / В.В.Балабін. – К.: Логос, 2002. – С. 313.
3. Баранник Д.Х. Українська мова на межі століть. //Мовознавство: №3. - 200.
4. Василенко Ю. А. Сучасний український молодіжний сленг//Львівський національний університет імені Івана Франка//2009//8 с.
5. Вікіпедія <http://uk.wikipedia.org/wiki/Англiцизм/Сленг>
6. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення // Наукові записки. Філологічні науки. – 2002. – №20. – С. 14-18.
7. Друм Т. Сленг: погляд зсередини // Дивослово. – 1998. – № 12. – С. 4–5.
8. Кочубей А.В., Войтенко М.О. Студентський жаргон як мовне явище // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2009. – №3 (47). – С. 181-189.
9. Лихачев Д. С. Арготические слова профессиональной речи // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. – М., 1964. – С. 311-359.
10. Потятинник У.О. Соціолінгвістичні та прагматистичні аспекти функціонування сленгової лексики (на матеріалах періодики США): дис. канд. філол. наук: 10.02.04. / У.О. Потятинник. – Львів, 2003. – С. 245.
11. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соц. диференціація української мови.- К.:Критика, 2005. – С.464.
12. Ткач Л.М. Лінгвістичний феномен молодіжної культури // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2011. – №10. – С. 267-274.
13. Хомяков В.А. О специальном слэнге. Вологда, 1968. – С. 6-22.
14. Чеховський В.О. Феномен «солов'їного дискурсу» та український молодіжний сленг // Вісн. ЗДУ. Філолог. науки. - 2004. - №2. - С. 207-210.

Комар Л.В.

Старший викладач

кафедри англійської філології та перекладу

Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету

імені Альфреда Нобеля

ОЗНАКИ ІНШОМОВНОСТІ У ФОНЕТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ: НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ

Ступінь освоєння лексичних запозичень у мові характеризується наявністю формальних ознак, які маркують їхнє іншомовне походження. Сучасна англійська мова належить до такого типу мов, у яких певна частина запозиченої лексики виявляє ознаки іншомовності, а в іншій її частині такі ознаки відсутні [5, с. 126].

Мета статті полягає в узагальненні специфічних ознак іншомовності фонемних і акцентних структур у складі лексичних запозичень в аспекті британської та американської вимовних норм. За ступенем асиміляції іншомовна лексика поділяється на [1, с. 213]: а) повністю асимільовані слова, що відповідають усім морфологічним, фонетичним та орфографічним нормам мови-реципієнта, і сприймаються мовцями як питомі слова, а їхнє іншомовне походження можна дослідити за допомогою спеціального етимологічного аналізу, наприклад: *operate, travel, wall*, та б) частково асимільовані слова, що зберігають ознаки іншомовності у своїй вимові, написанні та граматичній формі, а також які передають поняття, пов'язані з іноземною національною культурою, наприклад: *ikebana, karaoke, croissant*.

Неповністю асимільовані слова іншомовного походження, як правило, представлені двома видами вимови у найбільш авторитетних лексикографічних джерелах вимови [9; 10]. До першого належать головний та альтернативний варіанти вимови запозичень, які вказують на ступінь фонетичного освоєння в англійській мові, наприклад: *bhagwan* (хінді) /'bæd wɑ:n bl 'gwa:n/. Другий вид вимови запозичень презентує вимову мови-джерела, наприклад: *deja vu* (фр.) ,dei ʒa: ' «vu: -'vju:/ – Fr [de ʒa vu].

У межах нашого дослідження фонемні та акцентні структури запозичених слів англійської мови, які були відібрані шляхом суцільного обстеження зі словників вимови [9; 10], виявляють певні ознаки іншомовного походження, а саме:

1. Наявність іншомовних фонем /ð/, /ɜ:/, /ã:/, /æ/, /ɔ:/, /x/ , що відбиваються, як правило, у словах французького та німецького походження, наприклад:

bien-pensant (фр.) ,bjæ pɑ: 'sɑ:/, *garçon* (фр.) ,gɑ: 'soun -'sɔ:/,

sprachgefühl (нім.) /'ʃpra:x ɡə 'ʃju:l, *vingt-et-un* (фр.) /vænt ei 'ɜ:/, *virement*

(фр.) /'viə mɔ:/.

Такі фонемні вживаються в 4,5% запозичених слів у британській вимові/БВ й 1,81% лексичних одиниць в американському вимовному варіанті/АВ від загальної кількості досліджуваного корпусу іншомовних слів – 1047.

2. Фонотактичні особливості, а саме не властиві фонологічній системі англійської мови розміщення/сполучення голосних і приголосних фонем, наприклад: *joie de vivre* (фр.) /ˌʒwaː də ˈvɪv rə/, *soigné* (фр.) /ˈswɑːn ʒeɪ/ вміщують сполучення приголосних -v r-, -n j-, яке не притаманні фонотактичній організації питомих англійських слів; у запозиченні *jūjitsu* (яп.) /dʒu ˈdʒɪts u/ довгий голосний вживається в ненаголошеній позиції в кінці слова, що не є характерним для власне англійської лексики. У британській вимові такі особливості зафіксовані в запозиченнях, які складають 4,58% від загальної кількості досліджуваного масиву запозичених слів, а в АВ – 4,3%.

3. Фонемний структурі 425 досліджуваних запозичень, або 40,6% іншомовних слів, притаманна *фонемна субституція*, тобто заміна одного звука іншим, коли в мові, що запозичує, немає звука, що відповідав би звукові мови-джерела запозичення [8, с. 432]. Наприклад: *alla breve* (ит.) /æl ə ˈbreɪv i/ – It /al la ˈbreː ve/; *astrakhan* (рос.) /æs trə ˈkæn/ – Russ /as trə xən/; *schadenfreude* (нім.) /ˈʃaːd ˈn ˌfrɔɪd ə/ – Ger /ˈʃaːd ˈn ˌfrɔɪd ə/.

4. Співіснування у межах норми фонемних та акцентних варіантів слів, які утворюються засобами так званого «вільного» фонемного варіювання (ВФВ), або варіювання місця та ступеня словесного наголосу, коли в результаті зміни однієї фонемі на іншу (-i) в одній і тій же позиції або зміни місця наголосу утворюється не нове слово, а модифікація (-i) фонетичної структури одного і того ж слова (його вимовні варіанти) [3, с. 98]. За даними авторитетних лексикографічних джерел [9; 10], запозичені слова займають найбільший варіантний ряд, тобто найбільшу кількість вимовних варіантів у тому ж самому слові. Як правило, особливість кодифікованих варіантів іншомовної лексики зумовлюється двома різноспрямованими тенденціями: а) наближення звучання іншомовного слова до оригіналу; б) наближення звучання запозичень до споконвічних англійських слів [4, с. 13]. Цікаво зазначити, що альтернативний варіант вимови запозичень може по-різному впливати на основний варіант, наприклад: а) повністю витіснити його з нормативного вжитку; б) витіснити лише на певний час; в) змінювати його фонетичну структуру [6, с. 171].

У нашому дослідженні лексичні запозичення з варіюванням фонемних і акцентних структур складають 618 лексичних одиниць або 59,03% запозичень у британській вимові, наприклад:

dulcet (ит.) /ˈdʌls ɪt -ət/, *frottage* (фр.) /ˈfrɒt əʒ frɒ ˈtɑːʒ/, *bouquet* (фр.) /bu ˈkeɪ bæʊ-, ˈbuːk eɪ/.

В американському вимовному варіанті такі слова нараховують 388 запозичень або 37,06% іншомовних слів, наприклад:

champignon (фр.) /ʃæm ˈpɪm jən tʃæm-/; *aikido* (яп.) /aɪ ˈkiːdou ˌaɪki ˈdou/; *rondeau* (фр.) /ˈrɑːnd ɒu rɑːm ˈdou/.

5. Особливості фонетичної структури та графічна форма запозичень можуть

вказувати на їхню генетичну належність. Етимологічний аналіз досліджуваних лексичних запозичень, свідчить про найбільшу частотність запозичень з французької, італійської, німецької, азійських та класичних мов, що поповнили словниковий склад англійської мови в XX-му столітті – початку XXI-го століття.

Франкомовні слова, які є стабільним джерелом запозиченої лексики в англійській мові, складають найбільший відсоток у нашому експериментальному матеріалі – 38,11% лексичних одиниць. Велика кількість французьких запозичень вміщують фонemi, які не властиві англійській мові: голосні назалізовані фонemi, сполучення двох губних фонем, вживання довгого голосного у кінцевій ненаголошеній позиції, наприклад, у вимові слів:

bombe /bɒmb/, *chichi* /ʃi:/, *croissant* /'kwæʃt/, *dada* /'dɑ:dɑ:/.

На часі освоєння франкомовних одиниць вимовними нормами основних варіантів англійської мови має незавершений характер, вони зазвичай містять елементи, які не властиві мові-джерелу. Такий вид запозичень традиційно називається *галліцизмами* [7, с. 78]. Іноді галліцизми асоціюються зі словами місцевого колориту, а також вони позначають характерні особливості, звичаї, спосіб мислення, притаманні французькій нації [там само]. Інтенсивність процесу пізніх запозичень з французької мови зумовлюється розвитком економічних, політичних, культурних відносин між двома країнами. Франкомовні слова часто вживаються британцями заради престижу, як прояв “мовного снобізму” (термін Т.Н.Черемісіної) [7, с. 86]. Пізні французькі запозичення мають особливості у своїй акцентній структурі, зокрема збереження наголосу на останньому складі, що властиво акцентним закономірностям мови-джерела, наприклад: *c'est la vie* /sɛi la: 'vi:/, *crème brûlée* /krem bru: 'lei/. Такі запозичення мають варіанти акцентної структури, які утворені вільним варіюванням місця наголосу, наприклад: с

chauffeur /ʃəʊf ə ʃəʊ 'fɜ:/, *frottage* /'frɒt a:ʒ -ɪdʒ frɒ 'tɑ:ʒ/.

Характерним для французьких запозичень є те, що вони підлягають частковій, а не повній фонологічній асиміляції і відображають особливості вимови мови-джерела.

На сучасному етапі в англійській мові має місце „переорієнтація” щодо джерел запозичень. На перше місце все більше виходять іншомовні слова з азійських мов, особливо з японської, причому запозичуються не лише екзотизми, а й одиниці, необхідні для внутрішніх потреб носіїв англійської мови [2, с. 15]. Іншомовні слова з неєвропейських мов, як правило, відбиваються в наступних сферах: 1) кулінарія: *avgletono* (грец.); *sushi* (яп.), *tempura* (яп.); 2) спорт: *aikido* (яп.), *judo* (яп.), *kung-fu* (кит.); 3) наука і техніка; у цій сфері, як правило, запозичується назви торгових марок: *Fuji* (яп.), *Fujitsu* (яп.), *Nissan* (яп.). Таким запозиченням властиве збереження графічної та фонетичної форми мови-джерела. Це викликано їхнім низьким функціональним навантаженням та обмеженою сферою вживання.

Отже, іншомовне походження фонетичної структури запозиченої лексики, окрім спеціальних етимологічних досліджень, може бути встановлено за сукупністю певних ознак, які визначають ступінь освоєння фонемних та акцентних структур іншомовного слова в мові-реципієнті та зумовлює подальші наукові розвідки щодо шляхів його повної нормативної адаптації.

Література

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка / И.В.Арнольд. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. Языке, 1986. – 317 с.
2. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: автореф. дис. ... д-ра філол. наук / Ю.А. Зацний. – Київський нац. лінгв. ун-т. – К., 1999. – 32 с.
3. Мальковский Г.Е. Свободное варьирование английскими фонемами / Г.Е. Мальковский // Вопросы фонетики и фонологии. – Иркутск: Изд-во Иркутск. Гос. пед. ин-та ин. яз. – 1972. – Вып. 1. – С. 98-120.
4. Мошнина Т.В. Развитие орфоэпической нормы английского языка, обусловленной социально-лингвистическими факторами: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Т.В. Мошнина. – Моск. Ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени Гос. пед. ин-т им. В.И.Ленина, 1989. – 16 с.
5. Мусорин А.Ю. О характеристике лексической специфики при описании языка / А.Ю. Мусорин // Материалы Третьей научной конференции. – Новосибирск: Наука. Университет, 2002. – С. 126-129.
6. Паращук В.Ю. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови / В.Ю. Паращук // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2000. – Вип. 26. – С. 165-175.
7. Черемисина Т.И. Заимствование и закрепление галлицизмов в современном английском языке / Т.И. Черемисина // Вопросы лексикологии. – Новосибирск: Наука, 1977. – С. 77-88.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Справочник лингвистических терминов / Д.Э.Розенталь, М.А.Теленкова. – М.: Просвещение, 1972. – 495 с.
9. The Cambridge English Pronouncing Dictionary / [origin. compiled by D.Jones / ed. by P.Roach, J.Hartman and J.Setter]. – [17th ed.]. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 599 p.
10. The Longman Pronunciation Dictionary / [orig. compiled by J.C.Wells. – [3^d ed.] – Harlow: Longman, 2005. – 870 p.

**ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ПРИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА Д.Х. ЛОРЕНСА
“A SICK COLLIER”**

Художественный текст всегда представлял и представляет интерес для лингвистов, т.к. его основной целью является сообщение определенной информации с воздействием на читателя таким образом, что он «погружается» в события произведения и «живет» в литературном мире, выстроенном автором. Таким образом, любое литературно-художественное произведение направлено на эмоционально-эстетическое воздействие на читателя.

Изучив разные подходы по вопросу экстралингвистических параметров текста, мы пришли к следующему выводу: в художественном тексте складываются особые отношения: действительность – образ – текст. Они отражают глубину художественного текста как сочетание объективной реальности и фантазии, сочетание правды и вымысла. Язык художественного текста – это особая знаковая система, характеризующаяся неоднозначностью семантики и множественностью интерпретаций. Поэтому встает острая необходимость рассмотрения текста не просто как знакового комплекса, а с точки зрения более высокого уровня – уровня его экстралингвистических параметров.

Вслед за Л.Г. Бабенко мы выделяем 3 компонента экстралингвистических параметров текста [1, с.52]: творческая судьба автора и текст; текст и действительность; текст и культура (категория интертекстуальности).

Говоря о влиянии творческой судьбы автора на произведение, мы можем заметить, что любой текст, в том числе и художественный, являясь, с одной стороны, самодостаточным объектом, объектом материальной культуры, с другой стороны, связан нерасторжимыми узами с личностью его создателя, со временем и местом написания, с конкретной ситуацией, вызвавшей то или иное литературно-художественное произведение.

Второй компонент экстралингвистических параметров текста выражается в том, что литературное произведение распространяется за пределы текста. Уникальность литературно-художественного произведения проявляется в характере соотносённости с реальностью: любой художественный текст – материальный объект реального мира и в то же время содержит в себе отображенный художественными средствами и эстетически освоенный мир реальности. Долгое время язык и культура рассматривались как автономные семиотические системы, но сейчас активно изучается их взаимодействие. В семиотическом плане интертекстуальность – способность текста формировать свой собственный смысл посредством ссылки на другие тексты. В культурологическом смысле интертекстуальность соотносима с понятием культурной традиции – семиотической памяти культуры [3, с.4].

Очень образно эту нерасторжимую связь охарактеризовал А. Тарковский: «Знает это художник или не знает, хочет он этого или нет, но если он художник подлинный, время - «обобщенное время», эпоха наложит свою печать на его книги, не отпустит его гулять по свету в одиночку, как и он не отпустит эпоху, накрепко припечатает в своих тетрадах...» [4, с. 87]. Это обстоятельство объясняет выделение Ю. М. Лотманом в качестве одной из социально-коммуникативных функций художественного текста - функции коллективной культурной памяти. Эта же особенность литературно-художественных произведений диктует необходимость при их филологическом анализе учитывать и экстралингвистические параметры текста [1, с.434]. Особое значение это принимает в отношении носителей иных культур, для которых культурологический комментарий текста становится основным для правильной и полной интерпретации текста.

К числу важнейших параметров этого рода, согласно мнению Л.Г. Бабенко, можно отнести: обусловленность содержания текста самой действительностью и отраженность в тексте действительности; время его написания и национально-культурные представления автора; особенности психологии личности и творческого поведения автора произведения; особенности его творческой и жизненной судьбы; связь его произведения с различными религиозными и философскими представлениями; принадлежность тому или иному литературному направлению и т.д.

Именно этому параметру, по мнению Людмилы Григорьевны, необходимо уделять особое внимание, так как он обуславливает индивидуально-авторские особенности текста, их речевую организацию и речевую системность, с одной стороны. С другой стороны, он также обуславливает и особенности читательского восприятия текста [1,434].

Объектом нашего исследования является произведение Д.Х. Лоренса “A Sick Collier” [2, с. 21]. Ограничиваясь рамками данной статьи, остановимся подробнее на одном из компонентов экстралингвистических параметров текста: творческая судьба автора и текст.

Британский писатель Дэвид Герберд Лоренс известен особенно своими рассказами о жизни индустриального общества, в котором его герои показывают сильные эмоциональные переживания и их взаимоотношения. Лоренс сам родился в семье шахтера, что отложило отпечаток на его дальнейшем творчестве. Он на собственном опыте пережил все невзгоды и тяготы жизни семьи рабочего человека. Он тонко воспринимал окружающую действительность, переживал из-за взаимоотношений между отцом и матерью, так как его мать была натурой утонченной в отличие от отца, который не отличался особой интеллектуальностью, образованностью и мягкостью характера. Взаимоотношения в семье и его личные наблюдения за другими семьями шахтеров нашли отражение в его рассказах. Произведение “A Sick Collier” не является исключением. Уже само название говорит о том, что рассказ связан с жизнью шахтеров. Определение “sick” свидетельствует о том, что главный герой испытывает проблемы со здоровьем. Сам Лоренс был очень слабым и болезненным ребенком, преданным своей утонченной и в то же время властной матери, которая настаивала на его образовании. Он переносит эту разницу в социальном статусе внутри своей семьи на взаимоотношения между главными

героями своего произведения: Вилли и Люси. Весь сюжет Лоренс мастерски строит на таком стилистическом приеме, как антитеза. Этот контраст между героями ощущается с первых строк произведения: “She was too good for him, everybody said”. Усилительная частица “too” подчеркивает несоответствие главной героини, имя которой мы еще не знаем, так как автор упоминает его только в середине произведения впервые, ее мужу Вилли. Автор намеренно не упоминает собственные имена главных героев, делая акцент на разнице их личностей. И только после того, как читатель почувствовал всю противоречивость главных действующих лиц, Лоренс вводит их имена. В этом выражается авторская интенция. Известно, что важная информация о происхождении, образовании, роде деятельности, социальном классе главных героев может раскрываться через диалоги и манеру их поведения. В рассказе Лоренса это явно просматривается. Так, речь Вилли является полной противоположностью речи Люси. Во-первых, Вилли говорит на местном диалекте, во-вторых, его речь неверно оформлена с грамматической точки зрения, а также можно предположить, что он неправильно произносит слова: “Set th’ table for my breakfast, an’ put my pit-things afront o’ th’ fire. I s’ll be gettin’ up at ha’ef pas’ five. Tha nedna shift thysen not till when ter likes.” Напротив, речь Люси кажется очень правильной и логичной, что говорит о ее образованности: “I was ready for you to come”, “Aren’t you goin’ to wash yourself first?”, “Well, you can’t eat your dinner.” Еще одним примером этого может послужить эпизод, когда она читала Вилли газеты по вечерам.

Данный фрагмент анализа демонстрирует и подтверждает тот факт, что любое произведение не является изолированным, значит, оно имеет нерасторжимую связь с самим автором. Следовательно, любое произведение имеет элементы или отдаленные намеки на события, имевшие место в жизни автора или близких ему людей, т.е. автобиографические факты. Исходя из этого следует, что произведение и автор имеют нерасторжимую связь друг с другом. В нем писатель косвенным или прямым образом представляет читателю свой собственный опыт, мастерски переплетая реальность с вымыслом.

Литература

1. Бабенко Л.Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа. – М.: Академический Проект, 2004. – 434с.
2. Коробчак В.Н., Шевченко Г.В. Everybody to his own opinion: учебно-методическое пособие / 3-е изд. – Армавир: РИЦ АГПУ, 2011. – 100 с.
3. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история. М., 1996. – 200 с.
4. Тарковский А.А. О поэтическом языке // Тарковский А.А. Собрание сочинений: В 3 т. – М., 1991. Т. 2. – С. 18-25.

Кунгурова О.Г.

Профессор, к.ф.н., Костанайский государственный университет, Казахстан

Бодрова Е.

Магистр филологии, учитель сш № 1 г.Костная

СЕНСОРНАЯ ОЦЕНКА В ПРОЗЕ К.ПАУСТОВСКОГО (СБОРНИК «ЛЕТНИЕ ДНИ»)

Среди сенсорных значений наиболее изучены зрительные характеристики. Для *зрительной оценки* характерно создание антонимических пар (черный – белый, красное – черное, свет – тьма). Цветовая лексика образует синонимические ряды, которые могут быть построены по принципу возрастания, например: красный – алый – багровый, багряный, пурпурный. Наблюдения В. Савельевой в области *звуковых* образов сводится к следующему: художественный мир конкретного автора может представлять собой наложение, смешение, дробление, обособление разных звуковых образов [1].

Выбор произведений К.Паустовского для анализа сенсорной оценки обусловлен предваряющими наблюдениями литературоведов, обративших внимание на особо яркий по сенсорным ощущениям художественный мир писателя. Анализ языкового материала позволяет говорить о широком использовании средств сенсорной оценки в прозе К. Паустовского. Что можно продемонстрировать на примере сборника рассказов «Летние дни» [2]. Мы выделяем *зрительную оценку* (**при свете ночной радуги, кровавая луна, рыжий кот, серая рябь, смола превратилась в янтарный камень**), *слуховую* (**кряканье диких уток, кричали медведки, заяц молчал, долго фыркал**), *тактильную/ощущение* (**улетала стрекоза, намочив лапки, дождем сыпались из-под ног кузнечики, облако мягкое, как мука, терся головой о ноги**), *вкусовую* (**ливерная колбаса, пили чай, сладкий конский щавель**), *органов обоняния* (**картошка жарилась, желтая цветочная пыльца, тянуло гарью**).

Продолжая общий обзор сенсорных оценок в художественном мире К. Паустовского, хочется оговорить некоторые специфические особенности. Во – первых, среди менее используемых оценок оказываются вкусовые, однако чаще обращается писатель к зрительным и слуховым. Во – вторых, нами обнаружена зрительная оценка, которую применяет автор постоянно для описания водоемов. Это слово – **темный** (темная гладь, темная вода и т.п.). В – третьих, отмечаются случаи соединения в единый образ двух подвидов сенсорно-вкусовых слов: **тусклым серебром шумели листья ив** (зрительная + слуховая); **запах кувшинок и чистой холодной воды** (обоняние + зрение +ощущение); **красноперки, падавшие живым серебром в густую траву** (зрительная+ слуховая +ощущение). В – четвертых, довольно часто Паустовский сочетает сенсорные оценки с другими видами оценок, например: **кряканье диких уток, тихий призывный свист, голос вредный, сиплый**). Подобные сочетания, на наш взгляд, значительно усиливают эмоциональное восприятие читателя.

Надо отметить, что автор не скупится на оценки, поэтому во время чтения

произведений включены в работу все 5 сенсорных ощущений. Например, в отрывке из рассказа «Золотой лить»: *сонно закричала лягушка* – слуховая оценка, *бледная синева* – зрительная оценка, *комариный зуд* – тактильная оценка, *медуница пахла* – обонятельная оценка, *сладкий конский щавель* – вкусовая. Вместе с тем, состав задействованных органов восприятия непостоянен, варьируется в зависимости от предмета описания. Работая над языковым материалом, мы увидели, что разные сенсорные оценки в своем единстве создают в воображении читателя реальную картину. Это тоже одна из форм функционирования в тексте. Обратимся к рассказу «Барсучий нос»: «Мы осторожно пробрались в чащу, и среди зарослей вереска я увидел **гнилой сосновый пенёк**. От него **тянуло грибами и йодом**. Около пня, спиной к нам, стоял барсук. Он расковырял пенёк и засунул в середину пня, в **мокрую и холодную труху, обожжённый** нос. Он стоял неподвижно и охлаждал свой несчастный нос, а вокруг бегал и фыркал другой маленький барсучок. Он волновался и толкал нашего барсука носом в живот. Наш барсук **рычал** на него и лягался задними пушистыми лапами. Потом он сел и **заплакал**. Он смотрел на нас круглыми и **мокрыми глазами, стонал** и облизывал своим **шершавым языком** больной нос». Все сенсорные образы знакомы читателю. Автор рассчитывает на фактор узнаваемости зрительной картинки (все видели пенёк), запахов (все знают, как пахнут грибы и йод). Кроме этого подключается стереотипное переживание эмоционального состояния в реальной жизни: раздражение, обида от чувства безысходности, слезы. Для читателей очень близко сенсорное описание в поведении барсука (обоженное место в реальной жизни хочется полить холодной водой, облизать его).

В пейзажных зарисовках различные сенсорные слова передают читателю особенное настроение: картины природы доставляют нам эстетическое наслаждение: «Весь день мы шли **сосновыми** лесами. **Жара** густо настаивалась в **хвое**. **Кричали медведки**. На **сухих** полянах из-под ног **дождем сыпались кузнечики**. Устало никла трава, **пахло горячей сосновой корой и сухой земляникой**» (рассказ «Последний черт»).

Таким образом, сенсорная оценка в прозе К.Паустовского является выразительным и изобразительным средством, она усиливает воздействие высказывания на читателя. Писатель комбинирует разные сенсорные оценки, и при этом его картина природы обретает гедонистический эффект.

Литература:

1. Савельева В.В. Художественная антропология и творчество писателя.- Усть – Каменогорск – Алматы, 2007.
2. Паустовский К. Летние дни.- М., 1963.

Помірко Р. С.

завідувач кафедри французької філології

д.ф.н., професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Лесько Х. С.

асистент кафедри французької філології,

Львівський національний університет імені Івана Франка

СЛОВОТВІРНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ СУФІКСІВ ДЕМІНУТИВНОСТІ ТА АУГМЕНТАТИВНОСТІ

Виділення лексико-граматичних категорій демінутивності та аугментативності цілком обґрунтоване, тому що існує специфічна форма їхньої реалізації – система демінутивних та аугментативних суфіксів. Семантична структура дериватів, утворених демінутивами та аугментативами, унікальна, у меншій мірі властива іншим суфіксальним похідним. Адже лише вони поєднують значення зменшеності/збільшеності, емотивно-експресивне забарвлення та суб'єктивну оцінку. Домінуючою є думка, що первинними були семи демінутивності та аугментативності, на основі яких розвинулися відтінки емоційності та оцінки. Ми вважаємо її цілком логічною.

У сучасній лінгвістиці немає єдиного визначення терміна «демінутив» та «аугментатив». До класу цієї лексики відносять похідні іменники, що виражають значення зменшеності/збільшеності, яке здебільшого супроводжується ще й значенням суб'єктивної оцінки [9, с.231]. Однак, як відомо, демінутивізації та аугментативізації зазнають не лише іменники, але й прикметники, прислівники, числівники, дієслова, займенники і навіть вигукі. Ми називаємо демінутивами/аугментативами суфіксальні похідні зі значенням зменшеного/збільшеного розміру, ослабленого/посиленого вияву ознаки чи дії, яке може поєднуватися з певними оцінно-емоційними або експресивними семами, так і похідні, які, хоч і не виражають безпосередньо квантитативного значення чи ослабленого/посиленого вияву ознаки/дії, проте утворені за допомогою демінутивних/аугментативних суфіксів і мають оцінно-емоційну або експресивну семантику незалежно від категорійної приналежності.

Іспанська мова репрезентована демінутивною / аугментативною лексикою у системі і на структурному рівні. Вона характеризується широкою похідною базою. Формування різноманітних дериваційних ланцюжків є індивідуальною особливістю мови та поширеним способом збагачення словника. Взаємодіючи з твірною основою, ці суфікси реалізують низку номінативних функцій та емотивно-експресивний потенціал лексем. Продуктивність синтетичного словотвору зумовлена потенційною

можливістю лексеми піддаватись гетерогенній узуальній чи оказіональній деривації. Як зауважує Р. Помірко, «іспанській лексико-семантичній системі притаманні багатоступінчатість, неоднорідність, тонкі семантичні переходи від констатації розміру предметів, об'єктів до неповторно індивідуальної їхньої ознаки» [5, с. 101].

Про зростання ролі дериваційних досліджень свідчать визнання деривації особливим мовним рівнем, а дериватології – окремою лінгвістичною галуззю. Деривація, будучи теоретичним і методологічним конструктом, дозволяє пояснювати систему мовних стосунків, розвиток мови як безперервний процес позначення. Розуміння системної цілісності деривації залежить, передусім, не стільки від виявлення її чіткої структурної організації, скільки від функцій, які вона виконує. Особливості утворення суфіксальних похідних є основою теоретичних праць таких мовознавців як Ф. Лясаро Каррете́р (F. Lázaro Carreter), Х. Мартін Камачо (J. Martín Camacho), Б. Оркахада (B. Orcajada), Я. Малкель (Y. Malkiel), М. Ребойо Торіо (M. A. Rebollo Torío), Ф. Лясаро Мора (F. Lázaro Mora), М. А. Ескера (M. A. Ezquerro). Усі вони роблять акцент на багатогранності дериваційних моделювань, неоднозначності семантичної природи. Похідні, утворені на основі суфіксів зменшеності/збільшеності, а також у комбінації з іншими формантами (інтерфіксами) виступають виразниками неоднорідності процесів, переходів від позначення об'єктивних ознак до набуття емотивно-оцінних смислів [15, с.118].

У мовознавстві існують два підходи до трактування демінутивів/аугментативів. Прихильники першого (Ф. Фортунатов, О. Соболевський, М. Петерсон, В. Сидоров, П. Кузнецов та ін.) вважають, що суфікси зменшеності / збільшеності утворюють нові слова, тому вони є *словотвірними*. Вони виражають емоційну оцінку та генерують похідні з новим значенням. О. Соболевський з цього приводу зауважував: «Відмінність між назвами простими і згрубілими не синтаксична і, звичайно, не морфологічна, а лексична» [8, с. 449]. Представники іншого (О. Потебня, Ф. Буслаєв, Л. Щерба, В. Виноградов та ін.) схиляються до думки, що суфікси суб'єктивної оцінки виражають конотативну структуру лексеми, доповнюють її додатковими смислами, і тому належать до *формотвірних*. Згідно з В. Виноградовим, слова утворені шляхом синтезу демінутивів є формами слів, а «різниця у значенні цих лексем дуже невелика, а іноді зовсім відсутня: суфіксальні форми називають не новий предмет, а лише суб'єктивне пестливе ставлення мовця до предмета» [1, с. 158]. Однак таке твердження викликає запитання, адже, як відомо, експресивно-оцінний компонент зникає із семантики похідного слова у випадках його лексикалізації, під час творення нових термінів, отже, йдеться про випадки морфологічної деривації: *el maletín, la libreta, la camiseta, el pasillo, el cabecilla, el señorito, la callejuela / el tapón, el pistoletazo, el codazo, la palabrota, el carota* тощо. У межах словотвору розглядають також аугментативні суфікси, які приєднуючись до твірної основи, видозмінюють родову категорію

слова-основи: *la pensión*→ *el pensionazo*, *la pluma*→ *el plumazo*, *la pelota*→ *el pelotazo*, *frenar*→ *el frenazo*, *nevar*→ *el nevazo*; *la subida*→ *el subidón*, *la baja*→ *el bajón*, *apagar*→ *el apagón*, *preguntar*→ *preguntón* та ін. Чимало випадків зміни роду спостерігаються у лексикалізованих лексемах.

Компромісне рішення підтримує О. Земська щодо віднесення демінутивної та аугментативної деривації до системи словотворення на тій підставі, що воно є факультативним [3, с. 27-28]. Не заперечуючи того, що йдеться про складне явище, ми приєднуємося до тих мовознавців, які вважають похідні з емотивно-оцінними формантами окремими словами, а суфіксам, які беруть участь у їхньому утворенні, надають статус словотвірних. Зазначимо, що демінутивні / аугментативні суфікси не видозмінюють реального (денотативного) значення слова, але вони є носіями у складі лексеми досить суттєвої емоційно-оцінної інформації, яка часто буває не менш важливою, ніж поняттєва, раціональна. Ось чому в деяких випадках там, де вживається суб'єктивно-оцінна лексика, її заміна нейтральними словами просто неможлива.

Ш. Баллі розмежує *гетерогенні суфіксальні деривати*, до котрих відносить систему загальних афіксальних формантів та *омогенні оцінні похідні*, які представляють *суфікси-модифікатори* – виразники суб'єктивної оцінки. Про характер оцінної деривації у морфологічному вимірі також веде мову М. Альвар (M. Alvar). На його думку, вона реалізується суфіксально: *baba*→ *baboso*→ *babasuelo*, *caliente* → *calentura* → *calenturón*, *maña* → *mañero* → *mañeruelo* [10, с.244]. Дериваційна полівекторність суфіксів суб'єктивної оцінки виражається через їхнє приєднання до твірної основи різних частин мови: іменників, прикметників, прислівників, дієслів, числівників, займенників тощо.

Розрізняють демінутивні та аугментативні форманти 1-го і 2-го (іноді 3-го) ступенів. Перший утворює деривати з демінутивним/аугментативним значенням від слів, які такого значення не мають: *el problema*→ *el problemilla*, *los ojos*→ *los ojillos*, *la palabra*→ *la palabrota*, *el gol*→ *el golazo*. Другий ступінь генерує ланцюжки з вираженою демінутивністю/аугментативністю: *el chico*→*el chiquito*→*el chiquitito*, *pobre*→ *pobrete*→ *pobretín*, *el calzo*→ *el calzón*→ *el calzonazo*. Випадки суфіксальної редуплікації демонструють наскільки продуктивними вони є у контекстно-ситуативних умовах. Словотвірна система іспанської мови створює потенційні можливості для реалізації суфіксальної комбінаторики. Приєднання суфікса до твірної основи може бути безпосереднім, або ж передбачає появу у її структурі додаткових мікроелементів (інтерфіксів), які детермінуються особливостями парадигматичного моделювання (*el café*→ *café(l)ito*, *el doctor*→ *doctor(c)ito*, *la voz*→ *voc(ec)ita*, *la reina*→ *rein (ec) ita*) [16, с.42].

Маловивченими залишаються проблеми лексикалізації демінутивних / аугментативних одиниць, дослідженню якої присвячені лише

поодинокі праці Г. Павського, Л. Булаховського, О. Дементьєва, В. Дорошевського, Л. Родніної, Ф. Буслаєва, М. Сарновського та ін. В україністиці проблема десемантизації похідних лишається майже не дослідженою, за винятком декількох праць М. Осадца, І. Пацькевича, В. Статєєвої, Е. Тимченка. Питанням лексикалізації демінутивних похідних в іспанській мові займалися П. Монтеро Куріель (P. Montero Curiel), М. Траперо (M. Trapero), М. Франко Фігероа (M. Franco Figueroa) та ін. При лексикалізації відбувається випадіння демінутивних / аугментативних слів із системи словоформ зменшеного / збільшеного імені, знімається емоційно-оцінний відтінок і такі форми перетворюються у самостійні слова, не пов'язані з поняттям демінутивності / аугментативності [11]. Суфікси суб'єктивної оцінки у похідних назвах, за умови втрати ними квантитативного значення, П. Гриценко розглядає як такі, що часто «сигналізують про вторинну функцію номена» [2, с. 127]. У таких випадках їх можна вважати морфологічним показником вторинності (укр. *лампочка*, *ручка*, *лавка*, *голка*, *мішок*, *klubok*, *порошок*; ісп. *la horca* (вила) → *la horquilla* (заколка для волосся), *el lente* (окуляри) → *la lentilla* (лінзи), *corona* (вінок) → *la coronilla* (маківка), *la costa* (берег) → *la costilla* (ребро), *la caña* (тростина) → *la cañeta* (осика), *la cepa* (кореневище) → *la cepita* (агат); *empujar* (штовхати) → *el empujón* – стусан; *el martillo* (молот) → *el martillazo* – удар молотком, *la caja* (коробка) → *el cajón* – шухляда тощо). Серед причин лексикалізацій демінутивів / аугментативів називають стирання експресивно-емоційного забарвлення у зв'язку з високою продуктивністю та частотністю їхнього вживання та потреба нового слова для найменування у зв'язку з появою нової реальності.

Досліджуються також питання про причини різної продуктивності демінутивів та аугментативів у мовах світу та соціальних групах. Науковці припускають, що вживання цих суфіксів у дериваційних процесах залежить від ступеня інтелектуальності та культурного розвитку, від такої риси ментальності як перевага емоційно-почуттєвого компоненту над раціональним у світосприйнятті певного народу [12, с. 217]. Цікавою є теорія про вплив кліматичних умов на появу демінутивів та аугментативів. Вважається, що теплий клімат сприяє емоційному темпераменту його представників, а отже, впливає на розвиток експресивного мовлення. Названі гіпотези є підґрунтям для пояснення високої продуктивності демінутивів та аугментативів у романських мовах, однак вони не дають відповіді на усі запитання.

Вживання суфіксів зменшеності та збільшеності визначають також соціальні мовні уподобання, які диктують мовні форми. Вибір стилістично маркованих лексем відбувається тоді, коли розмова з ділової переходить у буденну. Експресивну та соціальну або соціокультурну конотацію демінутивів та аугментативів виділяє П. Гірауд (P. Guiraud) [13, с. 86]. Автор зазначає, що експресивне значення пов'язане

з функціонуванням емоційно-вольової сфери адресанта, з проявом його емоцій, почуттів, преференцій; соціокультурне ж вказує на середовище, соціальний клас, вік мовця. Ці два види значень взаємодоповнюють одне одного, створюють цілісну структурно-семантичну картину.

У звертаннях до дітей та людей похилого віку якісно-кількісні оцінювання мають позитивний характер. В інших випадках емотивно-оцінні ситуації можуть породжувати пейоративні семи. Аналіз періодичних видань, особливо статей, повідомлень про останні події засвідчує okazіональне вживання демінутивів/аугментативів, які відіграють роль каталізатора низки суб'єктивних, передусім, негативних оцінок [7]. Не останню роль відіграють вже згадувані традиції мовного колективу. Проте намагання пояснити розширене використання демінутивів /аугментативів у різних мовах світу ще залишаються відкритими.

Суфікси демінутивності / аугментативності привертають увагу мовознавців як клас лексики, яка фіксує особливості концептуалізації дійсності та мовної репрезентації оцінок та емоцій – категорій універсальних, але таких, що мають ідіотетичну специфіку свого вираження у національно-мовних картинах світу. Проблема дослідження дериваційної та семантико-функціональної природи даних лексичних одиниць свідчить про багатовекторність їхніх можливостей у системі мови та мовленні. Суфікси зменшеності / збільшеності охоплюють широку семантичну площину, їхня парадигматична валентність часто пов'язана з низкою прагматичних функцій. Вживання демінутивної / аугментативної лексики впливає з комунікативно-індивідуальних та регіонально-соціальних стратегічних преференцій, які обумовлюють її вибір.

Література

1. Виноградов В.В. Вопросы современного русского словообразования. Избранные труды. Исследования по русской грамматике // В.В. Виноградов. – М., 1975. – с.155-165.
2. Гриценко П.Ю. Моделивання діалектної системи лексики // П.Ю. Гриценко – К., 1984. – 255 с.
3. Земская Е.А. Словообразование как деятельность // Е.А. Земская. – М.: Просвещение, 1992. – 221 с.
4. Кравченко М. В. Оцінні іменники з позитивним емоційним забарвленням // М. В. Кравченко. – Мовознавство. – 1977. – № 3. – К.: Наук. думка. – С. 84-88.
5. Помірко Р. Демінутивність / аугментативність як засіб експресивності іспанської мови // Р. Помірко // Іноземна філологія. – Львів: Вища школа, 1987. – С. 101-108.
6. Потебня О. О. Естетика і поетика слова // О. О. Потебня. – К., 1985. – 302 с.
7. Сікорська В. С., Шарпило Б. А. Іменники з суфіксами суб'єктивної оцінки в сучасній українській мові // В. С. Сікорська, Б. А. Шарпило. – Мовознавство. – 1977. – № 6. – С. 13-23.

8. Соболевский А. И. Этимологические заметки: По поводу «Славянского этимологического словаря» Э. Бернекера // А. И. Соболевский. – Slavia. 1927. Roč. 5. Sv. 3. С. 448–459.
9. Статеева В.И. Дедеминутивация в украинском языке // В.И. Статеева // [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук. – Ужгород, 1982. – 19 с.
10. Alvar Ezquerra M. La formación de palabras en español // M. Alvar Ezquerra. – Madrid: Arco/Libros. – 1993. – P. 230-248.
11. Figueroa Franco M. Los morfemas diminutivos -ico, -illo, -ito en documentos hispanoamericanos de América Central de la Nueva España. Siglos XVI y XVII // M. Figueroa Franco. [Електронний ресурс]: <http://dialnet.unirioja.es>. – 1988.
12. Gavronski A. Wartost uczucia deminutywow // A. Gavronski. – Warszawa: Gebethner i Wolf, 1928. – S. 199- 217.
13. Guiraud P. La semántica // P. Guiraud. – México: Fondo de cultura económica, 1960. – 175 p.
14. Horcajada B. Morfonología de los diminutivos formados sobre bases consonánticas monosilábicas // B. Horcajada // Revista de Filología Románica V. – 1987. – P.55-72.
15. Lázaro Mora F. Morfología de los sufijos diminutivos -ito(a), -ico(a),-illo(a)” // F. Lázaro Mora. – Verba 4. – 1977. – P. 115-125.
16. Martín Camacho J. C. El problema lingüístico de los interfijos españoles // J. C. Martín Camacho. – Cáceres, Uex. – 2002.
17. Montero Curiel P. El proceso de lexicalización del diminutivo ardilla // P. Montero Curiel // Anuario de Estudios Filológicos, ISSN 0210-8178, vol. XXXI. – P. 117-131.

Левицька Л.Я.

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри практики німецької мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Микитка І.С.

викладач кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка

ВПЛИВ ДІАЛЕКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасна німецька мова є історично сформованою, складною, ієрархічно організованою системою різних форм існування, що включає: літературну мову, різновиди побутово-розмовної мови і територіальні діалекти. Діалект - це територіально замкнута, специфічна для даної місцевості форма існування мови на відміну від літературної мови, яка носить надтериторіальний характер і не обмежена рамками певної місцевості. Функціональні і структурні ознаки територіального діалекту найчастіше характеризують, протиставляючи його літературній мові.

Діалект - це така форма існування мови, для якої характерні: 1) територіальна обмеженість, 2) неповнота суспільних функцій і як наслідок цього - незначне стильове розмаїття, 3) закріпленість за побутовою і побутово-виробничою сферою спілкування, 4) певна, історично-обумовлена соціальна сфера розповсюдження, 5) відсутність відбору та регламентації мовних засобів (існування норми у вигляді узусу, а не кодифікованих правил), 6) структурна підпорядкованість діалекту вищим формам існування мови, зокрема літературній мові.

Метою даної статті є висвітлення орфографічних, лексичних та почасти граматичних особливостей основних німецьких діалектів у різні історичні періоди та їхній вплив на становлення загальнонімецької літературної мови, на виникнення регіональних лексико-семантичних дублетів, ідеографічних синонімів, їх територіальну перевагу та відмінності, а відтак виявлення сучасних тенденцій у цьому процесі. Значні територіальні відмінності в лексиці, фразеології, фонетиці і почасти граматиці на рівні розмовної мови і діалектів утворюють специфічні властивості німецької мови. Діалекти - поняття до певної міри історичне, рівень їх стійкості в різних країнах пояснюється конкретно-історичними умовами. Оскільки у Німеччині тривалий час існувала феодальна роздробленість, діалекти зберігали свою провідну роль набагато довше, ніж в інших мовах. Як наслідок при формуванні писемної мови витіснення діалектів відбувалось дуже повільно. Перетворюючись в єдину мову в процесі розвитку загальнонаціональної мовної норми, частина діалектних явищ, особливо в галузі лексики, увійшла в національну мову. Фонетичні, лексичні, граматичні особливості місцевих діалектів виявилися дуже стійкими протягом всієї історії розвитку загальнонаціональної мови, істотно пояснюючи шляхи формування літературної мови і взаємини між історією мови та історією народу.

У писемних пам'ятках XIV-XV ст. простежуються особливості місцевих говірок. З поширенням релігійного руху особливого значення набувають проповіді.

З XIV ст. німецька мова стає мовою канцелярських і дипломатичних відносин, поступово замінюючи собою латинську мову. Саме грамоти, протоколи, звіти та інші офіційні папери XIV ст. становлять багатий матеріал для вивчення діалектології цього періоду. Мандрівне життя лицарів-поетів того часу, необхідність виступати зі своїми творами при дворах середньої і південної, західної та східної Німеччини привела до того, що поети почали утримуватися від вживання таких форм і зворотів, які були властиві тільки їх рідному діалекту і чужі іншим. Єдиною мовою лицарської поезії була лише у лексичному відношенні, проте і у фонетиці і у морфології єдності не було. Офіційні папери були строкатою сумішшю всіляких німецьких діалектів залежно від походження їх авторів. Але, наприклад, мова імператорської канцелярії Карла IV, що знаходилася в Празі, була сумішшю середньонімецьких і верхньонімецьких форм і залишалася такою, коли влада перейшла до Габсбургів і канцелярія була переведена до Відня. Цієї тенденції дотримувалися й інші канцелярії, хоча в приватних листах кожна канцелярія вживала свій діалект. Навіть після винаходу друкарства як одного з вирішальних чинників в історії розвитку німецької літературної мови довгий час книги передруковувалися з діалектними змінами тексту.

Як свідчать історики, головними типами діалектних мов у XVI ст. були: баварсько-швабський, верхньорейнський, юрнберзький, середньорейнський, саксонський, середньофранкський.

Навіть М.Лютер, будучи реформатором, у фонетиці та орфографії дотримувався норм, вироблених саксонською канцелярією, а словник і синтаксис його – це словник і синтаксис народної мови, тобто мови його батьківщини, верхньосаксонської. З перекладом М.Лютером Біблії в протестантських країнах не відразу визнали канонічність мови Лютера. У Базелі після надрукування Біблії детально тлумачили «іноземні слова», а коли вийшов Новий Заповіт, то орфографія в ньому була змінена відповідно до особливостей фонетики алеманської говірки, а дифтонги Лютера замінені простими голосними. А для католицької Німеччини офіційною мовою ще довго залишалася мова імперської канцелярії з її великою кількістю південно-германських форм.

У XVII і XVIII ст. літературна мова мовою перебувала під впливом різних діалектів: то під впливом діалекту Саксонії, то франкфуртського діалекту, проте в драмах і віршах поети намагалися говорити народною мовою, при цьому кожен спирався на говірки тієї області, де він сам народився і виріс. Літературна мова протягом довгого часу не могла запанувати в значній частині південної Німеччини.

У ново-німецький період єдності було досягнуто в правописі і морфології. У лексичному ж відношенні на рівні розмовної мови і почасти письмової літературної мови Північ і Південь, Схід і Захід значно різняться. Так, різні області Німеччини і тепер мають свої особливі назви для всіляких речей повсякденного вжитку, для ремесел і знарядь ремесел, для страв і т.д. Порівнюючи, до прикладу, два однакових за змістом меню берлінського і віденського ресторанів, можна прийти до висновку, що вони написані різними мовами. «Столяр» у північній Німеччині позначається Tischler, у південній - Schreiner, «м'ясник» в північній Німеччині - Fleischer, у південній - Metzger, на півночі говорять Sonnabend, dieses Jahr, на півдні - Samstag, heuer. Кельнський собор називається der Kölner Dom, страсбурзький - das Strasburger Munster. В окрузі Лейпцига замість gehen скажуть

duseln, latschen, schlumpen, zotteln або замість reden - bapeln, labern. А берлінець зі словом Affe скаже багато фразеологізмів та стійких сполучень: lackierter Affe, Affenhitze, ik denke, der Affe laust mir і т.д.

У розмовній мові діалектні відмінності виступають ще різкіше, оскільки слова (у тому числі і літературної мови) акцентуються і артикуються по-різному, хоча регулятивом у всіх випадках і є орфографія. Ще Й.В. Гете, будучи директором театру і маючи справу з акторами з різних місцевостей Німеччини, зауважував, що багато хто з них при вимовлянні слів не відрізняють b від p, d від t, для них ці звуки ніби і не є різними літерами. Орфографія як регулятив не завжди досконала. Так, наприклад, історично всі короткі голосні у відкритих складах стали довгими. Внаслідок цього в парадигмах відмін іменників кількість кореневих голосних у різних відмінках може бути різною. У північній Німеччині відмінюють: das Råd - des Rådes, das Glås — des Glåses, у південній же Німеччині довга голосна за аналогією внесена і в називний відмінок, незважаючи на відкритий склад, тобто парадигма: Råd - Rådes, Glås — Glåses і т.д.

У розмовній мові і приватному листуванні ще у XVIII ст. діалект майже всюди відігравав провідну роль. Це не виняток, що в німецькій Швейцарії населення розмовляє двома «мовами» - загальнонімецькою, яка панує в офіційних установах, пресі, літературі, церкві і школі, і алеманським діалектом, який є повсякденною розмовною мовою в родині та у спілкуванні з близькими людьми на даній території. Така ситуація панувала у всій Німеччині протягом XVIII ст., а у північній Німеччині й у XIX ст.

Дослідження свідчить, що територіальні діалекти є стійкими та вживаними і в даний час. В історичному плані можна говорити про велику кількість проміжних ланок, що ведуть від чистого діалекту до літературної мови. До числа найбільш характерних проміжних ланок такого типу належать так звані міські діалекти. Характеризуються вони тим, що в них ліквідовано найбільш яскраві фонетичні, граматичні та лексичні ознаки діалекту, але зберігаються інші його особливості. Прикладом такого діалекту є берлінський діалект. В основі його - нижньонімецький діалект, проте із становленням Берліна як столиці, діалект все більше став наближатися до літературної мови і поступово залишки нижньонімецького діалекту відстежуються лише в артикуляції та у низці окремих слів та ідіом. І той факт, що сучасні берлінці при спілкуванні часто плутають форми давального і знахідного відмінків особових займенників (наприклад, mir замість mich і навпаки), пояснюється тим, що первинна берлінська говірка, як усі нижньонімецькі діалекти, знала тільки одну форму для давального і знахідного відмінка - mir.

У середній і південній Німеччині відмінності між народною говіркою і літературною мовою не є такими значними, тому що літературна мова утворилася, по суті, з середньо-німецької і нижньонімецької. Швейцарці і жителі північної Німеччини вивчали літературну мову майже як чужу мову, тому вони говорять нею набагато коректніше. Тим не менш літературну мову можна розглядати як синтез різних діалектів, результатом якого є наявність регіональних лексико-семантичних дублетів або локальних синонімів, багато з яких, своєю чергою, стали самостійними словами. Так, у сучасній німецькій мові існують семантично різні слова drucken («друкувати

«) i drucken («тиснути»), які розвинулися з двох діалектних варіантів одного слова (верхньонім. drucken, середньонім. drucken).

В інших випадках з етимологічних дублетів розвинулися ідеографічні синоніми, які близькі лексично і стилістично, але мають різну сполучуваність. Це, наприклад, слова *sanft* і *sacht*. М.Д.Степанова та І.І.Чернишова розрізняють 3 групи територіальних дублетів: 1) це територіально обмежені локальні варіанти (*Bub*, *Samstag* і т.д.), 2) територіально переважні варіанти (*Abendbrot* - *Abendessen*), 3) колишні територіальні варіанти, які увійшли до загальнонімецької літературної мови, але розрізняються семантично і стилістично (*Kissen*, *Poister*, *Mütze*, *Karpe* і т.д.) [5], хоча суворої диференціації у вживанні слів перших двох груп у сучасній німецькій мові вже не спостерігається, оскільки мова є щось живе, органічне, що вічно розвивається й рухається. Діалекти є складовою частиною національної мови та національної культури, здатні розповісти історію тієї чи іншої місцевості.

Позаяк з розвитком цивілізації і в діалекти постійно входять нові слова, що позначають важливі культурні, політичні, наукові і технічні поняття, то загальнонаціональна мова, своєю чергою, все більше впливає на територіальні діалекти, і з розвитком прогресу нівелювання діалектів буде зростати, тим більше, що діалекти, як правило, не мають своєї писемності. На це вказує і В. Флейшер, підкреслюючи тенденцію переходу системи форм існування мови з тривимірності до двовимірності, коли процес зникнення діалектів все більше призводить до співіснування письмової та розмовної мов, хоча не можна ігнорувати той факт, що регіональні діалекти (як, наприклад, нижньонімецькі) продовжують все ще виконувати комунікативну функцію (наприклад, на півночі Німеччини це мова сільського населення, професійна мова на виробництвах і т.д.) [4].

Все вищевикладене дозволяє стверджувати, що німецька, як і будь-яка інша мова, постійно розвивається та змінюється. Глобальні зміни в суспільному житті, такі як розповсюдження засобів інформації та доступність вищої освіти, значною мірою позначилися на вербальних звичках носіїв німецької мови. У той час як деякі варіанти «трагування» німецькою стали виходити з ужитку, в німецькомовному середовищі стали з'являтися нові діалектичні утворення: наприклад, розвиток так званих міжрегіональних варіантів діалектів (*Verkehrsdialekte*), а також загальна тенденція до вживання розмовної німецької, що поєднує в собі елементи різних діалектичних груп.

Деякі лінгвісти також відзначають зростаючий «престиж» діалектів. Багато носіїв німецької мови для різноманіття або надання емоційного забарвлення вживають у літературній мові діалектні слова та вирази.

Література:

1. Домашнев А.І., Копчук Л.Т. Особливості діалектно-літературної взаємодії в національних варіантах німецької мови / А.І. Домашнев / Лексика і лексикографія. – М., 2000. – 386 с.

2. Григор'єва О.П. Историчні особливості німецьких діалектів та їх взаємозв'язок із сучасною німецькою мовою / О.П. Григор'єва // Вісник ВДУ, Серія «Лінгвістика і міжкультурна комунікація». – Воронеж: Вид-во Воронежського державного університету, 2005. – № 1. – С. 41 – 44.
3. Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varianten. Berlin-New York: de Gruyter, 1995. – 575S.
4. Fleischer W., Wittich U. Wortschatz der deutschen Sprache in DDR. / W. Fleischer – Leipzig, 1987. – S. 36 – 39, 196 – 200.
5. Stepanowa M.D., Černyševa I.J. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / M.D.Stepanova: Moskau, 1975. – S.195.

Михасів Т.С.

асистент кафедри англійської філології, Львівський національний
університет імені Івана Франка

ОБРАЗ ВІЙНИ В ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УОЛТА УІТМЕНА

Поетична збірка “Листя трави” американського поета-трансценденталіста Уолта Уітмена в сучасному світі – справжня “жива” класика. Тематичний розмах та “зухвалість” художнього мислення, висока точність слова та безмежна сила людяності знаходять своє відображення на кожній зі сторінок поезій.

Уолт Уітмен постає перед читачем як митець, гуманіст та філософ, зворушливо вразливий, сповнений щирим прагненням зрозуміти сенс життя, показати безцінну вартість людської особистості, прославити людину-творця, а його “Листя трави” приречене бути не лише твором мистецтва, а й джерелом одкровення та віри, життєвою опорою [1, с.24]. У назві збірки “Листя трави” прихована центральна ідея усього світовідчуження Уолта Уітмена – почуття спільності, єдності усього, що існує у Всесвіті. Вона – про людину в найкращому та повному сенсі цього слова, якою може стати кожний. Разом з тим, у творчості Уолта Уітмена відобразилися риси духовно-психологічного складу молодого американської нації, спадок поета увійшов у плоть та кров культури та суспільної свідомості США, а збірка стала символом національного ідеалу – невмирущої мрії про істинну демократію [3, с.17].

Зовсім іншим постає перед нами Уолт Уітмен, зображуючи війну. Війна принесла нову якість у життя і в поезію поета. Дослідники його творчості неодноразово звертали увагу на яскраву “реалістичність” віршів, присвячених проблематиці війни, маючи на увазі сувору точність художньої деталі, конкретність образів та описів [2, с.209]. Саме цим зумовлена висока частотність лексичної одиниці **war**, яка виступає ключовим словом не лише в поезіях “Листя трави”, але й у художній картині світу поета загалом. У більшості випадків лексема **war** реалізує притаманне їй значення, однак існують контексти, в яких вона стає символом смутку, горя та болю. Наприклад:

When late I sang *sad was my voice*,
Sad were the shows around me with deafening noises of hatred and smoke of war;
In the midst of the conflict, the heroes, I stood,
Or pass'd with slow step through the *wounded and dying*.
But now I sing not **war**, no more the *sad shows of war* [4, с.290].

Змальовуючи реальні жорстокі картини війни, автор скупий на епітети: однак домінантним прикметником стає слово *sad*, яке, вживаючись в інверсійному повторі, передає негативний відтінок не лише слову *war*, а й цілому віршованому уривкові, виокремлюючи глибину авторського смутку. Письменник вибудовує асоціативний синонімічний ряд: *war – hatred – the wounded – dying*, який підкреслює масштабність трагедії в житті кожної окремої людини та цілого людства.

Лексична одиниця **war** входить до словосполучень різного смислового характеру. Однією з часто вживаних моделей, яка використовується автором, є **N + OF + WAR**: *remembrance of war, witness of war, sights of war, drum of war, engines of war, pennant*

Nauka w świecie współczesnym

of war, shows of war, themes of war, hatred of war, hell of war, smoke of war, prisoners of war, bards of war, horrors of war.

Елементи моделі становлять єдине семантичне ціле, деякі з них, наприклад: *hatred, hell, horrors, prisoners* виконують символічно-репрезентативну функцію і передають слову *war* додаткові смисли за допомогою яких створюється достовірна картина війни. Наприклад:

Away with **themes of war!** away with **war** itself! Hence from my shuddering sight
To never more return that *show of blacken'd, mutilated corpses!* That *hell* and blood, Fit for *wild tigers* or *lop-tongued wolves*, not reasoning men [4, c.166].

War у метафоричному оточенні зі словом *hell* розширює свій смисловий об'єм: значення іменника *war* перетинається з поняттям пекла, створюючи образ-символ: адже війна – страшна подія, непритаманна душевному складу справжньої людини; у війні неминучі втрати, людське горе та біль. Окрім цього, використовуючи епітети *wild tigers, lop-tongued wolves*, Уолт Уїтмен проводить паралель між людиною та хижаками, бо саме на війні, на його думку, вона втрачає свої людські цінності, стає твариною, дикую та кровожерливою, адже війна не тільки матеріальне, а, насамперед, моральне зло.

Метафоричні контексти сприяють тому, що слово *war* здатне реалізувати свій глибинний конотативний потенціал. Саме у складі цього стилістичного засобу його семантична насиченість стає особливо відчутною. Підтвердження цьому знаходимо у наступному прикладі:

A **war** not for itself alone, far, far more stood silently waiting behind,
Now to advance in this book. *Thou orb of many orbs!*
Thou seething principle! thou well-kept, latent germ! thou centre! [4, c.5].

Цей відтинок вирізняється складністю символіки: риторичні вигуки-звернення з особовим займенником *thou* в анафоричній позиції, метафоричний контекст '*war...orb of many orbs...seething principle... well-kept, latent germ... centre*' дозволяють Уолту Уїтмену передати думку про те, що незважаючи на усі криваві жахи, громадянська війна має закарбуватися у пам'яті кожної людини та на сторінках його поезії сумним спогадом трагічної історії країни.

У поезії виявлено такі випадки вживання словосполучень моделі **ADJ + WAR**: *retrospective war, divine war, fratricidal war, revolutionary war, great war, revolving war, hapless war, beautiful war, strange war, long war, relentless war, sad war, general war, glorious war, bloody war.*

Прикметники, які вступають в атрибутивний зв'язок з іменником *war*, надають йому спеціального (*retrospective, long, general*) та емоційно-експресивного (*divine, beautiful, sad*) значення. Окрім цього, деяким прикметникам притаманний негативний смисловий компонент (*hapless, relentless, bloody*) і навіть позитивний компонент (*great, glorious, divine*), який вони передають і лексичній одиниці *war*. З одного боку, перед нами постає війна з усіма її жахами як така, що віднімає в людини найголовніше та найцінніше – життя, що підкреслюється близькими метафоричними означеннями *relentless, red war*, які виявляють тонкі смислові нюанси цього слова, представлені у наступному прикладі:
I'd thought to beat the alarum, and urge **relentless war**,
War, red war is my song through your streets, O city!
But soon my fingers fail'd me, my face droop'd and I resign'd myself,

To sit by the wounded and soothe them, or silently watch the dead [4, с.251].

З іншого боку, війна для Уолта Уїтмена постає як така, що отримує інший підтекст, адже саме події війни дозволили поетові оспівувати героїзм тих, хто віддав своє життя за незалежність Америки. Саме цим і пояснюється дещо дивне словосполучення *divine war*:

I chant and celebrate all that is yours – yet peace no more,
The earth, restive, confronts a new era, perhaps a general *divine war*,
No one knows what will happen, such portents fill days and nights [4, с.388].

Наведені вище факти вживання слова *war* є яскравим свідченням того, наскільки досліджувана лексема є явищем семантично багатоаспектним, глибина якої виявлена за допомогою означень *relentless* та *divine*.

Ключова лексема *war* також функціонує в моделі **WAR-N**, до якої належать такі складні слова: *war-days*, *war-vessels*, *war-strife*, *war-scenes*, *war-dreams*, *war-party*, *war-ships*, *war-dress*.

Як бачимо з вищенаведених прикладів, лексема *war* у словосполученнях може функціонувати як одиниця загальноновживаної лексики, створюючи реальні картини війни. Прикладом таких контекстів є наступний:

As I sit in twilight late alone by the flickering oak-flame,
Musing on long-pass'd **war-scenes** – of the countless buried unknown soldiers,
Old **war-dreams** in midnight sleep of many a face of anguish,
Of the dead on their backs with arms extended wide, I dream [4, с.384].

Таким чином, аналіз ключової одиниці *war*, яка виступає одним з найважливіших елементів художньої структури поезій Уолта Уїтмена “Листя трави”, допоміг виокремити індивідуальні поетичні смисли та передати глибину образу найсумнішого досвіду людства – війни.

Література

1. Броуди К. Обзор английской и американской литературы / Кеннет Броуди. – М. : Айрис-Пресс, 2003. – 399 с.
2. История литературы США. Литература эпохи романтизма. Т. 2 / под ред. Зверева А.М. – М. : Изд-во Наследие, 1999. – С. 180–305.
3. Преображенский В.К. Космическое сознание Уолта Уитмена: перечитываем заново / В.К. Преображенский. – М. : Наследие, 2002. – 117 с.
4. Whitman W. Leaves of Grass / Walt Whitman. – N. Y. : Barnes and Noble Books, 1993. – 602 p.

Петрова О.Г.

к.ф.н., доцент кафедры иностранных языков
и профессиональной коммуникации

Саратовского государственного технического университета

АВТОРСКОЕ НАЧАЛО В РОМАНЕ У.М.ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРКА ТЩЕСЛАВИЯ»

Мировоззрение Теккерея в том виде, в каком оно сложилось к концу 40-х годов XIX в., непосредственно сформулировано в тексте романа – в многочисленных авторских отступлениях, отчасти уже в авторском предисловии. Это предисловие комментирует образы романа, составляет ключ к ним, который Теккерей сознательно передает здесь в руки своего читателя, объясняя ему и свой взгляд на задачи художника, и смысл всего того, что он хочет сказать в книге. Через весь роман прослеживается пессимизм, скептическое отношение автора к описываемой действительности. И если отдельные сцены и отдельные портреты второстепенных персонажей (супруги майора О’Дауд, Глорвины, частично Джоза Седли) и написаны кистью юмориста, то юмористическая трактовка образов отнюдь не характерна для «Ярмарки тщеславия». Смех никогда не звучит здесь весело и добродушно, определяющая интонация в романе – интонация горечи, порой откровенной, порой звучащей приглушенно, но неизменно с иронией [3, с. 115].

Ирония, уже появившаяся в основе ранних произведений Теккерея, осталась основой и «Ярмарки тщеславия». Она – художественное выражение его собственного мировосприятия, особенностью которого было принятие непреодолимой противоречивости бытия. Отсюда один из ведущих мотивов романа: автор не перестает напоминать читателю, что и он сам часть представления – участник изображаемой ярмарки. Это проявляется в способах риторической организации текста, в обобщающих суждениях с личными местоимениями *я, мы* и притяжательными местоимениями *ваш, наш*:

What a dignity it gives an old lady, that balance at the banker's! How tenderly we look at her faults if she is a relative (and may every reader have a score of such), what a kind good-natured old creature we find her! How, when she comes to pay us a visit, we generally find an opportunity to let our friends know her station in the world! Your wife is perpetually sending her little testimonies of affection; your little girls work endless worsted baskets, cushions, and footstools for her. Ah, gracious powers! I wish you would send me an old aunt – a maiden aunt with a lozenge on her carriage, and a front of light coffee-coloured hair – how my children should work workbags for her, and my Julia and I would make her comfortable! Sweet – sweet vision! Foolish – foolish dream! [1, с.77-78] Какой вес придает любой старой даме подобный вклад у банкира! С какой нежностью **мы** взираем на ее слабости, если она наша родственница (дай бог каждому **нашему** читателю десяток таких!), какой милой и доброй старушкой **мы** ее считаем! Как **мы**, ошастливленные ее приездом, ищем случая оповестить всех друзей о том положении, какое она занимает в свете! **Ваша** жена постоянно посылает ей маленькие доказательства своей любви, **ваша**

дочурка вышивает для нее шерстью бесконечные ридикюли, подушки и скамеечки для ног. О силы небесные, если б вы ниспослали мне какую-нибудь старую тетушку с ромбовидным гербом на дверцах кареты и с накладкой светло-кофейного цвета! Ах, какие ридикюли стали бы ей вышивать мои дочери, и оба **мы** с Джулией как старались бы ее ублажать! О сладостное видение! О безумные мечты! [5, с.102-103]

И в то же время Теккерей пытается морализировать и учить, но учить ему нечему, потому что, как он сам признает, он мало надеется изменить существующий мир. Это показывают многочисленные авторские ремарки, часто в форме афоризмов, в которых трудно отделить злейшую сатиру от горького признания ее бесполезности.

A title and a coach and four are toys more precious than happiness in Vanity Fair! [1, с.73] На **Ярмарке Тщеславия** титул и карета четверней – игрушки более драгоценные, чем счастье! [5, с.98]

Во всех ремарках повторяется одна и та же мысль, одна общая формула английского общества – власть денег, направляющих и управляющих всем и всеми:

These money transactions – these speculations in life and death – these battles for reversionary spoil – make brothers very loving towards each other in Vanity Fair! [1, с.86] Эти денежные расчеты, эти спекуляции на жизнь и смерть, эти безмолвные битвы за ожидаемую в будущем добычу – заставляют братьев питать друг к другу очень нежные чувства на **Ярмарке Тщеславия!** [5, с.122] Сравните:

People in Vanity Fair fasten on to rich folks quite naturally [1, с.188]. На **Ярмарке Тщеславия** люди вполне естественно льнут к богачам [5, с.265].

Пессимизм, со всей очевидностью проступающий в «Ярмарке тщеславия», естественно, возник у писателя из сознания собственной двойственности, несовместимости роли моралиста с ролью бессильного что-либо исправить участника «ярмарки». Ирония Теккерея гораздо глубже и горше той, которая звучала в произведениях писателя в первые годы творчества.

Ah, what a high and noble appreciation of Gentlewomanhood there must have been in Vanity Fair, when that revered and august being was invested, by the universal acclaim of the refined and educated portion of this empire, with the title of Premier Gentilhomme of his Kingdom [1, с.458]. И как же высоко мы ценим на **Ярмарке Тщеславия** благородное звание джентльмена, если это высокочтимое августейшее лицо по единодушному решению лучшей и образованнейшей части населения было облечено титулом «Первого Джентльмена» своего королевства [5, с.166].

Скептическое отношение ко всему изображаемому и в то же время к самому себе определило не только **общий тон романа**, но и **построение его как в целом, так и отдельных образов**. Смысловая интонация в изображении английского общества – «таковы все».

Теккерей использует **доминантную метафору ярмарки**, торгов, купли-продажи, которой подчинено все повествование. Реализация **образа заглавия** в тексте – иносказательный фон, еще одно средство выражения **авторской концептуальной иронии**. «Заглавие – один из важнейших элементов смысловой и эстетической организации художественного текста... Заглавие становится концентрированным воплощением идеи произведения, формирует концептуальность художественного текста» [2, с.50]. **Образ заглавия** в романе **раскрывается** концентрацией лексики, номинирующей артефакты и знаки жизненного успеха. **Денотативная структура**

романа включает, с одной стороны, интересы общества: деньги, положение в обществе (*пятьсот тысяч, подобный вклад у банкира, титул и карета четверней, денежные расчеты, высокочтимое августейшее лицо, завидный сан, он пользуется почестями и властью, разбегает в золоченой карете, высокое положение*), с другой стороны – авторское отношение к этому и ироническая насмешка над этим, хотя и печальная (*милая сельская чистота нравов, уходит с печатью честной женщины; любезными обитателями, упражняющимися там в сельских добродетелях; высокой репутацией; это суета, эти спекуляции заставляют братьев питать друг к другу очень нежные чувства; вполне естественно льнут к богачам*).

Пессимизм, скептическое отношение автора к описываемой действительности, определяющая интонация в романе – интонация горечи, порой откровенной, порой звучащей приглушенно, но неизменно с иронией, постоянное авторское напоминание о своей причастности к описываемым событиям, отвращение к порокам общества и неверие в возможность что-либо изменить – таков лейтмотив романа, ставший основой для возникновения иронического смысла, организующего все произведение.

Авторское мировоззрение, видение мира является экстралингвистическим фактором, определившим иронический лейтмотив романа. «Экстралингвистические факторы предопределяют действия собственно лингвистических факторов (стилистических в применении к тексту). Последнее и формирует общий характер текста» [4, с. 137].

Мировоззрение У. М. Теккерея непосредственно проявляется в тексте романа – в многочисленных иронических авторских отступлениях, ремарках и в его методе разговора с читателем. Именно та философия жизни, тот взгляд на мир, который становится ясен из авторских отступлений и ремарок, определили и замысел романа. Ироничность есть тот компонент всех ремарок, отступлений и комментариев, который связывает все повествование романа, являясь неотъемлемой, важной частью образа автора.

Библиография:

1. Thackeray W. M. Vanity fair. - London: Penguin books LTD, 1994. – 672p.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. – М.: «Просвещение», 1990. – 301с.
3. Ивашева В. В. Теккерея-сатирик. М.: изд-во МГУ, 1958.
4. Одинцов В. В. Композиционные типы речи// Функциональные типы русской речи. М., 1982.
5. Теккерея У. Ярмарка тщеславия (пер. М. Дьяконовой). М.: ЭКСМО, 2004. – 735с.

Руссу А. О.

аспірантка кафедри української мови
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

**ДВОВИДОВІ ДІЄСЛІВНІ ТЕРМІНИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДНИХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ СЛОВНИКІВ 20-30-Х РР. ХХ СТ.)**

Одним із важливих питань, що постало в сучасному термінознавстві, є проблема розмежування видових ознак у дієсловах іншомовного походження на *-ува(ти)*. В українській лінгвістичній традиції такі лексеми зазвичай трактують як двовидові. Проте в деяких працях, наприклад, М. Гінзбурга, Р. Рожанківського, запропоновано від двовидових дієслів іншомовного походження шляхом перфективації утворювати відповідники доконаного виду [3 с. 290–294; 13, с. 22–25]. Таким чином мовознавці пропонують уникати двозначності в науковій мові, що за своєю природою має бути точною [13, с. 22–25]. Зауважимо, що для низки іншомовних дієслів характерна наявність префіксального відповідника доконаного виду, але це явище непослідовне. Тому науковці пропонують на рівні терміноутворення розширити межі префіксального видоутворення.

У цьому аспекті постають два дискусійні питання. По-перше, досі в мовознавстві не вироблено єдиної думки щодо здатності префікса виступати як словозмінний афікс, що утворює доконаний вид безпрефіксних дієслів. Одні лінгвісти вважають, що видову дієслівну пару можна сформувати шляхом додавання так званого нульового префікса до безпрефіксного дієслова недоконаного виду. На цю ідею натрапляємо в працях В. Виноградова, М. Жовтобрюха, В. Русанівського [1; 4; 14]. Інші – (К. Городенька, М. Калько, С. Карцевський, Ю. Маслов) указують на нерегулярність префіксального видоутворення й обмежене використання префіксів у цьому процесі [2; 6; 8; 10;]. Тому С. Карцевський вважає перфективацію частковим випадком словотворення [10, с. 118–148].

Натомість О. Ісаченко зовсім заперечує ідею про можливість префікса виступати лише показником доконаності й вивчає його тільки в межах словотворення. Зіставляючи словацьку й російську мову, лінгвіст аналізує також двовидові дієслова, які вважає мовною аномалією, що має зникнути під дією аналогії [5, с. 146]. Одним із продуктивних способів входження дововидових дієслів до системи видових опозицій є перфективація, й, за спостереженнями О. Ісаченка, в словацькій мові префіксальні утворення в інтернаціональних дієсловах виникають вільніше, ніж у російській [5, с. 147]. Проте лінгвіст розглядає такі префіксальні утворення як явище словотвірного характеру, а не словозмінного [5, с. 147]. У нашій розвідці, услід за представниками другого підходу, не виключаємо можливості префіксів виступати засобом творення видових корелятивів, але це явище, на відміну від імпрефективації, вважаємо непослідовним й для більшості випадків не характерним для цієї одиниці. У зв'язку з цим не можна говорити про універсальну формулу видоутворення іншомовних дієслів і варто окремо аналізувати семантику кожної префіксальної одиниці.

Друге питання, щодо якого немає однозначності, стосується набору префіксів, за допомогою яких в українській мові утворюємо доконаний вид від інтернаціональних лексем. У «Теоретичній морфології української мови» (2004) зазначено, що перфективація таких дієслів зазвичай має словотвірний характер, але в деяких випадках спостерігаємо й словозмінні властивості [2, с. 232]. Йдеться про префікси *з-/с-, за- по-* [2, с. 232]. С. Соколова також виокремлює префікси *за-* і *з-* як засоби видоутворення для дієслів іншомовного походження [16, с. 215]. Однак, за спостереженнями Р. Рожанківського, префіксів із цією функцією в українській мові дещо більше, а саме: виявився вживаним префікс *про-* [13, с. 22–25]. Крім того, лінгвіст у сучасній мові не спостеріг корелятивів із морфемами *по-, на-, за-* [13, с. 22–25]. Тому **актуальним** залишається питання про шляхи розв'язання цих проблем у сучасній лінгвістиці, зокрема на матеріалі лексикографічних джерел 20 – 30-х рр. XX ст., що внаслідок низки політичних обставин досі залишаються маловивченими. **Мета** цієї розвідки проаналізувати закономірності опису іншомовних дієслів на *-ува(ти)* в словниках 20–30-х рр. XX ст., щоб ширше осягнути процеси, що відбуваються із цією групою лексики й у тогочасній, і в сучасній лінгвістиці. Поставлена мета передбачає розв'язати такі **завдання**: 1) виявити принципи опису іншомовних дієслів у словниках 20–30-х рр. XX ст.; 2) вказати засоби видоутворення для цієї групи лексики; 3) порівняти отримані дані із сучасними. **Об'єктом** дослідження є дієслова іншомовного походження на *-ува(ти)*, а **предметом** – тенденції опису цих одиниць у словниках 20–30-х рр. XX ст. Вибір цього періоду української лексикографії не випадковий, оскільки саме в цей час відбувається активний розвиток української мови та культури. У 1921–1930 р. постає Інститут наукової української мови (ІУНМ). Ця установа в період 1923–1930 р. видала понад 20 словників з різних галузей наукових знань, а також наглядала й координувала термінотворчу діяльність у всій Україні [15, с. 4, 17, с. 28]. У 1924–33 р. виходить друком академічний «Російсько-український словник» за редакцією А. Кримського й С. Єфремова, високо оцінений серед і тогочасних, і сучасних мовознавців. Важливо, що в цей час нормотворча й термінотворча діяльність орієнтувалася на національні засади. Г. Наконечна зазначає з цього приводу, що термінологія того періоду була українською за своїм словесним оформленням, а внутрішньо організованою за взірцем міжнародної [12, с. 15]. Такий підхід термінотворення вважаємо найвдалішим, оскільки наявність повноцінної термінової системи, створеної на основі національної мови, сприяє не лише розвиткові мови, а й науки загалом.

У цей час розгортається низка дискусій щодо подальшого розвитку української мови. Неоднозначно українські тогочасні лексикографи оцінюють видові ознаки префіксальних дієслів. У одних словниках, як-от: «Словнику українсько-російському» А. Ніковського (1927) (далі – СУР/1927), «Російсько-українському словнику» О. Ізюмова (1930) (далі – РУС/1930), більшість іншомовних дієслів указано без префіксальних відповідників. Інші лексикографічні джерела фіксують префіксальні відповідники доконаного виду до вказаної групи лексичних одиниць, проте це явище є досить непослідовним. Наприклад, йдеться про «Російсько-український словник правничої мови» (1926) (далі – РУСПМ/1926), «Російсько-український словник технічної термінології (загальний) (проект)» І. Шелудька, Т. Садовського (1928) (далі – РУСТТ/1928), Російсько-український словник військової

термінології С. Якубського, О. Якубського (далі – РУСВТ/1928). Послідовніше видові кореляції подано в «Російсько-українському словнику» (1924–33) (далі – РУС/1924–33), «Російсько-українському словнику ділової мови» (1930) (далі – РУС/1930). Пор.: російське дієслово *дискредитировать* у словниках перекладено так: *дискредитувати*, *здискредитувати* з ремаркою док. біля дієслова *здискредитувати*, що вказує на доконаний вид, – у РУС/1924–33, РУСПМ/1930; *дискредитувати*, *здискредитувати* без жодних позначок – у РУСВТ/1928, *дискредитувати* – у СУР/1927, РУС/1930.

У РУСДМ/1930 натрапляємо на приклади, коли доконаний вид утворено шляхом імперфективації, наприклад, *асигнувати* / *асигнувати*, *ізолювати* / *ізолювати*. Проте услід за К. Городенькою, Р. Рожанківським уважаємо: оскільки більшість безпрефіксних дієслів іншомовного походження є дієсловами недоконаного виду або двовидовими, єдиним способом утворити видове протиставлення є перфективація [2, с. 233; 13, с. 22–25].

У словниках 20–30-х рр. XX ст. для творення доконаного виду до іншомовних дієслів застосовано такі префікси:

- 1) **в-** (**у-**): *патентувати* / *упатентувати*;
- 2) **ви-**: *культивувати* / *викультивувати*;
- 3) **від-**: *соборувати* / *відсоборувати*, *літографувати* / *відлітографувати*, *літохромувати* / *відлітохромувати*;
- 4) **з-** (**с-**, **зі-**, **із-**, **ізі-**, **ізо-**): *демократизувати* / *здемократизувати*, *деморалізувати* / *здеморалізувати*, *денаціоналізувати* / *зденаціоналізувати*, *дискредитувати* / *здискредитувати*, *ідеалізувати* / *зідеалізувати*, *ізолювати* / *зізолювати*, *ілюмініувати* / *зілюмініувати*, *кальцинувати* / *скальцинувати*;
- 5) **за-**: *адресувати* / *заадресувати*, *орендувати* / *заорендувати*, *асигнувати* / *заасигнувати*, *апелювати* / *заапелювати*;
- 6) **на-**: *літографувати* / *налітографувати*, *літохромувати* / *налітохромувати*;
- 7) **по-**: *бронзувати* / *побронзувати*, *брошурувати* / *поброшурувати*, *дезінфікувати* / *подезінфікувати*.

Найпродуктивнішими для видоутворення в словниках 20–30-х рр. XX ст. є префікси **з-** та **за-**. Найменш активно застосовують морфеми **в-/у-, від-, на-**.

На нашу думку, не всі з названих префіксальних дієслів можна без сумнівів назвати відповідниками доконаного виду до безпрефіксних дієслів. Наприклад, префікс **по-** досить часто має додаткову семантику «дистрибутивна дія», **ви-** – «інтенсивна дія», а **від-** – «фінітивна дія». Про недоцільність використання префікса **від-** як засобу видоутворення йдеться в спільній розвідці Є. Карпіловської, О. Кочерги, Є. Мейнаровича та спільній статті Г. Ракшанової та О. Кочерги [7, с. 3–6; 9 с. 10–13]. Тому вважаємо, що ці префікси як засоби видоутворення варто вживати обережно.

Якщо порівняти із даними сучасного періоду, що їх вказано вище, то в 20–30-і рр. XX ст. було застосовано ширше коло засобів на позначення доконаного виду від дієслів іншомовного походження. Однак, як уже зазначено, в деяких випадках важко погодитися, що відбувається лише процес видоутворення без ознак словотворення. У сучасній мові на позначення доконаності вживають префікс **про-**, що не спостережено в словниках 20–30-х рр. XX ст.: *дезінфікувати* / *продезінфікувати*, *хронометрувати* / *прохронометрувати*, *градувати* / *проградувати*.

Відомо, що наприкінці 20-х рр. XX ст. відбувається згортання процесу

українізації. У цей час з'являється низка бюлетенів і настанов, що забороняють ужиток низки питомих українських лексем, слівформ і словотворчих засобів. Натомість пропонують застосовувати ті, що продуктивні в російській мові. У такий спосіб радянський уряд намагався реалізувати свої ідеї про спільну мову для всіх народів. Докладніше це питання описано в працях Ю. Шевельова, Л. Масенко [11; 19].

Проблему потрактування іншомовних дієслів розглянуто в доповіді П. Горьцького, виголошеній у науково-дослідному інституті мовознавства. У ній йдеться про «націоналістичні перекручування в українському словотворенні» [18, с. 152]. Наголошено, що термінні словники 20-х рр. XX ст. до відповідних російських дієслів подають два відповідники: один – безпрефіксний недоконаного виду, а інший – префіксальний доконаного виду [18, с. 152]. Тому виникає враження, що доконаний вид у цій групі лексики завжди можна передавати за допомогою префіксів [18, с. 152]. Проте, П. Горьцький вважає це твердження хибним. Він зазначає, що префікс *з-* може виконувати функцію показника доконаного виду, але, як і в російській мові, це характерно не для всіх дієслів [18, с. 152]. Іншомовні дієслова без префікса *з-* є двовидовими, що спостерігаємо й у російській мові [18, с. 152]. Запропоновані в доповіді тези віддзеркалено й у словниках, що вийшли друком після другої половини 30-х рр. XX ст.: у них більшість дієслів іншомовного походження указано як двовидові. Тому питання про можливість української мови передавати доконаність/недоконаність у дієсловах іншомовного походження на певний час було знято.

Із здобуттям Україною незалежності проблема префіксального видоутворення дієслів іншомовного походження в термінології постала знову. Це явище віддзеркалено й у наукових розвідках, і у лексикографії. Більшість словників 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст. за традицією, сформованою в радянські часи, іншомовні дієслова фіксують як двовидові. Проте наявні приклади, коли сучасні словники до іншомовних дієслів послідовно вказують префіксальні відповідники доконаного виду, наприклад, «Англійсько-українсько-англійський словник» (2010) О. Кочерги та Є. Мейнаровича.

На нашу думку, українська мова має засоби для вираження доконаної й недоконаної дії, про що свідчать тенденції 20–30-х рр. XX ст. а тому в науковій мові варто ними послуговуватися. Розрізнення за допомогою морфологічних засобів дієслів доконаного й недоконаного виду сприятиме стрункості терміносистеми й точності наукової думки. Проте питання про засоби видоутворення потребує подальшого опрацювання із залучення й лексикографічних, і текстових джерел. Аналіз цього явища на різних етапах розвитку української мови сприятиме глибшому його розумінню. У цьому контексті критичне осмислення лінгвістичної спадщини науковців 20–30-х рр. XX ст. дасть змогу подивитися на проблему видоутворення по-новому та відродити традиції, що їх було перервано за радянської доби.

Література:

1. Виноградов В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) [под. ред. Г. Золотовой]. – [4-е изд.] / В. Виноградов. – М. : Рус. яз., 2001. – 720 с.
2. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : [Академ. граматика укр. мови] [за ред. І. Вихованця] / І. Вихованець, К. Городенська – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
3. Гінзбург М. Проблема двовидових дієслів у фахових текстах та шляхи її

- розв'язання / М. Гінзбург // Українська термінологія і сучасність : [Збірка наукових праць] – К : КНЕУ, 2009. – Вип. VIII – С. 290–294.
4. Жовтобрюх М. Курс сучасної української літературної мови / М. Жовтобрюх, Б. Кулик. – К. : Радянська школа, 1965. – 422 с.
  5. Исаченко А. Грамматический строй русского языка в сопоставлении словацким. Морфология / А. Исаченко. – Братислава : Изд-во Словацкой АН, 1960. – Ч. 2. – 576 с.
  6. Калько М. Аспектуальність і дієслівна полісемія : [Монографія] / М. Калько. – Черкаси : Брама, 2002. – 143 с.
  7. Карпіловська Є. Семантична дивергенція українських термінотворчих моделей у природничих науках / Є. Карпіловська, О. Кочерга, Є. Мейнарович // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія : «Проблеми української термінології». – Львів : 2006. – № 559– С. 3–6.
  8. Карцевский С. Из лингвистического наследия [Пер. И. Фужерон, Ж. Брейар, Ж. Фужерон] / С. Карцевский. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – Т. II. – 294 с.
  9. Кочерга О. Префікси зі значенням завершеності дії в процесових термінах / О. Кочерга, Г. Ракшанова // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2011. – № 709. – С. 10–13.
  10. Маслов Ю. Роль так называемой перфективации и имперфективации в процессе возникновения славянского глагольного вида / Ю. Маслов. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 38 с.
  11. Масенко Л. Суржик : між мовою і «язиком» / Л. Масенко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 135 с
  12. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія: історія і сьогодення / Г. Наконечна. – Л. : Кальварія, 1999. – 110 с.
  13. Рожанківський Р. Видові перфективи двовидових безпрефіксних дієслів чужомовного походження на -ува(ти) / Р. Рожанківський // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2007. – № 593. – С. 22–24.
  14. Русанівський В. Структура українського дієслова / В. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1971. – 313 с.
  15. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в радянській Україні / Р. Смаль-Стоцький // Бібліотека українознавства. Наукове товариство ім. Шевченка. – Нью-Йорк; Торонто; Сідней – Париж, 1966. – Ч. 28. – 318 с.
  16. Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. Соколова. – К. : Наукова думка, 2003. – 283 с.
  17. Таланчук П. Норми української науково-технічної мови. Тлумачний словник термінів з видавничої, поліграфічної та пакувальної справи / П. Таланчук, С. Ярема, Ю. Коровайченко, С. Ярема, В. Моргунюк. – К. ; Львів : Університет України, НТШ у Львові, ДП «УкрНДНЦ», 2006. – 664 с.
  18. Хроніка НДІМ 1933–1934 / Українська мова у ХХ сторіччі : історія лінгвоциту [за ред. Л. Масенко]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 152–162.
  19. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : Стан і статус / Ю. Шевельов // Вибрані праці : у 2 кн. [упор. Л. Масенко] – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2008. – Кн. I. – 583 с.

К ВОПРОСУ О ЯЗЫКЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В понимании сущности «языка» художественной литературы и его места в системе стилей литературной речи нет единства среди исследователей.

Одни ученые (А. Н. Гвоздев, Р. А. Будагов, А. И. Ефимов, Э. Ризель) ставят стиль художественной литературы в один ряд с другими стилистическими разновидностями литературной речи (со стилем научным, официально-деловым и т.п.), другие исследователи (В. Д. Левин, И.Р.Гальперин, Г. В. Степанов) считают его явлением иного, более сложного порядка [3, с. 85]

В. Д. Левин говорил, что неправильно причислять стиль художественной литературы к другим функциональным стилям, так как «язык художественной литературы не обладает признаками языкового стиля, поскольку он не представляет собой системы стилистически однородных явлений, принципиально лишен всякой стилистической замкнутости и не опирается на специфическую для него стилистическую окраску языковых средств» [5, с. 80].

Спецификой языка художественной литературы является эстетическая функция языка, которая раскрывается в его подчиненности идейно-художественному замыслу писателя. Этой функции подчинены и ею определяются многочисленные конкретные функции, которыми обладают языковые элементы в художественном произведении [5, с. 82].

Р. А. Будагов подчеркивает, что «точность» и «живописность» являются двумя сторонами единого целого: стиля подлинно художественного повествования. Под точностью в стиле художественной литературы понимается не «точность вообще», а точность конкретная, историческая, точность определенного языкового стиля [2, с. 60].

Р. А. Будагов предлагает следующую схему стиля художественной литературы. В верхнем ряду представлен собственно стиль художественной литературы. Во втором (среднем) ряду находятся стиль классицизма, стиль романтизма, стиль критического реализма, стиль социалистического реализма. В нижнем ряду располагаются стили отдельных писателей [1, с. 36].

Подобное схематичное расположение стилей мы считаем интересным, но, к сожалению, такая схема возможна только в теории, так как изобразить такую схему на практике (например, на бумаге) не представляется возможным из-за огромного количества элементов этой схемы. Возможно, в данную схему следовало бы добавить еще ряд звеньев, например, ввести географическую или языковую составляющую для классификации писателей, а, следовательно, и их стилей.

В лингвистическом изучении художественной литературы основным является понятие индивидуального стиля «как своеобразной, исторически обусловленной, сложной, но структурно единой системы средств и форм словесного выражения» [3, с. 86].

Вслед за А. В. Федоровым мы считаем, что при всей качественной разнице между функционально-речевым и индивидуально-литературным авторским стилем нет непроходимой пропасти.

Во-первых, в стиле литературного произведения используются элементы разных функционально-речевых стилей.

Во-вторых, оба эти стиля имеют ряд общих признаков: определенный отбор элементов языка, наличие системы, «ощутимость степени привычности или непривычности данного сочетания по отношению к норме общенародного языка или к сложившейся традиции данного стиля, наличие конкретизирующих или даже индивидуализирующих черт, выделяющих данную речь на фоне общенародного языка», иногда конкретизация образа говорящего или пишущего, гораздо более быстрая изменчивость, подвижность и меньшая устойчивость по сравнению с языком в целом [6, с. 68-69].

Этот же исследователь выделяет и отличия индивидуальных стилей художественной литературы от стилей функционально-речевых:

- 1) широкая идеологическая обусловленность;
- 2) особое богатство языковых средств, которые выражают отношение автора или героев к содержанию высказывания;
- 3) использование и сочетание элементов различных функционально-речевых стилей общенародного языка на основе объединяющего их идейно-художественного принципа;
- 4) исключительная качественная сложность этого сочетания и особое разнообразие составляющих его частей [6, с. 71].

И. Р. Гальперин подчеркивает, что основным отличием стиля языка художественной литературы от других функциональных стилей состоит в деавтоматизации средств языкового выражения. В трех разновидностях этого стиля степень деавтоматизации различна. В поэзии она очень высока и форма «властно заявляет свои права на признание», в драме, основанной в основном на диалоге — звучащей речи, степень деавтоматизации почти равна нулю, «в художественной прозе она колеблется в зависимости от авторской манеры, его эстетического кредо, литературной школы, жанра» [4, с. 24].

Таким образом, среди авторитетных ученых не наблюдается единой точки зрения по данному вопросу. Мы полагаем, что стиль художественной литературы не является одним из функциональных стилей, стиль художественной литературы – это более сложное явление, поэтому нам близка точка зрения В. Д. Левина, И. Р. Гальперина, Г. В. Степанова.

Литература

1. Будагов, Р. А. В защиту понятия «стиль художественной литературы» [Текст] / Р. А. Будагов // Вестник Московского Университета. 1962. № 4. С. 34-38.
2. Будагов, Р. А. К вопросу о языковых стилях [Текст] / Р. А. Будагов // Вопросы языкознания. 1954. № 3. С. 53-67.
3. Виноградов, В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики [Текст] / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. 1955. № 1. С. 60-87.
4. Гальперин, И. Р. О понятиях «стиль» и «стилистика» [Текст] / И. Р. Гальперин // Вопросы языкознания. 1973. № 3. С. 14-25.
5. Левин, В. Д. О некоторых вопросах стилистики [Текст] / В. Д. Левин // Вопросы языкознания. 1954. № 5. С. 74-83.
6. Федоров, А. В. В защиту некоторых понятий стилистики [Текст] / А. В. Федоров // Вопросы языкознания. 1954. № 5. С. 65-73.

ПІДРЯДНІ ТЕМПОРАЛЬНІ РЕЧЕННЯ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Дослідження в галузі актуального синтаксису складнопідрядного речення виявили, що, незважаючи на давню традицію вивчення, теорія складнопідрядного речення продовжує залишатись у полі зору дослідників мови, тому що цей тип речень, на відміну від простих, характеризується специфічними функціональними особливостями і тому залишається об'єктом окремого ґрунтовного дослідження.

Складні речення досліджувались у комунікативному аспекті [2; 12], в межах теорії породження мовлення [11], у структурно-синтаксичному [1; 4; 6; 9; 13; 14; 18; 19; 20; 22; 23; 24; 27] і у семантико-прагматичному планах [16; 17]. Проте в германістиці проблема функціонування часового підрядного речення, як цілісної синтаксичної одиниці в історичній перспективі, до теперішнього часу не була окремим об'єктом наукового аналізу, що зумовлює актуальність обраної нами теми.

Оскільки підрядні речення часу не були досліджені у діахронному плані, ми визначили актуальною потребу вивчення структурних, функціональних та семантичних ознак підрядних речень часу у середньовірхньонімецькій мові в контексті розв'язання загальної проблеми формування останніх та механізмів їх змін. Отже, **метою** нашої розвідки є з'ясування темпоральних відношень у середньовірхньонімецькому складнопідрядному реченні, аналіз семантичної природи сполучників часу та опис синтаксичних засобів вираження темпоральності у зазначений період.

Підрядні речення часу мають чітко окреслені показники граматичної структури, а саме: спеціальні сполучники, сполучні слова, відповідні форми присудків. Визначальними семантичними компонентами, які формують часові відношення у складнопідрядних реченнях часу, є дієслова-присудки з полярним значенням одночасності і неодночасності [15, с. 257].

Важливою диференційною ознакою складнопідрядних речень з підрядним часу є співвіднесеність у часі двох подій (ситуацій), де підрядна частина функціонує як темпоральний маркер події або ситуації головної [4, с. 9]. У зв'язку з цим, перші можна поділити на два класи: а) що передають співвідношення у часі одночасно двох ситуацій; б) які повідомляють про одну ситуацію, а другу представляють як часовий орієнтир. Часовий орієнтир – це безпосередня вказівка на час, природне явище або подію, яка є характерною для визначення часового відрізка [3, с. 15]. Зв'язок підрядного речення часу з референтною ситуацією або подією здійснюється через певну модель речення, яка є компонентом системи мови і складається з постійних компонентів головного та підрядного речень [20, с. 6-11].

Темпоральні відношення між подіями або ситуаціями, які описуються, відрізняються різноманітністю та специфікою засобів вираження. Найбільш важливими компонентами семантико-синтаксичної структури часового речення

є наявність головної та підрядної частини [21, с. 238], різні співвідношення модально-часових планів головної й підрядної частин, часові сполучники та реляти, які виявляють здатність передавати співвіднесеність подій та взаємодіяти як зі значеннями модально-часових форм головної й підрядної частин речення, так і з лексичними елементами висловлювання [20, с. 9-10].

Важливим маркером, який впливає на значення підрядного речення часу як складного мовного знака, слід вважати сполучник з темпоральною семантикою, який є одним із важливих структурних і семантичних складників структурної схеми складнопідрядного речення загалом. Чим більш абстрагованим є значення сполучника, тим більше існує можливостей для виникнення багатозначності мовленнєвої реалізації моделі підрядного речення з підрядним часом [20, с. 6-11].

На семантичному рівні складнопідрядне речення з підрядним часом як одиниця мовної системи наділяється загальним інформативним значенням, а як одиниця мовлення, – виражає конкретне контекстуальне значення. Значення висловлювання розуміється як сума семантики слів, що складають висловлювання [21, с. 238-239].

У середньовісній німецькій мові підрядні речення часу характеризувались значною кількістю новоутворених прийменників та сполучників унаслідок так званої “граматикалізації” смислових слів шляхом послаблення і збагачення їх первинного конкретного лексичного значення й розвитку на цій основі нової граматичної функції [7, с. 183].

Основним сполучником, що вводив підрядні речення часу в середньовісній німецькій мові був сполучник *da* (*dō*) [5, с. 90; 10, с. 158; 19, с. 69; 25, с. 229]. Він указував на загальну співвіднесеність кількох ситуацій у часі і поєднував частини складнопідрядного речення часу, що виражали одночасні та неодноразові події у минулому за допомогою часових форм претерита та плюсквамперфекта [26, с. 154]. На підтвердження вищезазначеного проаналізуємо приклад:

(1) *Dō si die rede vernamen leit was in inneclliche daz* (*Nibelungenlied*, 0140,4).
„Коли вони почули промову, вона їх звісно засмутила”

У прикладі (1) темпоральна семантика сполучника *dō* (коли) вказує на одночасність подій у минулому головної та підрядної частини. Присудок підрядної частини *vernamen* та головної – *was* вжиті у часовій формі претерит, що вказує на співвіднесеність двох одночасних ситуацій у минулому. Згідно з результатами дослідження пам'ятки середньовісній німецькій мові „Пісня про Нібелунгів”, сполучник *dō* вживається у підрядних реченнях часу у 58,61% із загальної кількості (360) проаналізованих одиниць. Це дає змогу стверджувати, що в середньовісній німецькій мові сполучник *dō* був основним часовим сполучником з недиференційованим часовим значенням, який вводив підрядні речення часу. Проте сполучник *dō* був не основним часовим маркером у зазначений період, оскільки з першим конкурували диференційовані сполучники *ē daz*, *unz(e)*, *ē*, *als(o)*. Здебільшого вони вживалися у реченнях з двома різночасовими діями і виражали таку послідовність: дія головного речення слідувала в часі після дії підрядного речення.

Сполучник *ē daz* зі значенням „перш ніж” позначав часову межу, до якої тривала дія головного речення, що засвідчено у наведеному нижче прикладі (2):

(2) *Ē daz ir scheidet hin so nemt die mine gabe* (*Nibelungenlied*, 0312,1-0312,2).

„Перш ніж ви поїдете туди верхи, візьміть мій дарунок”.

У прикладі (2) сполучника *ē daz* (перш ніж) виражає послідовність дій головної та підрядної частин, при цьому дія підрядної частини слідує за дією головної частини. Присудок підрядної частини *scheidet* і присудок головної частини *nemt* вжиті у часовій формі презенс, що вказує на співвіднесеність двох послідовних ситуацій у теперішньому. Наше дослідження пам’ятки „Пісня про Нібелунгів” демонструє невисоку частотність вживання сполучника *ē daz* у підрядних реченнях часу: 7,5% із загальної кількості проаналізованих одиниць.

Наведені приклади (1) і (2) засвідчують, що, не зважаючи на спільність основної функції цих підрядних речень, між ними існує ряд формальних відмінностей: різні сполучники, за допомогою яких підрядна частина речення приєднується до головної, а також співвідношення вищо-часових форм дієслів-предикатів у цих реченнях.

Сполучник *unze* зі значенням „поки” вживається у складнопідрядних реченнях часу, де одна дія співпадає у часі з іншою, а саме – час протікання дії, названої у головному реченні, обмежується відрізком часу, потрібним для здійснення дії представленої в підрядній частині. На відміну від сполучника *dō* зі значенням „коли”, сполучник *unze* конкретніший за своїм значенням, що доводить приклад (3):

(3) *Daz enwesse nieman unze si gesach Hagene der chvene* (*Nibelungenlied*, 1459,3-1459,4). „Цього ніхто не міг сказати, поки посланці не побачили Хагена фон Троньє”.

У прикладі (3) темпоральна семантика сполучника *unze* (поки) виражає послідовність дій головної та підрядної частин, при цьому дія підрядної частини слідує за дією головної частини. Значення присудка підрядного речення уточнює іменна фраза у функції об’єкта *Hagene der chvene* і одночасно доповнює його семантику. Аналіз складнопідрядних речень з підрядним часом у „Пісні про Нібелунгів” виявив 5,83% підрядних речень зі сполучником *unze*.

Паралельно із загальноновживаним сполучником *dō* у середньовісній німецькій мові період для вираження одноразової дії в минулому вживався сполучник *als(o)*, як у прикладі (4):

(4) *Als er Hagen sach der helde wider den recken in vil großen zorn* (*Nibelungenlied*, 1591,4). „Коли він побачив Хагена, він гнівно заговорив до героя”.

У прикладі (4) темпоральна семантика сполучника *als* (коли) вказує на одночасність подій у минулому головної та підрядної частини. Присудок підрядної частини *sach* вжитий у часовій формі претерит, що вказує на співвіднесеність двох одночасних ситуацій у минулому. Аналіз підрядних речень часу у „Пісні про Нібелунгів” виявив 8,34% підрядних речень зі сполучником *als*. Ми припускаємо, що невелика кількість підрядних речень з цим сполучником пов’язана з його конкуренцією з найуживанішим сполучником часу середньовісній німецької мови *do*, який складав питому вагу у складних реченнях з часовими підрядними.

Проаналізуємо наступний приклад (5), що демонструє послідовність протікання подій:

(5) *Ē er begrabn wrde man sanch uñ las* (*Nibelungenlied*, 1074,3). „Ледь його поховали, там вже читали та співали”.

Темпоральна семантика сполучника *ē* вказує на послідовність подій у минулому головної та підрядної частини. Присудок підрядної частини *begrabn wrde* та головної

sanch ... las вжиті у часовій формі претерит, що вказує на співвіднесеність двох послідовних ситуацій у минулому. Аналіз складнопідрядних речень часу виявив 4,72% підрядних речень зі сполучником *ē*, що свідчить про незначну розповсюдженість речень із зазначеним сполучником.

Проведений нами аналіз підтвердив висунуту раніше тезу про поліфункціональність сполучника *daz* у середньовісньонімецькій мові, що унаочнюється наступним прикладом:

(6) *Daz enchund er niht erwenden vil chreflich wart sin not (Nibelungenlied, 0642,3).* „Коли він заважав їй спати, вона забороняла йому неспати”.

У прикладі (6) поєднання частин складнопідрядного речення підтверджує поліфункціональність сполучника *daz*, який у середньовісньонімецькій мові уводив усі види підрядних речень. Темпоральна семантика сполучника *daz* (коли) вказує на одночасність подій у минулому головної та підрядної частини. Присудок підрядної частини *enchund* та головної *niht erwenden* вжиті у часовій формі претерит, що вказує на співвіднесеність двох одночасних ситуацій у минулому. Аналіз складнопідрядних речень часу „Пісні про Нібелунгів” виявив 4,16% підрядних речень із указаним сполучником. Невелика кількість випадків вживання сполучника *daz* пояснюється нами у такий спосіб, що у середньовісньонімецькій мові існувала розвинена система сполучникових засобів для введення підрядних речень часу, а сполучник *daz*, все ще не втративши свою поліфункціональність у середньовісньонімецькій мові, також поодиноким слугував маркером темпоральності й у підрядних реченнях часу зазначеного періоду.

Проте не всі сполучники часу у середньовісньонімецькій мові виражали семантику одночасності або послідовності, що засвідчує приклад (7):

(7) *Do si mit frevden heten gegezzen vber al do wiste man die schonen wider in den sal (Nibelungenlied, 1712,1- 1712,2).* „Після того як поїли і попили, красунь знову привели до зали”.

Наведене речення демонструє використання сполучника *do* (після того як) у підрядному реченні часу з семантикою неодночасності дій. Присудок підрядної частини *frevden heten gegezzen* та головної *wiste* вжиті у різних часових формах. Зокрема *frevden heten gegezzen* – у плюсквамперфекті, а *wiste* – у претериті. Таке узгодження часових форм у підрядних реченнях часу з семантикою неодночасності є нормою для сучасної німецької мови. Ми можемо припустити, що темпоральні сполучники середньовісньонімецької мови характеризувалися також і семантикою неодночасності подій у головній та підрядній частинах.

Сполучник *do* був багатозначним у середньовісньонімецькій мові. За його допомогою виражалися не лише часові, але й причинові значення. Вище проаналізовані сполучники передавали лише часовий зв'язок одночасності, передумови та слідування. Така конкретизація, яка відсутня в семантиці сполучника *do*, здійснювалася в підрядній частині за допомогою відповідних часових форм дієслова-предиката, порівняємо приклади (8), (9):

(8) *Do daz was getan do sah mans alle viere vnder chrone lobeliche stan (Nibelungenlied, 0649-0650,4).* „Після того як це трапилося, побачили усіх чотирьох у королівстві”.

(9) *E daz ez vol ertaget do chomen fvr den sal vil ritter vñ knehte (Nibelungenlied,*

0814,1-0814,2). „Перш ніж розвиднілося, із залу вийшли лицарі і прислуги”.

Наведені приклади демонструють, що в реченні (9) темпоральні відношення послідовності передаються семантичним значенням сполучника *e daz*, а в прикладі (8) часові відношення передаються за допомогою видо-часових форм дієслів-предикатів головної й підрядної частини. Сполучник *do* найчастіше фіксує факт темпорального зв'язку, який може мати місце між різночасними подіями або ситуаціями.

Аналізуючи підрядні речення часу у середньовісній німецькій мові ми розглядаємо поняття „ситуація” у двох аспектах. По-перше, коли йдеться про події, які відбуваються в теперішній момент часу, як це демонструє приклад (10):

(10) *Die wile aber lebt Gunther so chundez nimmer ergan* (Nibelungenlied, 0825,4). „Поки живий Гунтер, нічого не трапляється”

по-друге, про події, які відбувалися в певний момент часу одночасно або послідовно, як у прикладах (11-13):

(11) *Also der herre Bloedel fver die tische gie Danchwart der marschalch in gvetlich enpfie* (Nibelungenlied, 1974,1-1974,2). „Коли герой Бледель підійшов до столу, маршал привітав його”.

(12) *Swenne vofem hofe wolde spilen da div kint ritter vñ knappen daz sach vil diche sint* (Nibelungenlied, 0134,1-0134,2). „Завжди коли у дворі проводилися військові ігри, лицарі і прислуги спостерігали за ними”.

(13) *Bedaz der videlære die rede vol sprach den gvten marcgraven man vor dem hvse sach* (Nibelungenlied, 2232,1-2232,2). „Перш ніж скрипаль заговорив, шляхетний Рюдігер вже був перед будинком”.

Темпоральна семантика сполучника *die wile* у прикладі (10) вказує на одночасність подій головної та підрядної частини, а присудок підрядного речення *lebt* та головного *chundez ergan*, вжиті у теперішньому часі, вказують на те, що події відбуваються в теперішньому. Випадки вживання підрядних речень зі сполучником *die wile* є спорадичними, тобто складають 1,1% із загальної кількості (360) проаналізованих одиниць.

У прикладі (11) сполучник *also* вказує на існування темпорального зв'язку між послідовними подіями в минулому. При цьому однотипні часові форми присудків *fver* у підрядній частині та *enpfie* у головній створюють зміну подій у хронологічній послідовності.

Приклад (12) унаочнює одночасність протікання подій у головній та підрядній частинах складного речення, на що вказує темпоральна семантика сполучника *swenne* та часові форми дієслів присудків *wolde spilen* у підрядній частині та *sach* у головній. Темпоральна семантика сполучника *swenne* вказує на багаторазові події у минулому [26, с. 154]. Саме цей факт доводить приклад (12). Дієслова-присудки *wolde spilen* та *sach* у часовій формі претеріт вказують на одночасність протікання подій, які описані в головному і підрядному реченні, проте медіальна позиція присудка головного речення *sach* свідчить про вільне розташування компонентів головного речення в середньовісній німецькій мові. Це дозволяє припустити факт граматичної незалежності членів речення у досліджуваній мові.

Такі синтаксичні одиниці, як у прикладі (12) з маркером *swenne*, є нечисленними і складають лише 0,83%. Звернемо увагу на те, що у середньовісній німецькій мові існували сполучники часу з темпоральною семантикою передумови подій у

головному реченні, як це ілюструє приклад (13). Події головної частини відбуваються раніше подій у підрядній частині, на що вказує темпоральна семантика сполучника *bedaz*. Аналіз досліджуваного матеріалу виявив лише спорадичні випадки складнопідрядних речень зі сполучником *bedaz* (0,27%).

Зазначені вище сполучники були не єдиними маркерами темпоральних відношень у середньовісній німецькій мові. У досліджуваному творі „Пісня про Нібелунгів” нами виокремлені часові сполучники *sinne*, *swaz*, *ez*, *sit*. Хоча випадки їх вживання є поодинокими, вони все ж таки виконують роль не лише маркерів темпорального зв'язку, але й визначають семантико-синтаксичну структуру складнопідрядного речення з підрядним часом у середньовісній німецькій мові. Сполучники *sinne*, *swaz*, *ez*, *sit* мають темпоральне значення послідовності подій. Для семантичної диференціації темпоральних відношень у підрядних реченнях з цими сполучниками використовувалися видо-часові форми дієслів-присудків. У досліджуваній пам'ятці трапляються як речення з послідовністю подій у минулому (приклади 14-15), так і в майбутньому (приклади 16-17).

(14) *Die sprungen ane sinne vil balde von ir betten dan* (Nibelungenlied, 1027,4). „Вони не хотіли вірити, поки не почули як плачуть”.

У прикладі (14) темпоральна семантика сполучника *sinne* вказує на послідовність подій, а присудки *sprungen* та *betten* вказують на протікання цих подій у минулому. Отже, темпоральна семантика сполучника *sinne* виражає послідовність подій, а час протікання подій репрезентують часові форми дієслів-присудків. Сполучник *sinne* зустрічається лише у 0,55% випадків у досліджуваній пам'ятці.

Так само і в прикладі (15) синтаксично-семантичні відношення виражаються за допомогою сполучника *swaz* та видо-часових форм присудків головного речення *erlutte* та підрядного речення *sach*:

(15) *Von fvezen vnt von munde do erlutte da zehant vil groze daz gehunde swaz des den bern sach* (Nibelungenlied, 0966,2- 0966,3). „Собаки почали одразу гавкати, коли побачили ведмедя”.

Сполучник *swaz* вживається у 0,27% випадків. Поодинокі випадки його вживання пов'язані із домінуючим функціонуванням сполучника *do* з недиференційованим значенням, який уводив більшість підрядних речень часу у досліджуваний період.

Наступні приклади (16-17) демонструють події, які будуть відбуватися у майбутньому послідовно (приклад 17) та одночасно (приклад 16):

(16) *E daz ich erwinde ez sol ir werden leit* (Nibelungenlied, 0866,2). „Я не помру, поки вона буде страждати”.

(17) *Sit ir mir chunic erlovbet ich sol iv sagen mer waz iv min lieber herre her enboten hat* (Nibelungenlied, 1222,2-1222,3). „Коли я вас побачу, тоді я вам скажу, з якої країни ви до нас прибули”.

У прикладі (17) дія головного речення відбувається слідом за дією підрядного речення. Це зумовлено семантикою сполучника *sit*. Часові форми присудків *erlovbet* та *sol sagen* указують на протікання подій у майбутньому. Проте у прикладі (16) дія головного речення відбувається паралельно з дією підрядного речення. Семантика сполучника *ez* указує на одночасовість протікання подій.

Таким чином, складнопідрядні речення з підрядним часом у

середньовісньонімецький період характеризуються різноманітністю темпоральних відношень головної та підрядної частини, а взаємозв'язок часових і модальних характеристик виявляється у взаємодії лексичних і граматичних засобів репрезентації перших.

Дослідження характеристик складнопідрядних речень з підрядним часу довели наявність розбіжностей у виборі та вживанні часових форм дієслів-присудків залежно від семантики сполучника.

Проведений нами аналіз слугує підтвердженням того, що в середньовісньонімецьку епоху найпоширенішим сполучником підрядних речень часу був недиференційований сполучник *do*, який уводив більшість підрядних речень часу зазначеного періоду і який мав семантику одночасності і неодноразовості співвіднесених подій у головній та підрядній частинах. З ним конкурували такі диференційовані сполучники часу як *als*, *ē*, *ē daz*, *unz(e)*.

Сполучник *daz* зберігає у підрядних реченнях часу свою поліфункціональність.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В. Г. Адмони. – М.: Высшая школа, 1963. – 335 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Бокова П. М. Когнітивний та комунікативний аспекти дослідження складнопідрядного речення (з підрядним часу в сучасній іспанській мові) / П. М. Бокова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 6 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 6 – С. 13-17.
4. Бокова П. М. Темпоральні відношення в іспанському часовому складнопідрядному реченні / П. М. Бокова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5 – С. 9-14.
5. Бублик В. Н. Історія німецької мови / В. Н. Бублик // Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
6. Буніатова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.) / І. Р. Буніатова – Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003.
7. Жирмунский В. М. История немецкого языка / В. М. Жирмунский. – 5-е изд. – М.: Высшая школа, 1965. – 408 с.
8. Корбозерова Н. М. Вязанкіна А. М. Динамізм структури речення / Н. М. Корбозерова, А. М. Вязанкіна // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 6 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 6 – С. 115-117.
9. Корбозерова Н. М. Структурна інтеграція речення / Н. М. Корбозерова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5 – С. 105-107.
10. Левицький В.В. Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.В. Левицький – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с.
11. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.

12. Лешкова Н.В. Актуальне членування детермінантних складнопідрядних речень: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Н. В. Лешкова. – Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2006. — 20 с.
13. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка) / О.И. Москальская– М.: Высшая школа, 1974. – 175 с.
14. Панфілов В. З. Категорія модальності і её роль в конструировании структуры предложения / В. З. Панфілов // вопросы языкознания. – 1997. – №4. – С. 37-48.
15. Панчишин Н. Синтаксичні засоби вираження темпоральності у латинській мові (складнопідрядні речення) / Н. Панчишин // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Випуск 89 (4) – С. 257-261.
16. Почепцов Г. Г. Конструктивный анализ структуры предложения / Г. Г.Почепцов. – К.: Вища школа, 1971. – 192 с.
17. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: Монографія / Приходько А. М. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.
18. Семененко Г. М. Порядок слів як засіб синтаксичного зв'язку в складнопідрядному реченні / Г. М. Семененко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. – Випуск 5 / Відп.ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5 – С. 159-163.
19. Строева-Сокольская Т. В. Развитие сложноподчиненного предложения в немецком языке / Т. В. Строева-Сокольская– Л.: Ленингр. гос. ун-т, 1940. – 106 с.
20. Фефелова В. В. Складні речення з підрядними часу в сучасній французькій мові (структура, семантика, прагматика). Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.05/ В. В. Фефелова. – Київський національний лінгвістичний університет. – Київ, 2006. – 20с.
21. Фефелова В. В. Структурно-синтаксичні, семантичні та прагматичні характеристики складнопідрядного речення з підрядними часу в аспекті мови та мовлення (на матеріалі сучасної французької мови) / В. В. Фефелова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових статей. Випуск 5 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К.: КДЛУ, 2001. – Вип. 5 – С. 238-242
22. Шубик С.А. Порядок слов в древневерхненемецком языке (Место глагола в повествовательном предложении): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / С. А. Шубик. – Академия наук СССР. Ленинградское отделение института языкознания. – Л., 1964. – 20 с.
23. Ярцева В. Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке / В. Н. Ярцева. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1940.
24. Behagel O. Deutsche Syntax. / O. Behagel. – Bd. III. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1928.
25. Moskalskaja O. I. Deutsche Sprachgeschichte / O. I. Moskalskaja. – М.: Hochschule, 1977 – 237 S.
26. Paul H. Deutsche Grammatik / H. Paul– Halle: Niemeyer, 1954. – Band III, Teil IV. –447 S.
27. Reis H. Über althochdeutsche Wortfolge / H. Reis // Zeitschrift für deutsche Philologie. – 1901. – Bd. 33. – S. 220-229.

СТИЛІСТИЧНА СИНОНІМІЯ ТА СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ СЛОВА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Про багатство мови можна судити по тому, як ми використовуємо синоніми мови. Синонімами (від грец. *Synonymos* - однойменний) називаються слова що мають однакове значення і часто розрізняються додатковими значеннєвими відтінками або стилістичним забарвленням [1; 33]. Аналіз вживання великої кількості синонімів німецької мови дає підставу виділити наступні основні ознаки, які слід врахувати при описі семантичних відмінностей слів в синонімічному ряду:

1. Ступінь. Тут мається на увазі ступінь зростання того що виражається – властивості, якості чи інтенсивності дії, наприклад: *laufen* – *rennen*
2. Характер (дії, процесу і т.д.). Тобто тривалість, швидкість, розміреність, недбалість або ретельність виконання и т.д., наприклад: *aufmachen* – *aufsperrern*
3. Спеціалізація. До спеціалізації відносяться випадки, коли слово має або більш загальне або більш приватне значення, вказує на абсолютну або відносну ознаку. Ці випадки пов'язані з різним обсягом значення, з різною сполучуваністю, наприклад: *Gipfel* – *Wipfel* (у дерева).
4. Ставлення. Тут мається на увазі оцінка вираження дії, якості, наприклад: *ausgeben* (витрачати) – *verschwenden* (марнувати)
5. Мотивація. Під мотивацією розуміється зовнішнє або внутрішнє спонукання до дії, а також причини дії, які є залежними або незалежними від суб'єкта, наприклад: *sich benehmen* (внутрішнє спонукання) – *sich betragen* (як наказано, встановлено).
6. Результативність (дії, процесу). Наприклад: *behandeln* – *kurieren* – *heilen* (вилікувати)
7. Сталість (властивості, ознаки предмета, дії) Наприклад: *leben* (жити деінде) – *sich aufhalten* (тимчасово жити, зупинятись) [2; 68-69]

Поняттям «стилістичне забарвлення слова» охоплюється широке коло соціально-психологічних нашарувань до денотативного значення. Це перш за все «функціональне забарвлення слова», яке вказує на приналежність слова до тієї або іншої сфери обмеженого використання лексики. Розглянемо стилістичне забарвлення лексики в аспекті створення різних колоритів. Колорит – певний соціальний або емоційний нюанс слова або словосполучення. Колорит може бути територіальним, історичним, національним, соціальним, професійним. Територіальний (локальний) колорит створюється шляхом використання діалектної лексики та територіальних дублетів. Вони мають яскраво виражене соціальне забарвлення. Діалектизми (*Stamperl* – *ein kleines Schnapsgläschen*) є не літературними словами та словосполученнями і на відміну від територіальних дублетів (*Quark* – *Topfer*), географія яких досить широка,

обмежені вузькими територіальними кордонами. Історичний колорит створюється за допомогою груп слів з обмеженою сферою застосування: історизми, архаїзми, анахронізми, неологізми, модні слова. Архаїзми – застарілі слова, які вийшли загального вжитку, але для носіїв залишилися зрозумілими. Вони створюють з одного боку часовий колорит, з іншого являються прийомами створення високого стилю. Архаїзми та історизми не слід змішувати зі словами, які в часи письменника були загальноживаними, і є застарілими для сучасника. В науковій літературі по історії при описі певної історичної епохи історизми виступають в якості наукових термінів. До засобів створення історичного колориту відносяться анахронізми, під якими розуміють слова та словосполучення, які відносяться до словника одного історичного періоду, для відображення подій іншого історичного періоду, якому вони не відповідають. Неологізми – слова які означають нові явища, поняття які пов'язанні з повсякденним життям. Використовуються вони для створення різних естетичних ефектів. Близькими до неологізмів є так звані модні слова, які широко застосовуються лише в певний проміжок часу, потім їх використання йде на «спад». Серед них особливе місце займають запозичення з інших мов, які є популярними не тільки в розмовній мові, але і в публіцистиці: *teenager*, *party*, *clique* та інші. Засобом створення національного колориту являються іншомовні слова. Мова йде про неасимільовані запозичення з інших мов, про слова-цитати, що означають реалії. В художній літературі такі іншомовні слова використовуються в мовленні героїв та автора з ціллю вказівки на його національну приналежність або з ціллю надання ситуації національного колориту. Засобами створення соціального колориту являються терміни, професіоналізми, жаргонізми. Професіоналізми являють собою назви предметів, процесів, прийомів, явищ професійної діяльності и т.п.; вони називають поняття, які в літературній мові передаються описовим способом (*Hauslektüre*). Вони близькі до так званих спеціальних мов. Для стилістики вони цікаві не тільки номінативною функцією, але і своєю підвищеною виразністю, підпорядкованістю емоційній експресивності [3;121-125].

1. Дудик П.С. Стилiстика української мови: Навч. посiб. – К.: Видав. Центр – 452 ст.
2. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. 3-є вид. – К.: Вища школа, 1987. – 351 с.
3. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вища школа, 1987. – 351 с.

Беляева В.А.

Кандидат филологических наук, доцент
Алтайский государственный университет

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ НЕЙМИНГА КАК ПРОЯВЛЕНИЕ МЕНТАЛИТЕТА НАЦИИ

Современный город, мегаполис или провинцию невозможно представить без рекламных щитов и различных вывесок. Всё это – атрибуты наружной рекламы.

Вывески – это и плоские небольшие буквы, и громадные сложные конструкции, объемные буквы с подсветкой. Вывеска работает ровно столько, сколько на нее обращают внимание прохожие.

Вывески – это прекрасный способ донести любую информацию до потенциальных клиентов или партнеров не только об услугах, которые предоставляет та или иная компания, но и об акциях, новинках, скидках, бонусах. Вывеской считается и название ресторана, и баннер с полной рекламной информацией. Настенное панно, кронштейн, маркиз, объемные буквы, крышная установка – всё это вывески, которые могут быть расположены на здании, в помещении, на заборе, на ограждении и т.д.

Оригинальный стиль, яркость и умелое исполнение вывески обеспечивают эффективность и привлекательность для потенциальных клиентов. На вывесках может быть не только название заведения, логотип компании или рекламируемый продукт. Важно сформировать образ, который останется в памяти у потенциального клиента после того, как он всего лишь один раз взглянет на него. Любая вывеска – это возможность подчеркнуть респектабельность компании и серьезность бизнеса.

Вывески считаются самым древним видом наружной рекламы. Известно, что в Древнем Риме и Древней Греции владельцы магазинов, питейных заведений и различных мастерских довольно активно размещали вывески для привлечения покупателей и клиентов.

В России первым видом вывески была предметно-знаковая, что-то вроде современных пиктограмм: над входом или на воротах лавки или харчевни висел предмет, относящийся к деятельности заведения. Например, постоянный двор символизировал пучок соломы, при входе в молочную лавку покупателя встречало выпуклое изображение козы, а у дверей булочной – мельница, крендель и др.

К концу XVII века в России появляется живописная вывеска, в которой прослеживаются приметы лубка, такие как насыщенность цветов, их контрастные сочетания, примитивные изображения, несоразмерные фигуры. Обычно на таких картинках изображался сам товар или услуга, а иногда и их описание.

Вывеска часто включала в себя не только изображение, но и текст. При чем текст древней вывески далеко не всегда ограничивался лишь названием заведения и родом его деятельности: встречались обширные рекламные тексты, слоганы, а иногда и стихи.

Надписи, как и рисунки, на вывесках также отличались самобытностью. Так, например, надпись «Эко пиво!» можно было увидеть на вывеске пивной или

название подобного рода заведения – «Веселое убежище братьев Филимоновых». Стихотворение на вывеске одной из табачных лавок в Санкт-Петербурге: «Оставь вино – кури табак, Ты трубочкой разгонишь всю кручину! Клянусь, что раскуражит так, Как будто выпил на полтину!»

Рекламные вывески в период своего расцвета отличались большей оригинальностью и, порой, даже некой утонченностью, по сравнению с современными. Однако функции их остались неизменны – заинтересовать клиента в приобретении товара или использовании услуги.

Первые российские вывески заимствовали характерные черты лубочного творчества. Исследовательница фольклора А.Ф. Некрылова говорит об этом следующим образом: «С изобразительной стороны вывески и афиши чрезвычайно близки лубку как по цвету и композиции, так и по способу подачи материала, по отношению к изображаемому, по ориентации на посетителя из народа с его фольклорным восприятием зрелищных форм ярмарки, гулянья. Цвет, рисунок, подпись – три основных компонента, с помощью которых зримая реклама выполняла на рыночной площади свою первостепенную обязанность – раскрыть содержание объекта и заинтересовать потребителя»[2].

В XIX веке помимо живописных вывесок широко распространяются театральные шрифтовые афиши, отличающиеся строгостью и детальным описанием предстоящего представления. Эти афиши контрастировали с яркими вывесками, выполненными в лубочном стиле, и постепенно стали вытеснять последние: к последней трети XIX века на центральных улицах увеличилось количество шрифтовых вывесок, использующихся национальными производителями. «Позолоченными или бронзированными металлическими буквами или гигантским шрифтом на деревянно-фанерных основаниях обозначались фамилии предпринимателей» [3]. (рис.1)

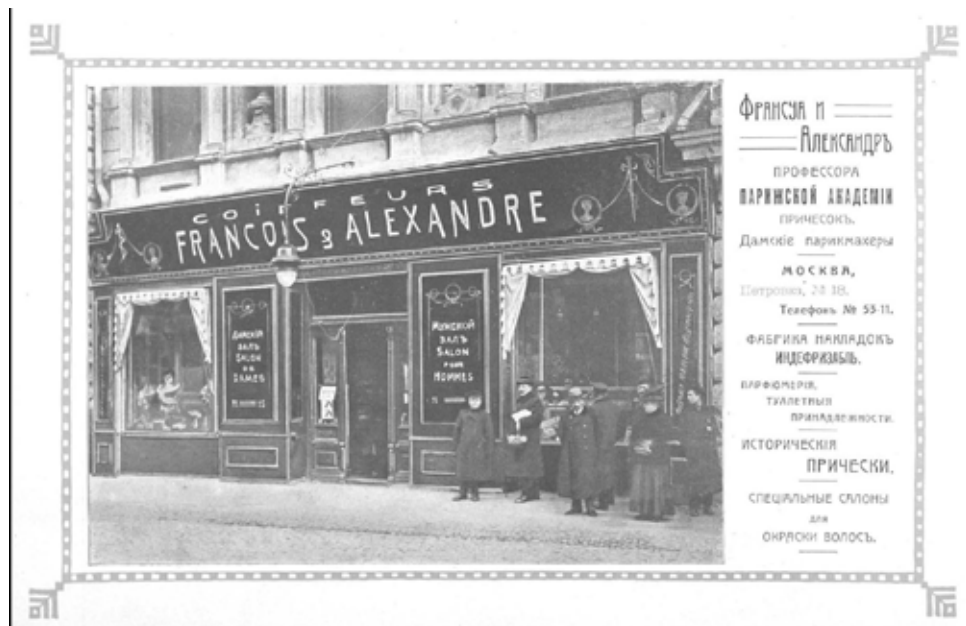

Рисунок 1. Изображение имени и фамилии предпринимателя на вывеске

В российских городах, с их сравнительно широкими улицами, активнее использовались плоскостные настенные вывески, как можно крупнее и ярче демонстрировался продукт. Четкая и объемная форма вывески западноевропейских

городов обеспечивала хорошую видимость, что было особенно важно на узких и длинных улочках.

В дореволюционной России городская улица пестрела весьма разнообразными вывесками. Они были повсюду: над магазинами, между этажами дома, на балконах, между дверьми и на глухих стенах домов (брандмауэрах). Порой и сам фасад был оформлен в одном стиле с вывеской. Так, например, фасады, сетевых молочных магазинов «Чичкин» (в Москве) и «Бландова» (в Санкт-Петербурге) были облицованы белым глазированным кирпичом.

Важно отметить, что российская вывеска дореволюционного периода была достаточно простой.

Мощным фактором, оказавшим влияние на процесс создания новых названий учреждений, организаций стала социалистическая революция в России. В этот период вводится в обращение значительное количество новых наименований, как правило, многословных и описательных. В итоге, это привело к появлению определенных норм языковой экономии, не допускающих, чтобы часто употребляемое в коллективном обиходе и отчетливое понятие выражалось словосочетанием, а не единым словом. Появляются сокращенные названия учреждений, организаций, предприятий: Росфарфор, Росшерсть, Стройсырьё, Ленводприбор, Уралвагонзавод, раймаг, универмаг, универсам, Лениблтар, Росторгмонтаж, Мосгостар, Ремстройтрест, Комигиз, Изомузгиз, Профиздат, Гипробум и многие другие. (рис.2)

Рисунок 2. Сокращенные названия учреждений в советский период

Изменение социально-политического курса страны существенно изменило языковой облик современного российского города. Причиной этого является обилие иноязычной лексики, часто на языке оригинала, названий, являющихся результатом словотворчества владельцев того или иного учреждения. Это стало возможным потому, что с началом перестройки была снята монополия государства на формирование языкового облика города.

Бурное развитие сферы бизнеса, средств массовой информации, науки, развитие «индустрии» развлечений, рекламирование американского образа

жизни, информатизация и развитие глобальных сетей, мода на английский язык, который является основным иностранным языком, изучаемым в школе, а также неотъемлемым требованием при приеме на работу, глобализация общественных функций английского языка приводят к англотизации всех сфер жизни нашего общества.

В связи с этим меняется и языковой облик города в настоящее время. Языковой облик города – один из аспектов общего облика города наряду с ландшафтом, архитектурой и дизайном, он формируется с участием торговой вывески, афиши, удельный вес которых в последнее время значительно вырос.

Однако, часть 1 ст. 3 Федерального Закона (ФЗ) «О государственном языке Российской Федерации», устанавливает, что государственный язык Российской Федерации подлежит обязательному использованию в рекламе. П. 1 ч. 5 ст. 5 ФЗ «О рекламе», в рекламе не допускаются использование иностранных слов и выражений, которые могут привести к искажению смысла информации.

Наряду с заимствованиями **широкого распространения** в названиях учреждений, организаций, фирм: Шарм (фр.), Колизей (лат.), Эльдorado (испан) существуют и **сложные названия, сочетающие русские и заимствованные корни, а также английские компоненты и символы**: Евросеть, Вестфалика, Сибтайм, Винотека, Литэкс. Фриал, Арбуз'ОК, Мастер'ОК, Фортель, Вода & свет. (рис.3)

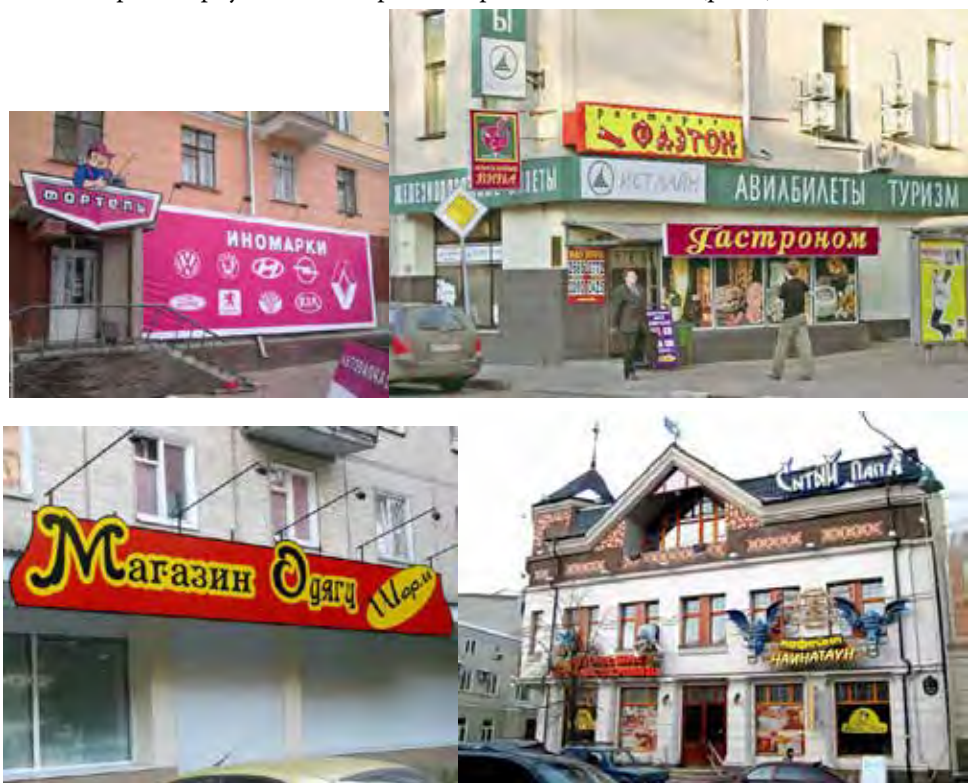

Рисунок 3. Заимствованные слова в названиях учреждений, организаций, фирм.

Итак, ясность и понятность речи зависят от правильного употребления в ней иностранных слов. В последние годы проблема употребления иностранных слов особенно остро встала перед российскими гражданами. Это связано с тем, что вместе с импортируемыми предметами, научными, политическими и экономическими технологиями, в страну хлынул поток заимствований, которые зачастую не понятны большинству людей.

В результате исследования вывесок и наружной рекламы, использующихся в названии городских объектов, иностранных слов в названии учреждений значительно больше, чем слов славянского и русского происхождения. Использование абсолютно немотивированных названий является устойчивой тенденцией в присвоении имен объектам торгово-коммерческого и социально-бытового назначения.

Соответственно, формируется представление о современном российском городе, а также о менталитете нации в целом.

Литература:

1. Ковтун Е. Ф., Повелихина А. В. Русская живописная вывеска и художники авангарда. – Л.: Аврора, 1991. – С. 200.
2. Некрылова А.Ф. Русские народные городские праздники, увеселения и зрелища. Конец XVIII - начало XX века. С.-П.: Искусство: Ленинградское отделение, 1984. - С. 216.
3. Ученова В.В., Старых Н.В. История рекламы. С.-П., 2002. - С. 304.

ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЗНАКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Внимание учёных различных областей науки в настоящее время обращено к паралингвистическим знакам. Это обусловлено увеличением темпов развития современного общества, в котором важное место занимает коммуникация, осуществляемая вербально и невербально. Популярным становится исследование сочетаний лингвистических и паралингвистических знаков в рамках текста.

Описание невербального поведения героев произведения является неотъемлемой частью художественного текста. Наше исследование обращено к художественной литературе, в текстах которой вербализуются паралингвистические знаки (ПЗ), такие, как мимика. Мимика является важнейшим компонентом невербальной коммуникации [2, с.85]. Лицо партнера по общению приковывает наше внимание, т.к. мимика позволяет нам понять, понимает нас партнер или нет [1, с.178] Одной из важнейших функций мимики является выражение эмоций.

Эмоции в художественном произведении могут выражаться вербально и невербально, проиллюстрируем это на примере эмоций «сожаление» и «обида»:

А) **Сожаление**: Как? Ведь ты член управы? - Нет, уже не член; я вышел, - отвечал Константин Левин, - и не езжу больше на собрания. - **Жалко!** – промолвил Сергей Иванович, *нахмурившись*. (Толстой Л.); Б) **Обида**: Порфирий Владимирович живо доел свой кусок тетерки и сидел бледный, постукивая ногой в пол и *вздрагивая губами*. - **Обижаете** вы меня, добрый друг маменька. (Салтыков-Щедрин М.)

Рассмотрим, как с помощью паралингвистических (невербальных) и лингвистических знаков выражаются эмоции в художественном тексте. Для этого проведем анализ диалогов из произведений русской художественной литературы (200 диалогов). С целью выявления возможностей сочетания данных знаков воспользуемся следующими обозначениями: «Г» - говорящий, «А» - адресат, «в» - вербальное выражение эмоций, «н» - невербальное выражение эмоций.

Г – Говорящий

в - вербально

А – Адресат

н - невербально

Проведенный анализ показал следующие варианты сочетаний знаков двух семиотических систем.

Г в – А н

Г в+н – А в

Г н – А в

Г в+н – А н

Г в – А в+н

Г в+н – А в+н

Г н – А в+н

Г н – А н

Приведем примеры реализации некоторых вариантов сочетаний лингвистических и паралингвистических знаков:

1. Г в – А н

– А этот ребёнок – мой сын! Его зовут Андреем. В память о тебе! - досказал Обломов разом...Теперь Штольц изменился в лице и ворочал изумлёнными глазами.

(Гончаров И.)

2. Г н – А в

Он сидел, понуру склонив голову, только большие, безвольно опущенные руки мелко дрожали, дрожал подбородок, дрожали твердые губы... - Не надо, друг, не вспоминай! – тихо проговорил я. (Шолохов М.)

3. Г н – А в+н

Мать убрала посуду и, выйдя из кухни, осторожно подошла к нему. *Он поднял голову, вопросительно взглянул ей в лицо.* - Ничего, Паша, это я так! – поспешно сказала она и ушла, *смущённо двигая бровями.* (Горький М.)

4. Г н – А н

Аполлон Аполлонович знал, что сын его лжет;...Аполлон Аполлонович *нерешительно* встал. Николай Аполлонович *мучительно почувствовал свои руки, сконфуженно забегал глазами* Аполлон Аполлонович. (Белый А.)

Данный анализ позволил нам сделать следующие выводы: при выражении эмоций в письменных текстах «Говорящий» пользуется больше вербальными средствами, а «Адресат» – невербальными, также в диалогах встречаются случаи, при которых вообще отсутствует вербальный компонент; ПЗ в художественном тексте могут дублировать информацию, выраженную вербально, или дополнять её, например, расширять наше представление об образе и характере героя, также паралингвистические знаки могут замещать лингвистические; описание мимики делает текст более экспрессивным, доступным и способствует созданию эмоционального состояния участников ситуации. Кроме того, можно заключить, что в художественном тексте паралингвистические знаки также, как и в устном общении, заслуживают больше доверия, чем лингвистические; ПЗ имеют огромный прагматический потенциал и могут в некоторых случаях полностью замещать вербальный компонент.

Список литературы:

1. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. / Основы межкультурной коммуникации. Учебник для вузов - М.: Юнити-Дана, 2003. - 352 с.
2. Скрипник К.Д. / Семиотика. - Ростов-на-Дону, 2000. - 187с.
3. Языковой материал взят из произведений русской литературы XIX-XX веков.

Марченко М.О.

ст. викладач кафедри німецької мови ПІМ
ДВНЗ Донбаського державного педагогічного університету
м. Горлівка, Україна

АЛЮЗИЯ ЯК ЗАСІБ ІМПЛІКАЦІЇ ЗМІСТУ У ТВОРАХ Г. М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА

Слід зазначити, що ідіолект Г. М. Енценсбергера характеризується не тільки експліцитними, а й імпліцитними особливостями його поезики, що робить зміст його творів глибинним, а його картину мови багатогранною та багатшаровою.

У кожному тексті діють дві протилежні але взаємопов'язані тенденції, до експліцитності та до компресії інформації, сутєвності, яка збільшує активність співтворчості читача та також здатна збільшити експресивність та естетичний вплив [1, с. 104]. Є доречним зазначити, що Г. М. Енценсбергер намагається за рахунок всіх можливостей мови, як експліцитних так і імпліцитних, зробити зміст більш глибинним та втілити свою багатогранну мовну картину світу. Слід звернути увагу на той факт, що матеріалом дослідження є віршовані тексти цього письменника. Оскільки вірш має певну структуру та невеликий розмір, інформація у віршованому тексті подається у конденсованому вигляді [2, с. 294], тобто у вірші відбувається певна компресія змісту. Саме імплікація спричиняє цю компресію.

Одним з поширених засобів імплікації змісту у віршованих творах Г. М. Енценсбергера є алюзія. За рахунок алюзії Г. М. Енценсбергер змальовує та оцінює дійсність, відтворюючи таким чином ТКК „Існування“. За структурою можна виділити наступні типи алюзій, які зустрічаються у його віршах: прецедентне ім'я, прецедентна ситуація та прецедентне висловлювання. Звертаючи увагу на „прецедентне ім'я“, слід зазначити, що алюзивними маркерами виступають топоніми - 49%, антропоніми - 27%, хремотоніми - 12%, теоніми - 2%, прагматоніми - 1%. У своїх віршах Г. М. Енценсбергер використовує прецедентні імена та висловлювання, які виступають алюзивними маркерами певної „прецедентної ситуації“.

Зважаючи на структуру алюзій Г. М. Енценсбергера, вони мають текстотворчу, фрагментарну та рекурентну функцію, що дозволяє послідовно розгортати ТКК „Існування“ та відтворювати багатогранну картину світу цього письменника.

Ідіолект Г. М. Енценсбергера характеризується використанням алюзії, як одного з засобів імплікації змісту. Для створення алюзії автор використовує прецедентні імена, ситуації та висловлювання, однак надає перевагу прецедентним іменам, оскільки вони можуть точніше апелювати до прецедентних знань реципієнта. В свою чергу це дозволяє зробити висновок, що велика кількість топонімів та антропонімів у тексті є характерним для публіцистичного стилю [3, с. 16-17]. Оскільки Г. М. Енценсбергер відомий як публіцист і журналіст, то можна припустити, що це мало вплив на становлення його ідіолекту. Також це свідчить про взаємодію публіцистичного та художнього стилю. Слід звернути увагу на поліфункціональність алюзій. Тематичний план алюзії є різноманітним, що вказує на багату картину світу цього автора. Однак слід зазначити те, що використання алюзії призводить до

ускладнення розуміння змісту, оскільки не завжди прецедентні знання адресанта можуть відповідати знанням реципієнта. У цьому сенсі можна зробити висновок, що автор навмисне робить це, спонукаючи реципієнта до розширення його кругозору, провокуючи його до цього.

Розгортаючи ТКК „Існування“ засобами алюзії, автор торкається проблем існування людства, суспільства та окремої людини. Він зневажливо описує філістерське життя сучасної людини та іронізує з цього приводу. Спостерігається негативне ставлення до технічного прогресу, який на його думку сприяє занепаду сучасного суспільства. Проблема держави та свободи особистості в цій державі є актуальним для Г. М. Енценсбергера. Автор намагається зрозуміти та пояснити причини другої світової війни, критикує комунізм та „нову“ Німеччину.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / Ирина Владимировна Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / Ирина Владимировна Арнольд. – Санкт-Петербург.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. – 444 с.
3. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik / E. Riesel, E. Schendels – М.: Высшая школа, 1975. – 315 S.

Білявська Т.М.

кандидат філологічних наук

Кафедра методики початкової освіти

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА ЄДИНОГО СТАНДАРТУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «ЗОРЯ» (1880–1897 рр.)

XIX століття – важливий період у становленні та розвитку української літературної мови. У цей час відбувається формування наукового та публіцистичного стилів української мови, йде активне обговорення правописних, граматичних та стилістичних норм української літературної мови. Крім цього, саме цей період характеризується функціонуванням двох її варіантів: східноукраїнського (в межах Російської імперії) та західноукраїнського (в межах Австро-Угорської імперії), утворення яких було наслідком державно-політичної роз'єднаності українських земель. Тому актуальним є дослідження мовної ситуації та мовних питань, характерних саме для цього етапу розвитку та становлення української мови.

Відомо, що у формуванні літературної мови значну роль відіграє публіцистика, адже періодичні видання безпосередньо пов'язані з повсякденним життям суспільства, вони виступають одним із найважливіших знарядь формування та вираження громадської думки. На сторінках періодичних видань висвітлено наукові здобутки та надбання із різних галузей знань, зокрема й із мовознавчої.

Одним із найпопулярніших періодичних видань ліберально-народовської орієнтації в Україні 80–90 років XIX століття був часопис «Зоря», що виходив у Львові протягом 1880–1897 років. На сторінках часопису друкувалися матеріали, які висвітлювали широке коло проблем, що стояли в той час перед українством. Серед них було багато публікацій, присвячених проблемам мовознавства.

У цей період учені виявляють особливий інтерес до історії мови, активно обговорюють питання її походження та окремішності. Так, М. Жовтобрюх, досліджуючи мовну ситуацію того часу, зазначає: «Навіть ті вчені, які без співчуття ставилися до її літературного функціонування, не заперечували того факту, що українська мова є одна з самостійних живих мов у слов'янській мовній сім'ї» [1, с.251]. Однак у силу історичних умов, що склалися, багато дослідників не могли визначити справжнє місце соборної української мови в колі інших слов'янських мов. Боротьба двох літературно-мовних традицій, східноукраїнської та західноукраїнської, а звідси і відсутність єдиного стандарту української літературної мови, призвела до того, що розмежовували два варіанти української мови не тільки на території України, а й за її межами. Підтвердженням цього є стаття «Українсько-руська мова в телеграфній кореспонденції», що була надрукована в «Зорі» (№ 4) у 1894 році. У публікації подано перелік мов, які дозволено вживати в міжнародній приватній телеграфній кореспонденції. Цікавим є те, що до переліку подано українську та рутенську (галицьку). Редактори «Зорі» звертають увагу українських читачів на

цей факт: «Як з того бачимо, не порозуміла міжнародна конференція справи що до українсько-руського мови, бо зробила з неї два» [6, с. 93]. Таким чином, питання єдності української літературної мови в кінці XIX століття знаходилося на стадії вирішення. Оскільки остаточне ж утворення літературного стандарту, спільного для всієї України, відбулося тільки у 20-х роках XX століття, то наявність таких публікацій на сторінках періодичних видань у той період актуалізовувала це питання серед українців, а значить і вимагала його розв'язання.

Питання походження української мови, її окремішності серед інших слов'янських мов хвилювало учених майже у всі періоди становлення української літературної мови. Не втратило воно своєї актуальності й до нашого часу. У сучасному мовознавстві немає усталеного погляду щодо нього. Деякі вчені, зокрема Р.Аванесов, В.Борковский, В.Виноградов, О.Востоков, М.Жовтобрюх, І.Срезневський, О.Потебня, О.Шахматов вважають давньоруську мову – спільною мовою всіх східних слов'ян, з якої утворилися українська, російська та білоруська. Іншої думки дотримуються І.Матвіяс, І.Огієнко, В.Скляренко, С.Смаль-Стоцький, Є.Тимченко, Ю.Шевельов, В.Русанівський, Г.Півторак. Вони вважають давньоруською лише писемно-літературну мову і заперечують існування в минулому усної давньосхіднослов'янської мови [5, с. 129]. Визначив свою позицію щодо цієї проблеми Г.Півторак у працях «Українці: звідки ми і наша мова» [3] та «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі спільної колиски» [2]. Мовознавець вважає, що історія східнослов'янських мов починається з XI століття. Саме з цього часу, на думку вченого, українська, російська та білоруська мови виступають як самостійні мовні системи, формування яких відбувається у цей період на всіх мовних рівнях.

С.Смаль-Стоцький був принциповим противником учення про існування спільної для всіх східних слов'ян давньоруської мови й прибічником думки про незалежний розвиток слов'янських мов, зокрема української. Доказом такої позиції С.Смалья-Стоцького є стаття «В обороні правди», надрукована у 1892 році в «Зорі» [4, с. 58]. У публікації автор порушує питання походження української мови: «Часто можна в руських часописах вчитати буцім то Русини, Москалі і Білоруси «витворились з одного славянського коліна, немов з одного пня трое паростків» [4, с. 58]. С. Смалья-Стоцький зауважує, що саме це твердження він зустрів на сторінках «Зорі» (№ 11, 1891 р.), де автор статті (доктор Картан) повідомлює читачам, що такої думки дотримується видатний мовознавець Ф.Міклошич. Відповідно С.Смаль-Стоцький доводить, що Ф. Міклошич дотримувався іншої позиції і як доказ цитує його слова: «Ви виходите з фальшивого założення, думаючи, буцім то мови, котрі називаємо «руськими», одже малоруська, великоруська і білоруська мова, мають одну, для себе лише спільну мову основну. Се неправда. Малоруська мова така саме застаря, як мова чеська, польська» [4, с. 58]. У статті С. Смалья-Стоцький визначає свою позицію та Ф. Міклошича щодо цього питання: «Отсе наука Мікльошича, котрої він завжди придержував ся, і я се прилюдно заявляю на те, щоб не приписувати йому таких думок, яких у нього не було». Однак, при цьому вчений визнає, «що є учені, які інакше думають про сю справу» [4, с. 58].

Таким чином, обидва питання були актуальними та знаходилися на стадії розв'язання в кінці XIX століття. Однак питання походження української мови, на

відміну від проблеми утворення єдиного стандарту, залишається актуальним і до кінця не визначеним й у сучасному мовознавстві.

Література

1. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.) / Михайло Андрійович Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1970. – 303 с.
2. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : міфи і правда про трьох братів слов'янських зі спільної колиски / Г. Півторак. – К. : Наук. думка, 1998. – 255 с.
3. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова / Г. Півторак. – К. : Наук. думка, 1993. – 200 с.
4. Смаль-Стоцький С. В обороні правди // Зоря. – 1892. – № 3. – С. 58.
5. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський О. О.Тараненко, М. П. Зяблюк та ін]. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 1038 с.
6. Українсько-руська мова в телеграфній кореспонденції (замітка) // Зоря. – 1894. – № 4. – С. 93.

Бабій Ю.М.

Викладач іноземної мови
Харківського Національного Економічного Університету

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРТРЕТУ ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА

У наш час більше, ніж будь-коли в політиці, мова використовується не тільки як інструмент формування і вираження думки, але і як спосіб її приховування. В умовах зростаючої ролі політики і переговорного процесу в світі дедалі міцнішим стає усвідомлення того факту, що політичний дискурс це проблема не тільки політична, а й лінгвістична, й культурна. Політичний дискурс текстово неоднорідний. Труднощі при перекладі текстів політичного дискурсу часто пов'язані з тим, що межі між деякими типами політичних текстів не завжди чітко визначаються в наукових дослідженнях. Політичні промови відносяться до тих політичних текстів, які часто піддаються перекладу [1].

Оскільки політичні тексти створюються, як правило, для носіїв певної культури, то при перекладі їх іншою мовою перекладач стикається з низкою додаткових проблем. Мета перекладу – якомога ближче познайомити читача (чи слухача), який не знає мови оригіналу, з текстом (чи змістом усного мовлення). Перекласти – означає висловити вірно і повністю засобами однієї мови те, що вже виражене раніше засобами іншої мови. У правильності і повноті передачі полягає власне відмінність перекладу від переказу чи скороченого викладу, від будь-якого виду так званих адаптацій [2]. Тому зрозуміло, що можливість правильно передати позначення речей, про які йдеться в оригіналі, і образів, які з ними пов'язані, передбачає наявність певних знань про дійсність, зображену в тексті оригіналу (незалежно від того, чи ці знання надбані шляхом прямого знайомства з нею, чи взяті з книг або інших джерел) [2]. Йдеться про фонові знання, тобто про сукупність уявлень про те, що складає реальне тло, на якому розгортається картина життя іншої країни, іншого народу [3].

У сучасних процесах міжкультурної комунікації перекладу відведена вагома роль, причому дедалі частіше переклад розуміється як механізм репрезентації інших культур. Перекладач виконує роль не вербального перекодувальника, а інтерпретатора смислового коду, закладеного у вихідному тексті. Перекладач не просто передає одиницю мови оригіналу за допомогою одиниці мови перекладу, насправді він передає функцію вихідної одиниці мови, одиницею мови перекладу, яка виконує аналогічну функцію.

Процес перекладу, як би швидко він не здійснювався в окремих сприятливих або просто нескладних випадках, розпадається на два моменти. Аби перекласти, необхідно, передусім, все зрозуміти, чітко усвідомити те, що перекладається, проаналізувати (якщо оригінал викликає ті чи інші труднощі), критично оцінити його. Далі варто вибрати відповідні засоби вираження в мові перекладу. Будь-яке тлумачення оригіналу, вірне чи невірне, і ставлення до нього з боку перекладача, позитивне чи негативне, протягом перекладу вимагає відбору мовних засобів зі

складу мови перекладу. Якщо перекладач працює свідомо, а не механічно, то він зацікавлений у певному виборі мовних засобів. Власне завдання – об'єктивно відобразити оригінал – спричиняє відбір відповідних засобів мови перекладу, необхідних для вірного тлумачення оригіналу [3]. Перекладений дискурс повинен так само впливати на іншомовного адресата, як і оригінал – на свого. Домінантою політичного дискурсу є поняття цінності, яке необхідно відтворити в перекладеному політичному тексті з урахуванням ціннісної ієрархії різних культур. Для політичної аргументації важливі моральні та етнічні цінності, пов'язані з особливостями національного менталітету й темпераменту [4].

Політичний дискурс базується на раціональних фактах та на емоційних аргументах. Переклад фактажу промов не спричиняє занадто багато проблем на відміну від перекладу тих частин промов, які виражають емоційні аргументи. Це пояснюється тим, що мовні одиниці, які виражають раціональні факти зазвичай вживаються в прямому значенні (іноді навіть є моносемантичними): *«John McCain proposes \$200 billion in new tax breaks for corporate America, \$1 billion alone for just eight of the largest companies, but no relief for 100 million American families»*, Джо Байден – «Джон МакКейн пропонує знизити податки американських корпорацій на 200 мільярдів доларів і на 1 мільярд – восьми найбільших компаній, але не пропонує жодних знижок для 100 мільйонів американських родин». Як бачимо з цього прикладу, при перекладі не виникло значних проблем. Так, звичайно, при перекладі речення зазнало змін (ці зміни пов'язані з нормами мови перекладу), але це зміни у структурі самого речення. При перекладі такого тексту (інформативного) не виникає труднощів з передачею у мові перекладу стилістичного та прагматичного аспекту мовних одиниць. Адже цей тип тексту не містить образності, не передає почуття та емоції. Саме тому варто звернути особливу увагу на передачу емоційних аргументів у мові перекладу.

Під час вирішення лексичних проблем перекладу варто пам'ятати про еквівалентність перекладу. Існує три типи еквівалентності перекладу [4]:

1. формальна еквівалентність – подібні зміст, структура та семантичні компоненти речення [4]: *«John McCain was wrong»*, Джо Байден – «Джон МакКейн був неправий»;

2. часткова еквівалентність – невідповідність може бути на лексичному, граматичному чи стилістичному рівнях. Еквівалентність цього рівня досягається завдяки перекладацьким трансформаціям (лексична і граматична субституція, додавання, опущення, компенсація). Під час досягнення цього типу еквівалентності особливу увагу варто приділити стилістичним та прагматичним аспектам еквівалентності. Дотримання стилістичної еквівалентності означає використання під час перекладу лексичних одиниць які б мали відповідну стилістичну та емотивну конотацію (слова високої стилістичної тональності, нейтральної та зниженої). Прагматична еквівалентність досягається лише за умов врахування екстралінгвістичного контексту та фонових знань перекладача [4]: *«Millions of Americans have been knocked down»*, Джо Байден – «Мільйони американців просто збиті з ніг»;

3. ситуативна еквівалентність – одне і те саме явище у мові оригіналу та у мові перекладу описується з різних точок зору через неспівпадіння мовних картин світу. До цього типу еквівалентності належить переклад кліше, наказів, застережень,

фразеологічних одиниць, сталих виразів тощо. На цьому рівні під час передачі змісту і смислу повідомлення форма вираження не зберігається взагалі [4]: «*something is out of kilter*», Синтія макКіні – «щось пішло не в те русло».

У словниковому складі кожної мови існує велика група слів, яка має постійне емоційне значення. Але це не ті слова, які вказують на предмети, явища чи поняття, це ті слова, які мають емоційну конотацію (емоційне забарвлення). У категорію емотивних лексем входять слова різних груп: вигук, слова, які виражають людські емоції, а також слова, які безпосередньо не співвідносяться з предметами чи явищами, а виражають почуття, емоції та ставлення людей до цих предметів та явищ. Вони можуть вживатися у будь-якому контексті, що і спричинило десемантизацію їхніх значень: *awfully nice, pretty good*. У таких випадках вони виступають у ролі інтенсифікаторів. Іноді ці лексеми виконують роль вигуків: *Fine! Awful!* Під час перекладу слід підібрати у мові перекладу лексеми з відповідним емотивним навантаженням [3]: «*gas prices went up dramatically*», Сара Пейлін; «*what really happened*», Гілларі Клінтон; «*public policy that truly reflects our values*»; «*we know too well how both the Republican and Democratic Parties operate*», Синтія МакКіні. Переклад прислівника *dramatically* ускладнюється тим, що за звучанням дуже схожий на український прислівник драматично, але варто пам'ятати про так званих «хибних друзів перекладача», адже насправді цей прислівник має значення ефектно, яскраво, вражаюче, неймовірно, значно, сильно. Для перекладу було обрано значення неймовірно, адже воно повністю передає емотивність англійського прислівника: ціни на газ неймовірно зросли. Для перекладу наступних двох прислівників варто взяти такі українські відповідники, як насправді та правдиво: що насправді трапилося; державна політика, яка правдиво відображає наші цінності. Що ж до останнього інтенсифікатора *too well*, то для його перекладу слід використати відповідник занадто вже добре, адже він у повній мірі передасть емотивність лексеми оригіналу у мові перекладу: Занадто вже добре ми знаємо як працюють Республіканська та Демократична партії. Також при перекладі цього речення було застосовано транспозицію – означення занадто вже добре було перенесено на початок речення з метою посилення стилістичного ефекту.

На особливу увагу заслуговує переклад епітетів. Промови жінок викликають більше труднощів при перекладі ніж промови чоловіків, адже ці промови більш насичені емоціями. У своїх промовах жінки більше використовують більше епітетів ніж чоловіки. Дуже часто ці елементи мови оригіналу можна замінити рівноцінними за образністю елементами мови перекладу. Проте, іноді не вдається зберегти у повній мірі образність цих одиниць [3]. Для прикладу візьмемо такі епітети: *stolen elections, a sick government, «wasted» vote, right reasons, a vital pipeline*. Епітети *stolen* і «*wasted*» виражають марність минулих виборів і використані для того, щоб застерегти виборців від колишніх помилок. Тому емотивність не буде втрачена якщо дослівно їх перекласти – вкрадені вибори та змарнований голос. Переклад словосполучення *a sick government* можливий шляхом смислового розвитку. У цьому випадку дослівний переклад неможливий, адже було б занадто грубо – хворий уряд. Саме тому це словосполучення можна передати як слабкий чи недієздатний уряд. Емотивність цього елемента у даному випадку дещо втрачається. Наступний епітет «*Americans expect us to go to Washington for the right reasons...*» також варто передати за допомогою смислового розвитку, адже іменник до якого відноситься цей епітет має багато значень

(причина, мотив, аргумент, підстава, привід). Якщо для перекладу обрати варіант підстава, епітет можна передати за допомогою прикметника вагома: Американці очікують, що ми маємо вагомі підстави для того, щоб потрапити у Вашингтон... Епітет *vital* у словосполученні *a vital pipeline* перекладається як життєво важливі трубопроводи. При цьому емотивність слова та його прагматичне навантаження не втрачається, адже йде мова про вирішення проблеми постачання енергоносіїв, без яких не може існувати жодна розвинена країна.

Одним з важливих елементів політичних промов є метафоричні висловлювання та фразеологічні одиниці. Усі політики застосовують ці одиниці мови у своїх промовах, хоча жінки роблять це частіше. Передача цих одиниць також викликає труднощі при перекладі політичних промов. Як відомо, у мові перекладу метафоричні висловлювання мови оригіналу можна передати декількома шляхами – повним еквівалентом, метафорою з подібною образністю, або методом опису, повністю втративши при цьому образність вихідної метафори [4]. Для прикладу: «*Yes, we must provide more ladders to success for young men who fall into lives of crime and despair*», Барак Обама; «*average hockey mom*», Сара Пейлін. Метафоричне висловлювання *provide more ladders to success* та *fall into lives of crime and despair* у тексті перекладу можна передати шляхом застосування метафор з подібною семантикою дати шанс досягти успіху та збилися з правильного шляху. Форма вираження при цьому змінилася майже повністю: «Так, ми повинні дати шанс досягти успіху молодим людям, які збилися з правильного шляху». Метафора *average hockey mom* потребує пояснення, адже в українській мові немає такого поняття, яке б допомогло повністю передати значення цієї метафори. *Average hockey mom* означає, що це звичайна пересічна мама, основним завданням якої є виховання дітей. Образність цього висловлювання втрачена повністю.

Що ж до фразеологічних одиниць, то їхнє значення у мові перекладу також передається декількома шляхами:

1. Повними еквівалентами, якщо вони мають міжнародний характер (походять з латинської чи давньогрецької мов або є цитатами з Біблії тощо) або є сталими словосполученнями (значення цих одиниць випливає зі значення окремих їхніх частин) [3]: *Pandora's box* – скринька Пандори, *sword of Damocles* – Дамоклів меч, *above suspicion* – поза підозрою.

2. Частковими еквівалентами або одиницями з відповідною образністю перекладаються фразеологічні зрощення [3]: «*The Bush-McCain foreign policy has dug us into a very deep hole with very few friends to help us climb out*», Джо Байден. Хоча в українській мові існує подібна фразеологічна одиниця – вирити комусь яму, але у промові цей вислів зазнав трансформації. Тож це речення варто перекласти наступним чином: «Завдяки політиці Буша-МакКейна ми опинилися у дуже глибокій ямі, і залишилося лише декілька друзів, які можуть допомогти нам з неї вибратися». Як видно з прикладу, при перекладі це речення зазнало багатьох перетворень (додавання, смисловий розвиток, зміна типу речення), але всі вони були застосовані з метою збереження смислового навантаження та емотивності висловлювання. Наступну фразеологічну одиницю можна передати за допомогою фразеологічної одиниці з відповідною образністю: «*When they did not allow blacks to vote in their primaries it was the straw that broke the camel's back...*», Синтія МакКіні – «Коли вони

не дозволили чорношкірим брати участь у їхньому голосуванні – це вже вийшло за всі межі / чаша була переповнена...» У цьому випадку для перекладу можуть бути використані два варіанти перекладу.

3. Описовим перекладом передаються фразеологічні одиниці, які називаються ідіоми (їхнє значення неможливо зрозуміти зі значення окремих їхніх частин) [3]. Для прикладу візьмемо наступний вираз: «*We will move heaven and earth to give our children good education*», Гілларі Клінтон. Цей вираз можна передати шляхом пояснення: «Ми зробимо все можливе для того, щоб наші діти отримали хорошу освіту». Для перекладу фразеологічної одиниці з наступного речення – «*I can't make head nor tail of his speech...*», Сара Пейлін – також варто перекласти за допомогою описового перекладу, адже в українській мові немає фразеологічної одиниці з відповідним чи подібним значенням: «Я не можу нічого зрозуміти з його промови». При перекладі таких фразеологічних одиниць практично неможливо зберегти образність висловлювання.

Як відомо, щоб стати ближчим до аудиторії, політики намагаються висловлюватися зрозумілою для аудиторії мовою. З цієї метою у своїх промовах вони використовують розмовну лексику. Саме при передачі емотивності такої лексики виникають труднощі. Адже тут необхідно зберегти стильову еквівалентність. Одиниці розмовної лексики мови оригіналу необхідно передавати відповідними одиницями мови перекладу: «... *a plan that would gamble your retirement*», Барак Обама – «план, який би поставив на карту вашу пенсію»; «... *we must take out Osama bin Laden and his lieutenants*», Барак Обама – «ми повинні захопити Осаму бін Ладена та його помічників, якщо вони потраплять в поле нашого зору». Дієслово *to gamble* вживають гравці в азартні ігри. Воно має декілька значень - грати в азартні ігри, сильно ризикувати, тож переклад поставив на карту можна вважати правильним, який повністю передає семантику дієслова *to gamble*. При перекладі фразового дієслова *take out* також виникли труднощі, адже воно – багатозначне: виймати, видаляти, виходити, виводити, забрати з собою, руйнувати, турбувати і т. ін. Тож, з огляду на смисловий розвиток, було обрано дієслово захопити. При перекладі іменника *lieutenants* була застосована лексична трансформація - генералізація, адже маються на увазі усі хто допомагав О. бін Ладену у його діяльності.

Дуже часто у своїх промовах політики використовують такі стилістичні фігури, як різнопланові повтори:

1. Простий ускладнений повтор – «*In politics, there are some candidates who use changes to promote their careers. And then there are those, like John McCain, who use their careers to promote changes*», Сара Пейлін – «Серед політиків є ті, хто використовує зміни, для того щоб сприяти розвитку власної кар'єри. Проте, є і такі, як Джон МакКейн, хто використовує власну кар'єру, для того щоб спровокувати зміни». У цьому випадку неможливо повноцінно передати простий ускладнений повтор у мові перекладу через відмінні особливості будови мови оригіналу та мови перекладу. Ці відмінності пов'язані з валентністю (сполучуваністю) мовних одиниць та з правилами перекладу інфінітивних конструкцій англійської мови на українську.

2. Анафора – повторення одного і того самого слова на початку окремих, співвіднесених між собою відрізків мовлення: «*Vote your dreams. Vote your conscience. Vote our future*», Синтія МакКіні – «Голосуйте за Ваші мрії. Голосуйте за Вашу совість.

Голосуйте за наше майбутнє». У приведеному прикладі анафора утворилася завдяки інверсії. У наведеному прикладі ця стилістична фігура була збережена при перекладі.

3. Епанафора – повторення на початку нового речення слів, якими закінчилися попереднє: «...when I look at my grandchildren – I realize why I'm here. I'm here for their future», Джон МакКейн – «...коли я дивлюся на своїх онуків - я розумію чому я тут. Я тут заради їхнього майбутнього».

4. Епіфора – повторення кінцевих елементів – підсилює значення повторюваного компоненту, підбиває підсумки як у логічному, так і у емоційному плані: «...The fact is, al-Qaida and the Taliban – the people who actually attacked us on 9/11 – have regrouped in those mountains between Afghanistan and Pakistan and are plotting new attacks. And the Chairman of the Joint Chiefs of Staff echoed Barack's call for more troops. John McCain was wrong. Barack Obama was right. Now, after seven years of denial, even the Bush administration recognizes that we should talk to Iran, because that's the best way to advance our security. Again, John McCain was wrong. Barack Obama was right».

При перекладі необхідно зберегти цю стилістичну фігуру, адже вона (які і інші вищевказані) сприяє ритмічності мови. Ритмічність мови, у свою чергу, підвищує рівень уваги аудиторії до промови. До того ж, нова інформація на знайомому фоні краще запам'ятовується [4]: «...Відомо, що ал-Каїда і Талібан, які атакували нас 11 вересня, знову згуртувалися в горах між Афганістаном та Пакистаном і готують нові напади. І тепер Об'єднаний комітет керівників штабів прислухався до закликів Б.Обами збільшити чисельність військ. Джон МакКейн помилявся. Барак Обама був правий. І тепер, після 7 років ігнорування, в адміністрації Джорджа Буша зрозуміли, що ми повинні провести переговори з Іраном, адже це найкращий шлях захистити нашу країну. І знову, Джон МакКейн помилявся. Барак Обама був правий». У цьому випадку епіфора була збережена у тексті перекладу.

Отже ми бачимо, що переклад текстів політичного спрямування є надзвичайно цікавим і потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л.: «Просвещение», 1973.-303 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод.- М.: Международные отношения, 1975.-190 с
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підруч. / Терех О.І. (ред.). — Вінниця : Нова Книга, 2000. — 448 с.
4. Паршин А.В. Теория и практика перевода. – М.: Русский язык, 2000. – 161с.

Міхаль М. М.

Студентка 5 курсу НТУУ «КПІ»

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Ідіоми є надзвичайно продуктивними в мові та застосовуються у всіх сферах діяльності, тому переклад фразеологізмів займає важливе місце у теорії та практиці перекладу.

Щоб проілюструвати специфіку перекладу ідіом у політичному дискурсі, в першу чергу слід зрозуміти способи перекладу фразеологізмів загалом. Проблема перекладу полягає у передачі повідомлення мовою перекладу, Таким чином *die Flinte ins Korn werfen* ми можемо перекласти як «падати духом», і можна спостерігати повне неспівпадіння слів, але бачимо перенесення сенсу, тобто це неповний еквівалент. У перекладі ідіоми юридичної мови виникають більші труднощі, бо в кожній країні і законах кожної країни різні способи вираження понять [3, с. 151].

Суть трансформацій полягає в тому, Що основою класифікацію мовних одиниць є їх здатність чи нездатність перетворювати (трансформуватися) на інші одиниці. Якщо одна з досліджуваних одиниць допускає якусь трансформацію, а інша - ні, то такі одиниці належать до різних класифікаційних рубрик.

Трансформації знайшли практичне застосування в прикладній лінгвістиці, особливо в автоматичному перекладі (Різні синтаксичні конструкції трансформуються в основні, інваріанти, а вже інваріантні перекладаються на іншу мову) й у викладанні рідної та іноземної мов [2, с.9].

Існує п'ять можливостей і способів перекладу фразеологічних одиниць:

- 1) дослівна відповідність (еквівалент): *Einen Namen verdienen* – заслужити ім'я
  - 2) адекватний відповідник: *Eine Fluchtborg gegen die Realität* – втекти від реальності
  - 3) калькування: *etwas bewegen wollen* – хотіти щось змінити
  - 4) псевдоприслівна відповідність: *Sein Glück in die Hände zu nehmen* - вхопити своє щастя
  - 5) описовий переклад висловлювань: *Mogelpackung* – впадаюча в око упаковка;
- Нижче наведені приклади перекладу фразеологізмів:

1..in die Politik gehen, зайнятися політикою

2. Die Staatsgewalt liegt in der Hand eines Einzelnen (Diktatur) – державна влада знаходиться у руках однієї особи

3. repräsentative Demokratie - представницька демократія

Існують різні точки зору з приводу розділення трансформацій на види, але більшість авторів сходяться в одному, що основні види трансформацій – це граматичні та лексичні. У свою чергу, ці трансформації діляться на підвиди. З початку слід підкреслити, що ділення такого роду є значною мірою приблизним і умовним. Ці два типи елементарних перекладацьких трансформацій на практиці в чистому вигляді зустрічаються рідко. Розгляд виділених двох типів трансформацій, здійснюється в процесі перекладу [1, с.78].

Переклад з однієї мови на іншу неможливо без граматичної трансформації. Граматичні трансформації, до яких відносяться: перебудова речення (зміна його структури) і всілякі заміни як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Граматичні трансформації обумовлюються різними причинами як чисто граматичного, так і лексичного характеру, хоча основну роль грають граматичні чинники, тобто відмінності мов.

При зіставленні граматичних категорій і форм німецької і української мов звичайно виявляються наступні явища:

- відсутність тієї або іншої категорії в одній з мов;
- частковий збіг;
- повний збіг.

Необхідність граматичних трансформацій природно виникає лише в першому чи іншому випадках. В українській мові, в порівнянні з німецькою, відсутні такі граматичні категорії, як артикль, а також інфінітивні та прикметникові комплекси та абсолютна номінативна конструкція. Частковий збіг або неспівпадіння в значенні та вживанні відповідних форм і конструкцій теж вимагає граматичних трансформацій [1, с. 84]. Такі трансформації ми можемо побачити на прикладах: jmd. wird auf dem falschen Fuß erwischt – встати не з тієї ноги, jmdm. etw. vor Augen führen / halten – з очей полуду зняти, etw. auf Eis legen – заморожувати (роботи), відкладати на потім, etwas ans Licht bringen / holen – пролити світло (на ситуацію).

Висновок

Отже, при перекладі ідіоми можуть зазнавати трансформацій, якщо в цільовій мові не існує повного відповідника даному фразеологізму. Можуть відбуватися як лексичні так і граматичні зміни. Найбільше змін відбувається при описовому перекладі, так як це відбувається не тільки через не існування граматичних форм та конструкцій, а й через не існування такого поняття у цільовій мові. Описовий переклад є завжди крайньою мірою, але він є зрозумілим для сприйняття, хоча найкращим перекладом є знаходження повного еквіваленту, через те що залишаються всі смислові та стилістичні наповнення ідіоми, а отже і зберігається її функція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алехина А.И. Фразеологическая единица и слово. - Минск, 1991. - 250 с.
2. Шрайбер В.И. Актуализация фразеологических единиц в литературно-художественных текстах.: Автореф. дис. -М., 1981.-23с.
3. Fleischer, W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Aufl. – Tuebingen: Niemeyer, 1997. – 225с.

Студентка НТУУ «КПІ», факультет лінгвістики, кафедра теорії та практики перекладу німецької мови

СТИЛІСТИЧНА СИНОНІМІЯ ЯК ЗАСІБ ВИСЛОВЛЮВАННЯ В ПРОЗІ Б. ШЛІНКА В ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Стилістичні синоніми розрізняють за конотаціями, тобто за соціально-психологічними відтінками денотативного значення. Розрізняють два види стилістичних синонімів: мовні (які задані в системі мови) та контекстуальні, або okazіональні (що виникають в певній мовній ситуації або контексті) Для стилістичної синонімії взагалі дуже важливий контекст. Контекстуальні стилістичні синоніми використовуються як виразний варіант для повідомлення додаткової інформації про предмет або явище об'єктивного чи суб'єктивного характеру. Відповідно до класифікації функціональних стилів Р. Клапенбаха, розглянемо роман Б. Шлінка з точки зору стилістичної синонімії. Класифікація Клапенбаха розрізняє наступні стилі: високий (поетичний), нейтральний, розмовний, знижено розмовний (салоп) та вульгарний. Підґрунтям цієї класифікації є, як вже зазначалося, синонімічний ряд, що складається лише із стилістичних синонімів. [1; 87-88]

Отже розглянемо дня прикладу синонімічний ряд дієслів с домінантою «fühlen». Це дієслово має багато синонімів: (ahnen, bemerken, empfinden, erspüren, feststellen, merken, rechnen mit, schwanen, tasten, verspüren, vorhersehen, wahrnehmen, annehmen, erleben, spüren). Але тут ми наведемо найбільш виразні з них «fühlen» та «spüren» (відчувати). Обидва слова є абсолютними синонімами та мають нейтральне значення. Але в наведених нижче прикладах ми бачимо в яких ситуативних контекстах автор використовує той чи інший синонім.

- Mein Erfolg in der Schule ließ meine Lehrer aufmerken und gab mir die Sicherheit ihres Respekts. Die Mädchen, denen ich begegnete, merkten und mochten, daß ich keine Angst vor ihnen hatte. *Ich fühlte mich in meinem Körper wohl*[2 ;12].. (Мій успіх у школі змусив вчителів прислухатися до мене та дав мені впевненість в їхній повазі. Дівчатам, яких я зустрічав, подобалося, що в мене не має страху перед ними. Я почував себе комфортно)
- *Sie spürte meinen Blick.* Sie hielt im Griff nach dem anderen Strumpf inne, wandte sich zur Tür und sah mir in die Augen[2 ;45]. (Вона відчула мій погляд, зупинилася одягаючи наступну панчошу, повернулася до дверей та подивилася мені в очі.)

Не зважаючи на те що обидва дієслова мають нейтральний характер, вони несуть в собі дещо різний емоційний відтінок. В першому прикладі ми бачимо як автор описує власні почуття героя, його стан в певний період життя. А в другому прикладі героїня роману відчула на собі погляд. Словом «spüren» автор навмисне намагається підкреслити підсвідоме відчуття героїні погляду. Саме тому при

перекладі в цьому прикладі ми використовуємо еквівалентне словосполучення «відчути погляд», яке в українській мові також несе в собі інтуїтивне забарвлення. В першому ж прикладі ми застосовуємо прийом компресії, і отримуємо як результат висловлювання «почувати себе комфортно», яке є також нейтральним та більш звичним в українській мові. На цьому ж прикладі можна розглянути наступну групу синонімів з домінантою «sehen». Як і попереднє дієслово воно має широкий синонімічний ряд (Sehen – schauen, spähen, gucken, anschauen, begreifen, beobachten, blicken, erblicken, erspähen, sichten, betrachten, einen Blick auf jemanden / etwas werfen)

- Sie spürte meinen Blick. Sie hielt im Griff nach dem anderen Strumpf inne, wandte sich zur Tür und *sah mir in die Augen*. Ich weiß nicht, wie sie *schaute*... [2; 16] (Вона відчула мій погляд, зупинилася одягаючи наступну панчошу, повернулася до дверей та подивилася мені в очі. Я не знав як вона дивилася на мене...)
- Warum hatte ich *die Augen nicht von ihr lassen können*? Sie hatte einen sehr kräftigen und sehr weiblichen Körper, üppiger als die Mädchen, die mir gefielen und denen ich *nachschaute*. [2; 16] (Чому я не міг відвести від неї погляду? В неї було дуже міцне та дуже жіноче тіло, пишніше ніж в тих дівчат, що мені подобалися і за якими я споглядав)
- Ich war sicher, dass sie mir nicht aufgefallen wäre, wenn ich sie im Schwimmbad *gesehen* hätte. [2; 16] (Я був впевнений, що я б не звернув на неї уваги, якщо б побачив її в басейні)
- Sie *warf* mir nur einen raschen *Blick* zu [2; 28] (Вона кинула на мене лише швидкий погляд)

Як ми бачимо у другому прикладі вираз «*die Augen nicht von ihr lassen können*» є контекстуальним синонімом до нейтрального слова «sehen». Цей вираз застосовується в данному контексті для посилення вираження почуттів героя. Він про просто дивиться на Ханну а саме «Не може відвести від неї погляду», що означає його підвищений інтерес до неї. При перекладі ми використовуємо спосіб калькування. Таку саме ситуацію ми спостерігаємо і в четвертому прикладі. Вираз «*Blick werfen*» також є контекстуальним синонімом і відноситься до розмовного стилю, і при перекладі замінюється українською калькою «Кинути поглядом». Мова автора як зазначає велика кількість критиків є доволі простою та зрозумілою посередньому читачеві, але при цьому вона не втрачає необхідної їй експресії.

1. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфологічних засобів мови. – К.: ЛДЛ, 1998. – 176 с.
2. Schlink, Bernhard: Der Vorleser – Zürich: Diogenes Verlag AG, 1995- 207 s.

